

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ & ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

Η συμβολή των Παγκόσμιων Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Η περίπτωση της Ελλάδας – Περιφέρεια Ηπείρου.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΣΟΦΙΑ ΣΚΟΡΙΛΑ

Αθήνα, 2018

Τριμελής Επιτροπή

Γρηγόριος Ι. Τσάλτας, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Ζέφη Δημαδάμα

Γεράσιμος Ροθοθεάτος

Δήλωση μη λογοκλοπής και ανάληψης προσωπικής ευθύνης

Δηλώνω ότι η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «Η συμβολή των Παγκόσμιων Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Η περίπτωση της Ελλάδας – Περιφέρεια Ηπείρου», είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί την πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς τις απαραίτητες αναφορές. Επίσης, με αυτή τη δήλωση αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναται να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία αποδεχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής.

Η δηλούσα

Σοφία Σκορίλα

Copyright © Σοφία Σκορίλα, 2018

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσής και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφιερώνεται
στην οικογένειά μου και στον Γιώργο για την
ανιδιοτελή αγάπη, υπομονή και στήριξή τους.

Κατάλογος Περιεχομένων:

Συντομογραφίες	σελ 9
Περίληψη	σελ 12
Abstract	σελ 14
Εισαγωγή	σελ 16

Μέρος Πρώτο: Ορεινές μειονεκτικές περιοχές στην Ευρώπη: Ορισμός, Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης & Ευρωπαϊκή Ένωση

Κεφάλαιο 1^ο Ορεινές Περιοχές	σελ 19
--	---------------

1.1 Ορισμός Ορεινών & Μειονεκτικών Περιοχών	σελ 19
1.1.1 Ορισμός με βάση την Οδηγία 75/268/ΕΟΚ	σελ 20
1.1.2 Ορισμός Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος	σελ 23
1.2 Χαρακτηριστικά ορεινών & μειονεκτικών περιοχών	σελ 24
1.2.1 Ευρώπη	σελ 24
1.2.2 Ελλάδα	σελ 25
1.3 Προβλήματα ορεινών & μειονεκτικών περιοχών	σελ 26

Κεφάλαιο 2^ο Οι Στόχοι της Βιώσιμης Ανάπτυξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση & Ορεινές Περιοχές	σελ 28
--	---------------

2.1 Ιστορική Αναδρομή	σελ 28
2.2 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης & Ευρωπαϊκή Ένωση	σελ 30
2.2.1 Επόμενα βήματα για ένα βιώσιμο ευρωπαϊκό μέλλον - Ευρωπαϊκή δράση για την αειφορία	σελ 30
2.2.2 Ατζέντα 2030	σελ 31
2.2.3 Ευρώπη 2020	σελ 32
2.3 Διασύνδεση Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης στην Ευρώπη με τις ορεινές περιοχές	σελ 36
2.3.1 7 ^ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον (2014-2020)	σελ 38
2.3.2 Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Βιοποικιλότητα (2020)	σελ 39
2.3.3 Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Δάση για το 2020	σελ 40

2.4 Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνοχής	σελ 42
2.5 Πολιτική Εδαφικής Συνοχής	σελ 44
2.6 Κοινή Αγροτική Πολιτική – Αγροτική Ανάπτυξη 2014 – 2020	σελ 46
2.7 Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2014 – 2020	σελ 48
2.8 Διαρθρωτικά & Επενδυτικά Ταμεία	σελ 50

Κεφάλαιο 3^ο Ανάλυση δεδομένων Βιώσιμης Ανάπτυξης Ορεινών Μειονεκτικών Περιοχών

σελ 51

3.1 Έκθεση σχετικά με την πολιτική συνοχής στις ορεινές περιοχές της ΕΕ ...	σελ 51
3.1.1 Γενικά Σημεία	σελ 52
3.1.2 Οικονομική Ανάπτυξη	σελ 56
3.1.3 Κοινωνικοοικονομική κατάσταση	σελ 58
3.1.4 Περιβαλλοντική προστασία και καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής	σελ 62
3.1.5 Προσβασιμότητα και συνδεσιμότητα	σελ 64
3.1.6 Συμπεράσματα και τελικές προτάσεις	σελ 66
3.2 Επισκόπηση της Περιβαλλοντικής Εφαρμογής	σελ 66
3.2.1 Η Επισκόπηση της Περιβαλλοντικής Εφαρμογής της ΕΕ	σελ 68
3.2.2 Κοινές προκλήσεις & Ευκαιρίες	σελ 69
3.2.3 Κοινές αιτίες & μελλοντική πορεία	σελ 74
3.2.4 Η Επισκόπηση για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής της ΕΕ: Κυριότερα στοιχεία	σελ 75

Μέρος Δεύτερο: Ορεινές Μειονεκτικές Περιοχές σε Ελλάδα και Περιφέρεια Ηπείρου & Συμπεράσματα

Κεφάλαιο 4^ο Ορεινές μειονεκτικές περιοχές – Ελλάδα - Περιφέρεια Ηπείρου .

σελ 78

4.1 Ελλάδα	σελ 78
4.1.1 Γενικά	σελ 78
4.1.2 Γεωμορφολογικά Χαρακτηριστικά Ορεινών Περιοχών Ελλάδας.....	σελ 79
4.1.3 Δημογραφικά Στοιχεία Ορεινών Μειονεκτικών Περιοχών Ελλάδας	σελ 81
4.1.4 Οικονομικά Στοιχεία Ορεινών Μειονεκτικών Περιοχών Ελλάδας	σελ 82

4.1.5 Πλεονεκτήματα & Μειονεκτήματα Ορεινών Μειονεκτικών Περιοχών Ελλάδας	σελ 83
4.2 Περιφέρεια Ηπείρου	σελ 84
4.2.1 Γενικά	σελ 84
4.2.2 Περιφερειακές Ενότητες	σελ 87
4.2.3 Δημογραφικά Στοιχεία	σελ 90
4.2.4 Οικονομικές Δραστηριότητες	σελ 91
4.3 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Ηπείρου 2014 – 2020	σελ 91
4.3.1 Αναπτυξιακή Διαδικασία	σελ 92
4.3.2 Στρατηγικός Σχεδιασμός	σελ 93
4.3.3 Επιχειρησιακός Σχεδιασμός - Άξονας Προτεραιότητας 2: Προστασία του περιβάλλοντος και βιώσιμη ανάπτυξη	σελ 94
4.3.4 Χρηματοδοτική Ενίσχυση	σελ 97
4.4 Ήπειρος και Ευρώπη 2014 – 2020	σελ 101
4.5 Εθνική Στρατηγική για την Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠΚΑ) - Περιφερειακό Σχέδιο Π.Η. για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΠΕΣΠΚΑ)	σελ 103

Κεφάλαιο 5^ο Συμπεράσματα – Τελικές Προτάσεις Διαμόρφωσης Αναπτυξιακού Μοντέλου Ορεινών Μειονεκτικών Περιοχών	σελ 106
--	---------

Λίστα Βιβλιογραφικών Αναφορών

Ελληνική Βιβλιογραφία	σελ 111
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	σελ 113
Πρωτογενείς Πηγές	σελ 114
Διαδίκτυο	σελ 131

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1 Πληθυσμός Ορεινών Περιοχών στην Ευρωπαϊκή Ένωση	σελ. 25
Πίνακας 2 Οι βασικές προτεραιότητες της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», οι πρωταρχικοί στόχοι και οι εμβληματικές πρωτοβουλίες	σελ. 33
Πίνακας 3 National Europe 2020 indicators: most recent data and targets	σελ 35

Πίνακας 4 Συνολική Χρηματοδότηση της Ελλάδας μέσω των Διαρθρωτικών & Επενδυτικών Ταμείων	σελ. 51
--	---------

Ευρετήριο Εικόνων

Εικόνα 1 : Less Favoured Areas EU - 27.....	σελ. 19
Εικόνα 2 Areas classified under Less Favoured Areas (LFA) Article 18 and mountain area	σελ. 20

Συντομογραφίες:

ΑΕγχΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΔΕΔΜ: Διευρωπαϊκό Δίκτυο Μεταφορών

ΔΕΗ: Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού

ΕΓΤΑΑ: Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης

ΕΔΕΤ: Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά & Επενδυτικά Ταμεία

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΣ: Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία

ΕΕΥ: Επιτροπή Εκπαιδευτικής Κατάρτισης

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Ταμείο

ΕΛΣΤΑΤ: Ελληνική Στατιστική Αρχή

ΕΟΕΣ: Ευρωπαϊκοί Όμιλοι Εδαφικής Συνεργασίας

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΕΟΟΣ: Ευρωπαϊκοί Όμιλοι Οικονομικού Σκοπού

ΕΟΠ: Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος

ΕΣΠΑ: Ευρωπαϊκό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΕΣΠΚΑ: Εθνική Στρατηγική για την Κλιματική Αλλαγή

ΕΣΥΕ: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

ΕΤΕπ: Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων

ΕΤΘΑ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας & Αλιείας

ΕΤΠΑ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΘΣ: Θεματικός Στόχος

ΚΑΠ: Κοινή Αγροτική Πολιτική

ΚΓΠ: Κοινή Γεωργική Πολιτική

ΚΣ: Κοινοτική Συμμετοχή

ΜΑΔ: Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητικός Οργανισμός

ΜΜΕ: Μικρο – Μεσαίες Επιχειρήσεις

ΟΕΕ: Ολοκληρωμένη Εδαφική Επένδυση

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΠΑΑ: Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης

ΠΕ: Περιφερειακή Ενότητα

ΠΕΠ: Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

ΠΕΣΠΚΑ: Περιφερειακό Σχέδιο για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή

ΠΟΠ: Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης

ΣΒΑ: Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης

ΣΔΛΑΠ: Σχέδιο Διαχείρισης Λεκάνης Απορροής Ποταμών

ΣΕΚ: Συνθήκη Ευρωπαϊκής Κοινότητας

ΣΜΠΕ: Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

ΣΠΕ: Στρατηγική Περιβαλλοντική Εκτίμηση

ΣΣ: Στρατηγικοί Στόχοι

ΤΑΠΚΤ: Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία των Τοπικών Κοινοτήτων

ΤΣ: Ταμείο Συνοχής

ΥΠΕΧΩΔΕ: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων

ΦΕΚ: Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως

ΕΙΡ: Εφαρμογή Περιβαλλοντικής Πολιτικής

ESPON: European Observation Network for Territorial Development and Cohesion

CBD: Convention on Biological Diversity

MDGs: Millennium Development Goals

PAF: Πλαίσιο Δράσεων Προτεραιότητας

YEI: Youth Employment Initiative

Περίληψη

Η διπλωματική εργασία με «Η συμβολή των Παγκόσμιων Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Η περίπτωση της Ελλάδας – Περιφέρεια Ηπείρου» εκπονήθηκε στο τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών & Περιφερειακών Σπουδών, για το πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών «Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση & Βιώσιμη Ανάπτυξη», Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών για το ακαδημαϊκό έτος 2017 – 2018.

Η μελέτη μας θα ξεκινήσει διερευνώντας τα δεδομένα που κυριαρχούν σε αυτές τις περιοχές, καθιστώντας τες μειονεκτικές (ή λιγότερο ευνοημένες), εκτός από ορεινές, τόσο σε εθνικό / περιφερειακό όσο και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Εν συνεχεία, θα προχωρήσουμε στην διασύνδεση των παραπάνω παραγόντων με τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης, όπως αυτοί έχουν αναλυθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και θα αναδείξουμε την πολύπλευρη διάσταση του θέματος, ενσωματώνοντας τα παραπάνω προβλήματα σε περισσότερα του ενός Στόχου. Παράλληλα, μέσα από τα Ευρωπαϊκά Προγράμματα και τα Αναπτυξιακά Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία ενσωματώνουν και προωθούν τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης, καθώς και τις ακολουθούμενες Στρατηγικές και πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε τις αναπτυξιακές δυσκολίες των ορεινών μειονεκτικών περιοχών στην Ευρωπαϊκή Ένωση στο σύνολό της.

Επιπλέον, θα αναπτύξουμε τις εθνικές στρατηγικές και πολιτικές, οι οποίες βρίσκονται σε πλήρη ευθυγράμμιση με τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προσαρμοσμένες, όμως, στην πραγματικότητα των ορεινών περιοχών της Ελλάδας. Έχοντας μια συνολική εικόνα των ισχυουσών συνθηκών, θα κάνουμε μια κριτική ανάλυση των δεδομένων και θα καταλήξουμε στα τελικά μας συμπεράσματα, προσπαθώντας να αναπτύξουμε και να συγκεντρώσουμε τα θετικά, αλλά και τα αρνητικά πορίσματα, ώστε να προτείνουμε τις πλέον βέλτιστες πρακτικές για την αναπτυξιακή πορεία των ορεινών μειονεκτικών περιοχών της Περιφέρειας Ηπείρου.

Τα ερωτήματα που διερευνώνται στην παρούσα μελέτη αφορούν τα εγγενή αναπτυξιακά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ορεινές μειονεκτικές περιοχές της Ελλάδας και ειδικότερα της Περιφέρειας Ηπείρου. Ιδιαίτερη έμφαση δίνουμε στην έρευνα των πρακτικών που έχουν ακολουθηθεί έως τώρα, αλλά και στις μελλοντικές

στρατηγικές που δρομολογούνται, ενώ παράλληλα διερευνώνται και οι θετικές εξελίξεις αλλά και οι ελλείψεις όλων των ετών.

Τέλος, παρατίθεται η ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση βιβλιογραφία.

Λέξεις Κλειδιά

Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης, Ορεινές Μειονεκτικές Περιοχές, Πολιτική Συνοχής, Περιφέρεια Ηπείρου

The contribution of the Sustainable Development Goals to the Integrated Development of Mountain Areas. The case of Greece - Region of Epirus.

Author: Sofia Skorila

Abstract

The diploma thesis "The Contribution of the Global Sustainable Development Goals to the Integrated Development of Mountain Areas. The case of Greece - Region of Epirus "was elaborated in the Department of International, European & Regional Studies for the postgraduate program" Environmental Governance & Sustainable Development ", Panteion University of Athens for the academic year 2017 - 2018.

Our study will begin by exploring the data prevailing in these regions, making them disadvantaged (or less favored) except from mountainous, both at national / regional and at European level. We will then link these factors to the Sustainable Development Goals as analyzed in the European Union and will highlight the multifaceted dimension of the issue, integrating the above problems into more than one SDG.

At the same time, through the European Programs and Development Funds of the European Union, which integrate and promote the Sustainable Development Goals, as well as the European Union Strategies and Policies, we will try to identify the developmental difficulties of mountainous less-favored areas in the European Union as a whole.

In addition, we will develop the national strategies and policies, which are fully in line with the EU's requirements, but adapted to the reality of the mountainous regions of Greece. Having an overview of the current conditions, we will make a critical analysis of the data and conclude with our final conclusions, trying to develop and gather the positive, as well as the negative, conclusions in order to suggest the best practices for the development of the mountainous less-favored areas of the Region of Epirus.

The questions explored in this study address are the inherent developmental problems faced by the mountainous less-favored areas of Greece and specifically of the Epirus Region. Particular emphasis is put on the research of the practices that have been followed so far, but also on the future strategies that are being launched, while

the positive developments as well as the shortcomings of all the years are being explored.

Finally, the Greek and foreign bibliography are listed.

Key words

Sustainable Development Goals, Mountainous Less Favoured Areas, Cohesion Policy, Epirus Region

Εισαγωγή

Οι ορεινές μειονεκτικές περιοχές αποτελούν ένα μεγάλο και σημαντικό ποσοστό της συνολικής έκτασης της Ελλάδας. Τόσο τα προηγούμενα χρόνια της κρίσης, όσο και το προηγούμενο, ακόμη μεγαλύτερο χρονικό διάστημα παραμέλησης των προβλημάτων, τόσο σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, αυτών των περιοχών, οδήγησαν σε αύξηση αυτών με ολοένα και αυξανόμενα αρνητικά αποτελέσματα. Ειδικά οι ορεινές μειονεκτικές περιοχές της Περιφέρειας Ηπείρου, οι οποίες αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία της έκτασης της εν λόγω περιφέρειας, βίωσαν και συνεχίζουν να βιώνουν τα εν λόγω αποτελέσματα, αποτελώντας σε ευρωπαϊκό επίπεδο μια από τις πιο φτωχές περιοχές, με ολοένα αυξανόμενο ποσοστό γήρανσης του πληθυσμού, χωρίς αυτά τα δεδομένα να αποτελούν τις μόνες αρνητικές της πρωτιές στις δημοσιευμένες έρευνες.

Οι αναπτυξιακές δυνατότητες των ορεινών μειονεκτικών περιοχών, τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο όσο και σε εθνικό και περιφερειακό, αναγνωρίστηκαν κυρίως την τελευταία δεκαετία. Σε αυτό συνέβαλαν ουσιαστικά και οι Στόχοι της Βιώσιμης Ανάπτυξης, μιας και μέσω τους Στόχου 15: Ζωή στη Στεριά τοποθέτησαν τις ορεινές περιοχές στο αναπτυξιακό πλαίσιο, αναγνωρίζοντας την ουσιώδη σημασία τους στη βιωσιμότητα του πλανήτη μας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ανταποκρίθηκε και ενσωμάτωσε πλήρως όλους τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης στο αναπτυξιακό της πρόγραμμα και τις πολιτικές της, αντιμετωπίζοντας τα αναπτυξιακά προβλήματα των ορεινών μειονεκτικών περιοχών πιο ουσιαστικά και όχι μονοδιάστατα, όπως γινόταν στο παρελθόν, μόνο μέσα από τη γεωργική διάσταση.

Στην παρούσα ερευνητική εργασία θα αναπτύξουμε τα πολυδιάστατα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ορεινές μειονεκτικές περιοχές γενικά στην Ελλάδα και ειδικά της Περιφέρειας Ηπείρου. Θα εντυφλήσουμε στις στρατηγικές και τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στα πλαίσια των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, και θα αναδείξουμε τόσο τα προβλήματα, τις ελλείψεις, τις παρούσες πρακτικές αλλά και τα μελλοντικά βήματα των αναπτυξιακών προσπαθειών. Τέλος, θα προσπαθήσουμε να συνθέσουμε τις βέλτιστες πρακτικές οι οποίες θα μπορούσαν να αποφέρουν τα μέγιστα δυνατά θετικά αποτελέσματα στην πορεία των ορεινών περιοχών, κυρίως της Περιφέρειας Ηπείρου, προς την υπερπήδηση των χρόνιων προβλημάτων τους και την πορεία τους προς την βιώσιμη ανάπτυξη.

Συγκεκριμένα, αρχικά στην έρευνά μας θα επικεντρωθούμε στην ανάλυση των δεδομένων των ορεινών περιοχών τόσο σε Ευρωπαϊκό αλλά και σε εθνικό επίπεδο ενώ στη συνέχεια επικεντρωνόμαστε στην πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε συνδυασμό με τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Αναλύουμε μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή την πορεία προς τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης, πως αυτοί ενσωματώνονται στις στρατηγικές και τις πολιτικές που εφαρμόζει η Ευρωπαϊκή Ένωση και ποιες είναι αυτές. Τα προβλήματα των ορεινών μειονεκτικών περιοχών, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, είναι πολύπλευρα και δεν εμπίπτουν μόνο σε έναν από τους Στόχους, αλλά για την αντιμετώπισή τους απαιτείται συνέργεια με πολλούς άλλους. Καταλήγουμε σε μια κριτική ματιά σε αυτές τις στρατηγικές και τις πολιτικές, καθώς και στην πρόσφατη διαβούλευση όσον αφορά την μελλοντική τους πορεία.

Εν συνεχεία, μέσω των επίσημων εγγράφων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αναπτύσσεται μια κριτική ανάλυση όσον αφορά την υλοποίηση της πολιτικής συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις ορεινές περιοχές, με εις βάθος ανάλυση όλων των τομέων της, ενώ παράλληλα, εξετάζουμε την εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και στην Ελλάδα, αναλύοντας τόσο τα θετικά της όσο και τους ανασταλτικούς παράγοντες που διαδραματίζουν ρόλο στην μη πλήρη ενσωμάτωση και εφαρμογή τους. Τέλος, επικεντρωνόμαστε τόσο στις ορεινές μειονεκτικές περιοχές της Ελλάδας, όσο και στην ειδική περιοχή του ενδιαφέροντός μας, δηλαδή την Περιφέρεια Ηπείρου. Αρχικά, αναλύουμε την κατάσταση των ορεινών μειονεκτικών περιοχών της Ελλάδας και, εν συνεχεία επικεντρωνόμαστε στις γεωγραφικές της, οικονομικές, δημογραφικές, διοικητικές της πλευρές στην Περιφέρεια Ηπείρου. Διεισδύουμε στα προγράμματα που βρίσκονται σε εξέλιξη στην εν λόγω περιοχή, ώστε να αποκτήσουμε μια σφαιρική άποψη των ενεργειών που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο της βιώσιμης αναπτυξιακής της διαδικασίας.

Κλείνοντας, αναλύουμε τα συμπεράσματα στα οποία έχουμε καταλήξει μέσα από την παραπάνω ερευνητική διαδικασία, ενώ παράλληλα καταλήγουμε και σε κάποιες προτάσεις για την περαιτέρω ενδυνάμωση της πολιτικής και των στρατηγικών στην πορεία προς τη βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών μειονεκτικών περιοχών και υπέρβαση των προβλημάτων τους.

Σκοπός της εν λόγω διπλωματικής εργασίας είναι να διεισδύσουμε τόσο στα προβλήματα των ορεινών μειονεκτικών περιοχών τόσο σε ευρωπαϊκό, εθνικό επίπεδο και , κυρίως, σε επίπεδο Περιφέρειας Ηπείρου, όσο και στις στρατηγικές και πολιτικές που έχουν λάβει χώρα την τελευταία δεκαετία, αλλά και προωθούνται για το μέλλον, με στόχο την βιώσιμη ανάπτυξη των εν λόγω περιοχών. Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που προσπαθούμε να απαντήσουμε αφορούν τα παραπάνω αναφερόμενα δεδομένα, δηλαδή τα εγγενή προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ορεινές μειονεκτικές περιοχές, οι στρατηγικές και οι πολιτικές που εφαρμόζονται σε αυτές τις περιοχές, ποιες είναι οι ελλείψεις και οι παραλείψεις αλλά και ποιες ενέργειες θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην ουσιαστική τους βιώσιμη ανάπτυξη.

Μέρος Πρώτο: Ορεινές μειονεκτικές περιοχές στην Ευρώπη: Ορισμός, Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης & Ευρωπαϊκή Ένωση

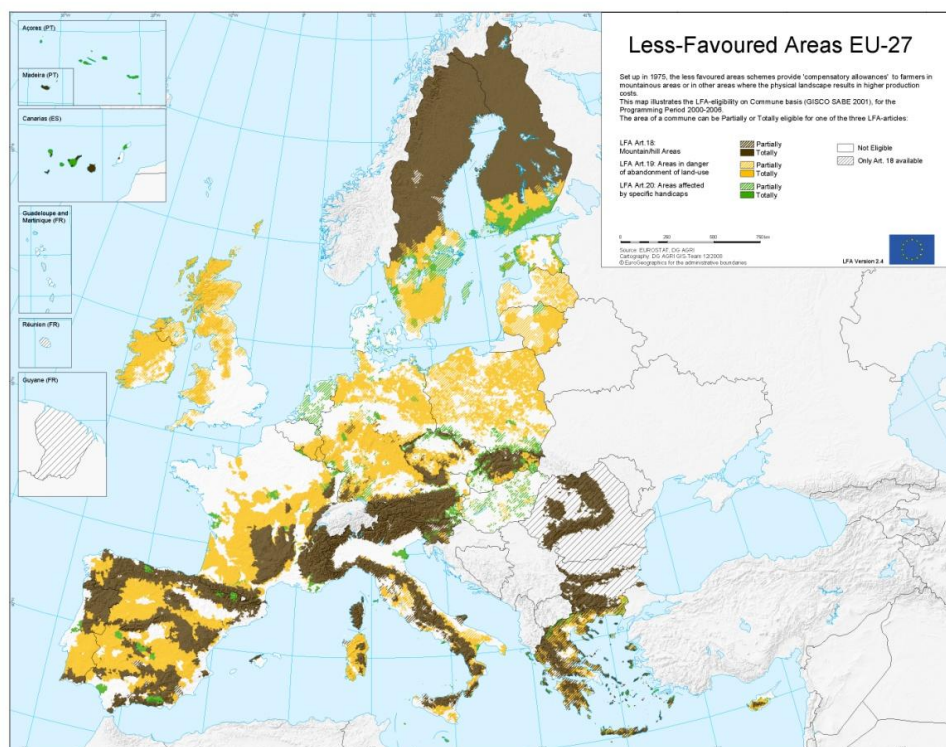
Κεφάλαιο Πρώτο

Ορεινές Περιοχές

1.1 Ορισμός Ορεινών Μειονεκτικών Περιοχών

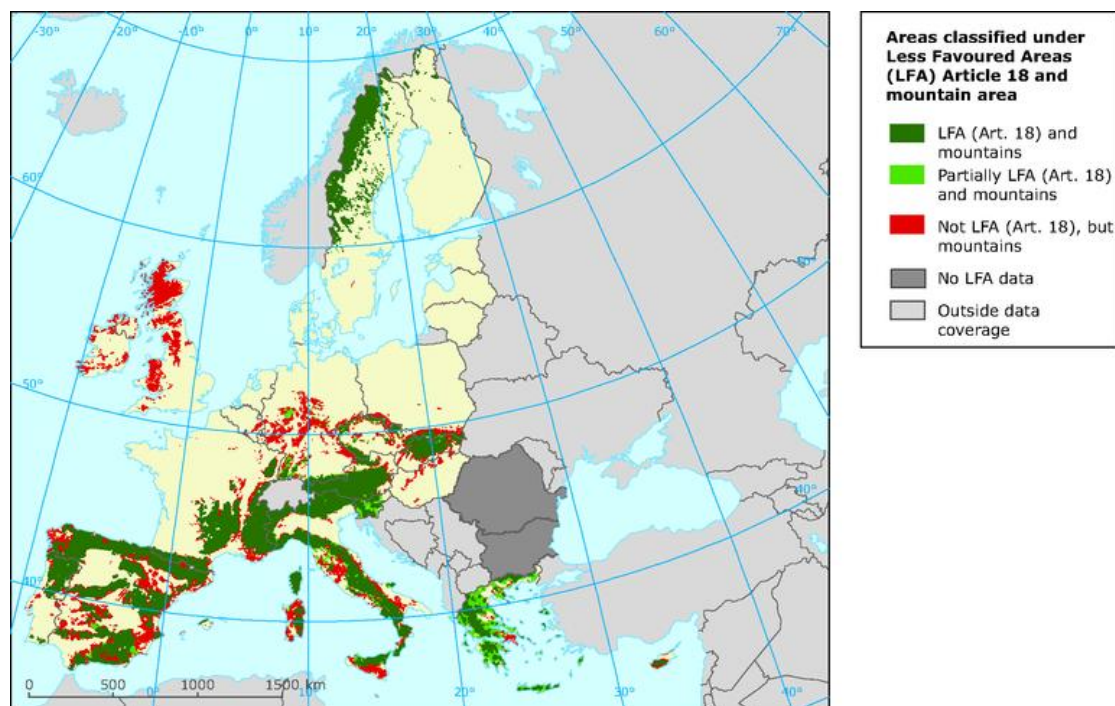
Παρόλο που ο όρος «βουνό» είναι εύκολα αντιληπτός και κατανοητός σε όλους, υπάρχει σαφής διαφορά μεταξύ των όρων «βουνό» και «ορεινές περιοχές¹». Όσον αφορά τις ορεινές περιοχές δεν υπάρχει ένας, κοινός για όλους εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ορισμός. Το ίδιο ισχύει όμως και για τις μειονεκτικές περιοχές, οι οποίες υπόκεινται σε ανώτατο όριο ανάλογα με την έκταση της χώρας, σαφώς ποικίλουν. Ως εκ τούτου, η ανάλυσή μας θα περιλαμβάνει όλες τις εκδοχές, ώστε να αποκτήσουμε μια σαφή και ολοκληρωμένη εικόνα.

Εικόνα 1: Less Favoured Areas EU - 27²

¹ Marijana Pantić (2015), DELINEATION OF MOUNTAINS AND MOUNTAIN AREAS IN EUROPE – A PLANNING APPROACH, DOI: 10.2298/IJGI1501043P

² https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/rural-development-previous/2007-2013/less-favoured-areas-scheme/images/map_en.jpg

Εικόνα 2: Areas classified under Less Favoured Areas (LFA) Article 18 and mountain area³

1.1.1 Ορισμός με βάση την Οδηγία 75/268/ΕΟΚ

Συνεπώς, με βάση την Οδηγία 75/268/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 28^{ης} Απριλίου 1975 περί της ορεινής γεωργίας και της γεωργίας σε ορισμένες περιοχές⁴ άρθρο 2, παράγραφος 3⁵, οι ορεινές περιοχές αποτελούνται από τοπικές διοικητικές μονάδες που χαρακτηρίζονται από σημαντικό περιορισμό των δυνατοτήτων χρήσης της γης, καθώς και μία σημαντική αύξηση του κόστους εργασίας, η οποία οφείλεται στα εξής:

- Στην ύπαρξη, λόγω υψομέτρου, δυσμενών κλιματικών συνθηκών, έχοντας ως αποτέλεσμα την σημαντική επιβράδυνση της βλαστικής περιόδου.
- Σε χαμηλότερο υψόμετρο, στις απότομες κλίσεις, στο μεγαλύτερο τμήμα της εν λόγω περιοχής, που καθιστούν αδύνατη τη χρήση μηχανημάτων ή απαιτούν τη χρήση πολύ εξειδικευμένων εξαρτημάτων.

³ https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/area-classified-and-mountain-area/area-classified-under-lfa-article/image_large

⁴ Οδηγία 75/268/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 28^{ης} Απριλίου 1975 περί της ορεινής γεωργίας και της γεωργίας σε ορισμένες περιοχές <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/86e63262-05ec-4633-94bd-9226dc1b094a/language-el> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁵ Καρανικόλας, Π. και Μαρτίνος, Ν., (1999), "Χωρική διαφοροποίηση της ελληνικής γεωργίας με ορίζοντα το 2010", στο "Ελληνική Γεωργία προς το 2010", Εκδόσεις Παπαζήση, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

- Στο συνδυασμό των δύο παραπάνω παραγόντων όταν το μειονέκτημα που προκύπτει από το καθένα, λαμβανόμενο χωριστά είναι μικρότερης σημασίας. Στην περίπτωση αυτή, το μειονέκτημα που προκύπτει από το συνδυασμό αυτό πρέπει να είναι ισοδύναμο με εκείνο που προκαλείται από τις καταστάσεις που αναφέρονται στις δύο πρώτες περιπτώσεις.

Όπως διευκρινίζεται⁶, ως ένδειξη των πολύ δυσχερών κλιματικών συνθηκών ορίζεται το ελάχιστο υψόμετρο των 800 μέτρων, οι απότομες κλίσεις ορίζονται τουλάχιστον σε 20% και, εφόσον υπάρχει συνδυασμός των δύο προαναφερόμενων παραγόντων, έχει ληφθεί υπόψη ελάχιστο υψόμετρο 600 μέτρων και συγχρόνως κλίση 16%. Επίσης, πρέπει τουλάχιστον το 80% της εκτάσεως της κοινότητας πρέπει να ανταποκρίνεται τουλάχιστον σε ένα ή περισσότερα από τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Το ποσοστό αυτό μπορεί να μειωθεί, μέχρι 50% σε εξαιρετικές περιπτώσεις, εφόσον δηλαδή πρόκειται για τις κοινότητες που βρίσκονται στην ίδια ορεινή διαμόρφωση, όπου οι κλιματικές και τοπογραφικές συνθήκες είναι ίδιες και τα επίπεδα αποδόσεως και εισοδήματος αρκετά χαμηλά.

Στο άρθρο 3, παράγραφος 1, οι μειονεκτικές γεωργικές περιοχές περιλαμβάνουν τις ορεινές εκείνες περιοχές στις οποίες η γεωργική δραστηριότητα είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της υπαίθρου, ιδιαίτερα για λόγους προστασίας έναντι της διαβρώσεως του εδάφους ή της ικανοποίησης για λόγους αναψυχής. Επίσης, περιλαμβάνουν άλλους περιοχές, όπου η διατήρηση ενός ελάχιστου ορίου πυκνότητας πληθυσμού ή η συντήρηση της υπαίθρου δεν εξασφαλίζεται.

Στο ίδιο άρθρο, στην παράγραφο 2, ορίζεται ότι οι εν λόγω περιοχές πρέπει να έχουν επαρκή υποδομή, ιδίως οδούς προσπέλασης στις εκμεταλλεύσεις, ηλεκτρισμό και πόσιμο νερό, ενώ οι τουριστικές περιοχές και οι περιοχές αναψυχής, εγκαταστάσεις καθαρισμού ύδατος.

Όσον αφορά τις μειονεκτικές περιοχές, αυτές καθορίζονται σαφώς στο ίδιο άρθρο 3, στην παράγραφο 4, και τονίζεται ότι οι περιοχές που απειλούνται με από – πληθυσμό και στις οποίες η διατήρηση της υπαίθρου είναι αναγκαία, αποτελούνται από γεωργικές περιοχές, που είναι ομοιογενείς από άποψη φυσικών συνθηκών

⁶ Οδηγία του Συμβουλίου της 20ής Ιουλίου 1981 περί του κοινοτικού καταλόγου των μειονεκτικών γεωργικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάς) (81/645/ΕΟΚ) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?qid=1542968798432&uri=CELEX:01981L0645-19940728> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

φυσικής παραγωγής, και πρέπει να παρουσιάζουν ταυτόχρονα όλα τα επόμενα χαρακτηριστικά:

- Περιορισμένης παραγωγικότητας έδαφος, απρόσφορο για καλλιέργεια ή εντατικοποίηση, με περιορισμένες δυνατότητες που μπορούν να βελτιωθούν μόνο με υπερβολικό κόστος και, κυρίως, κατάλληλης για εντατική κτηνοτροφία.
- Λόγω αυτής της χαμηλής παραγωγικότητας του φυσικού περιβάλλοντος, αποτέλεσμα, που είναι αισθητά κατώτερα από το μέσο όρο σε ότι αφορά τους κύριους δείκτες, που χαρακτηρίζουν οι οικονομική κατάσταση στη γεωργία.
- Μικρή πυκνότητα ή τάση για μείωση του πληθυσμού, που εξαρτάται πρωταρχικά από τη γεωργική δραστηριότητα, η επιταχυνόμενη μείωση του οποίου θα έθετε σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα της περιοχής και τη συνεχή της κατοίκηση.

Διευκρινίζεται⁷ ότι στη συγκεκριμένη παράγραφο 4 ως χαρακτηριστικά περιορισμένης παραγωγικότητας των εδαφών που αναφέρονται πιο πάνω, λαμβάνονται υπόψη ένα επίπεδο αποδόσεως που δεν ξεπερνά το 80% του εθνικού μέσου όρου και, επιπλέον, μια αναλογία πτωχών βοσκοτόπων τουλάχιστον 30% της ωφέλιμης γεωργικής επιφάνειας. Τα οικονομικά αποτελέσματα που είναι αισθητά κατώτερα από το μέσο όρο χαρακτηρίζονται από εισόδημα εκμεταλλεύσεως κατά μονάδα εργασίας που δεν υπερβαίνει το 80% του εθνικού μέσου όρου. Οι δείκτες που λαμβάνονται υπόψη για την σχετικά με τη μικρή πυκνότητα ή μείωση του πληθυσμού είναι οι εξής: πυκνότητα πληθυσμού ανά χμ² είναι οι εξής: πυκνότητα πληθυσμού ανά χμ² όχι περισσότερο από 30 κατοίκους ή ετήσια μείωση πληθυσμού τουλάχιστον 2% . Επιπλέον, το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού στη γεωργία πρέπει να ανέρχεται τουλάχιστον σε 50% του συνόλου του ενεργού πληθυσμού.

Στο ίδιο άρθρο 3, στην παράγραφο 5, αναφέρεται και η περίπτωση εξομοίωσης με τις μειονεκτικές περιοχές, περιοχές μικρής έκτασης, οι οποίες όμως επηρεάζονται από ειδικά μειονεκτήματα και στις οποίες η διατήρηση της γεωργικής δραστηριότητας είναι απαραίτητη για την εξασφάλιση της διατήρησης της υπαίθρου

⁷Οδηγία του Συμβουλίου της 20ής Ιουλίου 1981 περί του κοινοτικού καταλόγου των μειονεκτικών γεωργικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάς) (81/645/ΕΟΚ) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?qid=1542968798432&uri=CELEX:01981L0645-19940728> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

και το τουριστικό δυναμικό τους καθώς και για την παράκτια προστασία. Επισημαίνεται, δε, ότι η συνολική έκταση των εν λόγω περιοχών δεν πρέπει να ξεπερνά σε ένα Κράτος – Μέλος το 2,5 % της έκτασής τους.

Αναφέρεται, προς διευκρίνιση⁸, ότι για να λάβει χώρα η παραπάνω αναφερόμενη περίπτωση εξομοίωσης λαμβάνονται υπόψη αφενός η ύπαρξη των μη ευνοϊκών φυσικών συνθηκών, που εκδηλώνεται με χαμηλά επίπεδα αποδόσεως και εισοδημάτων, και αφετέρου η ύπαρξη των δυσχερειών που προκύπτουν από τη μεθοριακή ή τη νησιωτική τους θέση και, τέλος, ότι η συνολική έκταση των περιοχών αυτών δεν υπερβαίνει το 2,5% της συνολικής εκτάσεως της Ελλάδας.

Τέλος, πρέπει να τονίσουμε το γεγονός ότι στο πλαίσιο της παραπάνω αναφερόμενης οδηγίας 75/268/ΕΟΚ έχουν εκδοθεί, όσον αφορά την Ελλάδα, άλλες τρεις οδηγίες, οι : 81/645/ΕΟΚ⁹, 85/148/ΕΟΚ¹⁰ και 93/66/ΕΟΚ¹¹, με τις οποίες ανακοινώνονται οι περιοχές της Ελλάδας που εντάσσονται στην συγκεκριμένη οδηγία.

1.1.2 Ορισμός Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος¹²

Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ) διακρίνει τις περιοχές ανάλογα με το υπερθαλάσσιο ύψος τους και τις αντίστοιχες εδαφικές τους κλίσεις, διακρίνοντας τες σε τρεις κατηγορίες: την πεδινή ζώνη, την ημιορεινή ζώνη και την ορεινή ζώνη.

⁸ Βλέπε υποσημείωση 3.

⁹ Οδηγία 85/148/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 29ης Ιανουαρίου 1985 για την τροποποίηση της οδηγίας 81/645/ΕΟΚ περί του κοινοτικού καταλόγου των μειονεκτικών γεωργικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάδα) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?qid=1542968798432&uri=CELEX:31985L0148> Ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁰ Οδηγία 85/148/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 29ης Ιανουαρίου 1985 για την τροποποίηση της οδηγίας 81/645/ΕΟΚ περί του κοινοτικού καταλόγου των μειονεκτικών γεωργικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάδα) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX%3A31985L0148> Ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹¹ Οδηγία 93/66/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 19ης Ιουλίου 1993 για την τροποποίηση της οδηγίας 81/645/ΕΟΚ περί του κοινοτικού καταλόγου των μειονεκτικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάς) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?qid=1542968798432&uri=CELEX:31993L0066> Ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹² Κατανομή της εκτάσεως της Ελλάδος κατά βασικές κατηγορίες χρήσεως (2005), Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος, Αθήνα.

- Πεδινή ζώνη: η εδαφική περιοχή βρίσκεται ολόκληρη ή το μεγαλύτερο μέρος της σε επίπεδο ή ελαφρώς κεκλιμένο έδαφος και σε υψόμετρο μέχρι 800 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας.
- Ημιορεινή ζώνη: η εδαφική περιοχή βρίσκεται στις υπώρειες των ορέων ή των οποίων η έκταση διαμοιράζεται κατά το ήμισυ, περίπου, στην πεδιάδα και κατά το άλλο ήμισυ στο όρος, αλλά πάντοτε με υψόμετρο κάτω από 800 μέτρα για το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής του δημοτικού ή κοινοτικού διαμερίσματος.
- Ορεινή ζώνη: η εδαφική περιοχή είναι κατ' εξοχήν κεκλιμένη και ανώμαλη, διακόπτεται από χαράδρες ή καλύπτεται από απότομους ορεινούς όγκους, οι οποίοι δημιουργούν στο έδαφος βαθιές και πολλαπλές πτυχώσεις με υψομετρικές διαφορές σημείων των δημοτικών ή κοινοτικών διαμερισμάτων πάνω από 400 μέτρα, καθώς, επίσης, και των δημοτικών ή κοινοτικών διαμερισμάτων των οποίων ολόκληρη η επιφάνεια ή μεγάλο μέρος αυτής βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας.

1.2 Χαρακτηριστικά ορεινών & μειονεκτικών περιοχών

1.2.1 Ευρώπη

Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.)¹³ για περιοχή της Ευρώπης (Ευρώπη των 25 συν Ελβετία, Νορβηγία, Βουλγαρία και Ρουμανία), οι ορεινές κοινότητες καταλαμβάνουν το 40,6% της συνολικής έκτασης, στις οποίες κατοικούν 94,3 εκατ. άνθρωποι, αντιστοιχώντας στο 19,1% του συνολικού πληθυσμού. Οι ορεινές περιοχές στην ΕΕ-27 καταλάμβαναν το 40,9%, στην ΕΕ-15 το 39,9% και στην ΕΕ-12 το 22,4% της συνολικής της έκτασης. Παρόλα αυτά όμως, αν και είχαμε αύξηση της συνολικής έκτασης των ορεινών περιοχών στην ΕΕ, δεν παρατηρήθηκε ιδιαίτερη μεταβλητότητα στο ποσοστό των κατοίκων αυτών των περιοχών, όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα.

Επίσης, ο κύριος ορεινός όγκος και οι γεωγραφικά οριζόμενες ως ορεινές περιοχές στην Ευρωπαϊκή Ένωση παρατηρείται κυρίως στη Νότια Ευρώπη,

¹³ Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries Final report (2004), European Commission contract No 2002.CE.16.0.AT.136, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/montagne/mount1.pdf Ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

ακολουθούμενες από την Σκανδιναβία, ενώ υπάρχουν και περιοχές οι οποίες χαρακτηρίζονται κυρίως ως πεδινές, όπως οι χώρες της Κεντρικής Ευρώπης. Οι χώρες της ΕΕ οι οποίες παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη ποσόστωση ορεινών περιοχών είναι η Ελλάδα, Αυστρία, Βουλγαρία, Κύπρος, Σλοβακία, Σλοβενία, Ιταλία και Ισπανία, οι οποίες περιοχές αποτελούν και τις φτωχότερες της ΕΕ¹⁴.

Πίνακας 1: Πληθυσμός Ορεινών Περιοχών στην Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁵

	Συνολικός Πληθυσμός ΕΕ	Πληθυσμός Ορεινών Περιοχών	Ποσοστό % πληθυσμού Ορεινών Περιοχών
ΕΕ – 27	481.326.133	85.330.157	17,3
ΕΕ – 15	375.982.254	66.789.474	17,8
ΕΕ – 12	105.343.879	18.540.683	17,6

1.2.2 Ελλάδα

Ο ορεινός όγκος της χώρας μας αποτελείται από 3.345 Δήμους, Κοινότητες και Οικισμούς, καταλαμβάνει έκταση 77,6 εκ. στρ., εκ των οποίων τα 13,08 εκ. στρ. είναι καλλιεργήσιμες εκτάσεις, τα 36,42 εκ. στρ. είναι βοσκότοποι και τα 24,02 αποτελούν δασικές εκτάσεις¹⁶. Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την προαναφερόμενη έρευνα της NORDREGIO (2004), η αντίστοιχη έκταση των ορεινών κοινοτήτων καταλαμβάνει το 77,9% της χώρας γεγονός το οποίο καθιστά την Ελλάδα την πιο ορεινή χώρα της Ε.Ε. μαζί με την Αυστρία, ενώ σύμφωνα με την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. το 2001 το ποσοστό των ορεινών και ημιορεινών Δήμων και Κοινοτήτων αναλογούσε στο 61,6% με έκταση ίση με το 71,3% της χώρας.

Οι περισσότερες ορεινές περιοχές της Ελλάδας περιλαμβάνουν βουνά τα οποία χαρακτηρίζονται ως μεσαίου ύψους, με υψηλότερη κορυφή στα 2.917 μ. Στην

¹⁴ Georgi Zhelezov (2016), Sustainable Development in Mountain Regions: Southeastern Europe, Southeastern Europe, Springer International Publishing Switzerland

¹⁵ Πηγή: Nordregio 2004

¹⁶ Παπαδημάτου, Α. και Ρόκος, Δ., 2004. «Βιώσιμη» και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου, Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη», 7-10 Ιουνίου 2001, Μέτσοβο, σελ. 141-170.

απογραφή της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος (ΕΣΥΕ) το 2001¹⁷ καταγράφηκαν συνολικά 1505 ημιορεινά και 2138 ορεινά διαμερίσματα, δηλαδή 3643 ορεινοί οικισμοί, οι οποίοι καταλαμβάνουν 94 εκ. στρέμματα, το οποίο μεταφράζεται στο 71% της συνολικής έκτασης της Ελλάδας. Αντίστοιχα, η μεταβολή του πληθυσμού στις εν λόγω περιοχές, σύμφωνα με την απογραφή του 2011¹⁸ από την ΕΣΥΕ είχε αρνητικό πρόσημο, καταδεικνύοντας τη μείωση του πληθυσμού και την αντίστοιχη αύξηση του ορίου ηλικίας των κατοίκων οι οποίοι διαμένουν μόνιμα στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας.

1.3 Προβλήματα ορεινών & μειονεκτικών περιοχών

Λόγω της γενικότερης περιβαλλοντικής υποβάθμισης που συντελείται με γεωμετρικούς ρυθμούς, αλλά και της παράλληλης διστακτικής αντιμετώπισής της από την οργανωμένη διεθνή κοινότητα, η κατάσταση του περιβάλλοντος θεωρείται από πολλούς ως μη αναστρέψιμη. Επομένως, η προστασία του περιβάλλοντος απαιτεί διεθνή, περιφερειακή και εθνική πολιτική βούληση, με άμεση ανάγκη τη συνεχή εμπλοκή και ενεργοποίηση του ιδιωτικού τομέα, των δημόσιων αρχών, των πολιτών αλλά και την εξέλιξη και αλλαγή νοοτροπίας όλων¹⁹.

Τα περισσότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά, κυρίως λόγω του κοινού τους εδαφικού μειονεκτήματος, με αποκλίσεις στην έντασή τους ανάλογα με το ευρύτερο εθνικό περιβάλλον στο οποίο βρίσκονται. Σε αυτή τη βάση, παρατηρούμε ότι το μοτίβο τόσο σε γενικότερο πλαίσιο, όπως είναι αυτό της ΕΕ, όσο και σε ειδικότερο, δηλαδή της Ελλάδας και ειδικά της Ηπείρου, επαναλαμβάνεται, σε αρκετά πιο έντονη ισχύ.

Σε γενικό πλαίσιο, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και της Ελλάδας, τα οποία θα τα ερευνήσουμε αναλυτικά στα επόμενα κεφάλαια, είναι τα εξής²⁰:

- Δείκτης γήρανσης – μετανάστευση - ερήμωση
- Απειλές που δέχεται το φυσικό περιβάλλον και η βιοποικιλότητα

¹⁷ <http://www.geodata.gov.gr/dataset/apographe-plethusmou-2001> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁸ <http://www.statistics.gr/2011-census-pop-hous> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁹ Τσάλτας Ι. Γρηγόρης (2017), Περιβάλλον, Ι. Σιδέρης, Αθήνα

²⁰ Europe's ecological backbone: recognising the true value of our mountains, EEA Report No 6/2010, European Environmental Agency, Office for Official Publications of the European Union

- Ιδιαίτερα δυσμενείς κλιματολογικές συνθήκες
- Κίνδυνος εξάλειψης πολιτιστικής κληρονομιάς
- Οικονομικός μαρασμός
- Κατακερματισμός γεωργικής εκμεταλλεύσιμης γης
- Έλλειψη βασικών υποδομών (παιδεία – υγεία – επικοινωνία – οδική πρόσβαση κτλ)
- Κλιματική αλλαγή

Ιδιαίτερα η Περιφέρεια Ηπείρου, και οι ορεινές περιοχές που την απαρτίζουν, αντιμετωπίζουν σε οξεία μορφή όλες τις παραπάνω δυσχέρειες, καθόλη την πορεία του ελληνικού κράτους λόγω του ιδιαίτερου μορφολογικού της χαρακτήρα. Η τελευταία δεκαετία, λόγω των απορροιών της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, κατέστησαν τα εν λόγω προβλήματα ακόμη πιο έντονα, κάτι που καθίσταται ξεκάθαρο παρατηρώντας όλους τους χάρτες και τις δημοσιευμένες στατιστικές έρευνες της Eurostat, τοποθετώντας την Περιφέρεια Ηπείρου σχεδόν στο σύνολο των ερευνών στις δυσχερέστερες θέσεις. Ταυτόχρονα, η αποχή στοχευόμενης εθνικής πολιτικής με απώτερο στόχο την βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών δεν έχει επιτρέψει από τη μία πλευρά τη δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων ορθολογικής διαχείρισης δραστηριοτήτων στις εν λόγω περιοχές, με σεβασμό και προστασία του περιβάλλοντος, αλλά ούτε και την οικονομική και βιοτική ανάπτυξη των μετακινήσεων και της αναψυχής²¹

Όπως αποδεικνύεται με τα παραπάνω δεδομένα, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές στον Ελληνικό χώρο, και συγκεκριμένα στην Περιφέρεια Ηπείρου, αντιστοιχούν σε περισσότερους από έναν από τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Η πολύπλευρη διάστασή τους απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση, με συνεκτικότητα πολλαπλών οργάνων και πολιτικών, τόσο εντός των ορίων του ελληνικού κράτους, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η σημασία των ορεινών περιοχών είναι καθοριστική για τη βιωσιμότητα όλων των πολιτικών και των πρωτοβουλιών που έχουν αναληφθεί κατά καιρούς, όπως και για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης σε παγκόσμιο επίπεδο.

²¹ Γουργιώτης, Α. (2012) , ‘Χάρτα για την Ανάπτυξη του Ορεινού Χώρου’ στα Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Τμήμα Μηχανικών Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Αειχώρος (17) 34– 63

Κεφάλαιο 2^ο

Οι Στόχοι της Βιώσιμης Ανάπτυξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση & Ορεινές Περιοχές

2.1 Ιστορική Αναδρομή

Στη Διεθνή Συνδιάσκεψη του Ρίο, το 1992²², διατυπώθηκαν για πρώτη φορά και επίσημα οι αρχές της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Εκεί η Βιώσιμη Ανάπτυξη ορίζεται ως: η ανάπτυξη που παρέχει μακροπρόθεσμα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά οφέλη φροντίζοντας τις ανάγκες της παρούσας και των μελλοντικών γενεών. Σύμφωνα με τη Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, όπως αυτή υιοθετήθηκε για πρώτη φορά στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Goeteborg το 2001²³ και όπως αναπτύσσεται και σε μεταγενέστερα σχετικά κείμενα: “Η Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι μία συνεχής πορεία αλλαγής και προσαρμογής, και όχι μία στατική κατάσταση, με στόχο την ικανοποίηση των αναγκών του παρόντος, χωρίς όμως να μειώνεται η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν και τις δικές τους ανάγκες, μέσα από την ισόρροπη και ισότιμη επιδίωξη και των τριών πυλώνων της Βιώσιμης Ανάπτυξης: Οικονομία – Περιβάλλον – Κοινωνία. Μέσα από τη συμπόρευση, δηλαδή, της οικονομικής ανάπτυξης, της περιβαλλοντικής προστασίας και της κοινωνικής συνοχής, όπως παραστατικά απεικονίζεται με το γνωστό ισόπλευρο τρίγωνο”.

Ως προς τον ορισμό της δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία, ούτε ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός. Ο επικρατέστερος ορισμός της ανήκει στην πρωθυπουργό της Νορβηγίας Gro Harlem Brundtland, η οποία ως πρόεδρος της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, παρέδωσε στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1987, την αναφορά της, με τίτλο «Το Κοινό μας Μέλλον»²⁴, γνωστή ως “Brundtland report”, στην οποία η βιώσιμη ανάπτυξη ορίζεται ως: «η ανάπτυξη εκείνη, που ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσας γενιάς χωρίς να θέτει σε

²² United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992 AGENDA 21 <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>

ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

²³ COM/2001/0264

²⁴ Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

κίνδυνο τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες.»

Η Διακήρυξη της Χιλιετίας του ΟΗΕ²⁵ είναι ένα κείμενο- ορόσημο, το οποίο υιοθετήθηκε κατά τη Σύνοδο Κορυφής της Χιλιετίας, 06-08/09/2000, στη Νέα Υόρκη, όπου συμμετείχαν συνολικά 147 αρχηγοί Κρατών και Κυβερνήσεων και συνολικά 191 Έθνη. Ήταν η μεγαλύτερη συγκέντρωση ηγετών του κόσμου που έλαβε ποτέ χώρα. Η Διακήρυξη της Χιλιετίας περιλάμβανε τους Αναπτυξιακούς Στόχους της Χιλιετίας (Millennium Development Goals – MDGs), οι οποίοι είχαν έλξη στις 31 Δεκεμβρίου το 2015.

Οι MDGs συμπεριλάμβαναν οχτώ (8) κύριους στόχους , οι οποίοι ήταν η εξάλειψη της ακραίας φτώχειας, την μείωση της παιδικής θνησιμότητας, την καταπολέμηση επιδημιών όπως του AIDS και την διεύρυνση της παγκόσμιας συνεργασίας για ανάπτυξη, οι οποίοι χωρίζονταν σε 21 επιμέρους μετρήσιμους στόχους, οι οποίοι με τη σειρά τους καθορίζονται από εξήντα (60) δείκτες²⁶.

Στο ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών στις 25 Σεπτεμβρίου 2015, υιοθετείται το κείμενο συμπερασμάτων της 70ης Συνόδου Κορυφής των Ηνωμένων Εθνών για την Ατζέντα Ανάπτυξης μετά το 2015, με τίτλο “Μετασχηματίζοντας τον Κόσμο μας” - “Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development”²⁷ και απαριθμούνται οι Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, καλώντας όλα τα κράτη μέλη (παρ.63, 78, 79), να αναπτύξουν το συντομότερο δυνατόν, τις Εθνικές Στρατηγικές υλοποίησης τους και να διεξάγουν τακτικές αξιολογήσεις προόδου σε εθνικό επίπεδο. Οι μεγαλύτερες προκλήσεις, όπως ορίζονται στο προοίμιο του κειμένου, για την υλοποίηση της Ατζέντας 2030 είναι η εξάλειψη της φτώχειας σε όλες τις μορφές, της ανισότητας και η αντιμετώπιση

²⁵ Η Διακήρυξη της Χιλιετίας Σύνοδος Κορυφής , Νέα Υόρκη, 6-8 Σεπτεμβρίου, 2000

https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=41 ανακτήθηκε

Δεκέμβριο 2018

²⁶ <http://www.un.org/millenniumgoals/bkgd.shtml> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

²⁷ United Nations, General Assembly, A/RES/70/1 , 21 October 2015, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

της κλιματικής αλλαγής. Η Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη περιλαμβάνει 17 μέτρα και 169 στόχους, που θα πρέπει να υλοποιηθούν μέχρι το 2030²⁸.

2.2 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης & Ευρωπαϊκή Ένωση

2.2.1 Επόμενα βήματα για ένα βιώσιμο ευρωπαϊκό μέλλον - Ευρωπαϊκή δράση για την αειφορία

Η Ευρωπαϊκή Ένωση με ανακοίνωσή της²⁹ έχει δεσμευτεί πλήρως όσον αφορά την υλοποίηση των Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και έχει θέσει δέκα (10) προτεραιότητες. Στην εν λόγω ανακοίνωση, μας εξηγεί πώς οι 10 πολιτικές προτεραιότητες της συμβάλλουν στην υλοποίηση του Θεματολογίου των Ηνωμένων Εθνών για τη βιώσιμη ανάπτυξη με ορίζοντα το 2030 και περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο η ΕΕ θα επιτύχει τους στόχους για τη βιώσιμη ανάπτυξη (ΣΒΑ) στο μέλλον.

Οι προτεραιότητές της καθορίστηκαν ως εξής:

- Προτεραιότητας 1. Νέα ώθηση στην απασχόληση, την ανάπτυξη και τις επενδύσεις
- Προτεραιότητα 2. Ψηφιακή Ενιαία Αγορά
- Προτεραιότητας 3. Ανθεκτική ενεργειακή ένωση συνοδευόμενη από μακρόπνοη πολιτική όσον αφορά την κλιματική αλλαγή»
- «Προτεραιότητας 4. Βαθύτερη και δικαιότερη εσωτερική αγορά με ενισχυμένη βιομηχανική βάση»,
- Προτεραιότητας 5. Βαθύτερη και δικαιότερη Οικονομική και Νομισματική Ένωση
- Προτεραιότητα 6. Μια ισορροπημένη και προοδευτική εμπορική πολιτική με στόχο την τιθάσευση της παγκοσμιοποίησης
- Προτεραιότητα 7. Χώρος δικαιοσύνης και θεμελιωδών δικαιωμάτων με βάση την αμοιβαία εμπιστοσύνη
- Προτεραιότητα 8. Προς μια νέα πολιτική μετανάστευσης

²⁸ Νατάσα Πενταγιώτη, #Citizens4GlobalGoals Οι Παγκόσμιοι Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, © Οργάνωση ΓΗ Αθήνα, Φεβρουάριος 2017

²⁹ COM(2016) 739 final

- Προτεραιότητα 9. Μια ισχυρότερη και παγκόσμια δύναμη
- Προτεραιότητα 10. Δημοκρατική αλλαγή³⁰

Η τελευταία έκθεση για την πρόοδο που έχει συντελεστεί όσον αφορά τις παραπάνω προτεραιότητες που τέθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκδόθηκε το 2017³¹, όπου αναδεικνύονται τόσο τα θετικά βήματα που έχουν λάβει χώρα έως τώρα, όσο και οι ελλείψεις και παραλείψεις που πρέπει να καλυφθούν με τις επόμενες στρατηγικές.

Πολύ βασικό βήμα, όπως αναφέρεται και στο Πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής για το 2018 ³², για την προώθηση της ταχείας προόδου σχετικά με τα σημαντικά νομοθετικά θέματα, υπήρξε η υπογραφή των Προέδρων των τριών θεσμικών οργάνων τον προηγούμενο Δεκέμβριο όσον αφορά τις νομοθετικές προτεραιότητες της ΕΕ.

2.2.2 Ατζέντα 2030³³

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης, καθώς και για την υλοποίηση της Ατζέντα 2030, παρουσιάστηκε από το Νοέμβριο του 2016, με την ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Επόμενα Βήματα για ένα Βιώσιμο Μέλλον»³⁴. Η Ατζέντα 2030 εγκρίθηκε στις 25 Σεπτεμβρίου 2015, στο πλαίσιο της 70^{ης} Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών και αποτελεί ένα παγκόσμιο πλαίσιο για τη βιώσιμη ανάπτυξη, μιας και περιλαμβάνει όλους τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης, με ισόρροπη ενσωμάτωση και των τριών διαστάσεων τους, δηλαδή την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική.

Οι βασικές δράσεις για την υλοποίηση της Ατζέντα 2030 για την Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως αυτές αναφέρονται από την ίδια³⁵, είναι οι κάτωθι:

- συμπερίληψη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης σε όλες τις πολιτικές και πρωτοβουλίες της ΕΕ, ώστε η βιώσιμη ανάπτυξη να αποτελεί

³⁰ https://ec.europa.eu/commission/priorities_el

³¹ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΈΝΩΣΗΣ 2017 Jean-Claude Juncker, Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 13 Σεπτεμβρίου 2017 https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/state-union-2017-brochure_el.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

³² COM(2017) 650 final

³³ Ψήφισμα A/RES/70/1 των Ηνωμένων Εθνών.

³⁴ COM(2016) 739 final

³⁵ https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/global-topics/sustainable-development-goals/eu-approach-sustainable-development_el

θεμελιώδη κατευθυντήρια αρχή σε όλες τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

- τακτική υποβολή εκθέσεων σχετικά με την πρόοδο της ΕΕ ξεκινώντας από το 2017
- προώθηση της υλοποίησης της Ατζέντας 2030 από κοινού με τις κυβερνήσεις των κρατών μελών της ΕΕ, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, άλλα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, διεθνείς οργανισμούς, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, πολίτες και άλλα ενδιαφερόμενα μέρη.
- δημιουργία μιας πλατφόρμας υψηλού επιπέδου με τη συμμετοχή πολυάριθμων ενδιαφερόμενων μερών, η οποία θα προωθεί την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών σε όλους τους τομείς σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.
- διαμόρφωση ενός μακροπρόθεσμου οράματος με ορίζοντα πέρα από το 2020

Με βάση την ανακοίνωση για το Πρόγραμμα Εργασίας της Επιτροπής για το 2018³⁶, γίνεται αντιληπτό ότι όλοι οι Στόχοι της Βιώσιμης Ανάπτυξης καλύπτονται από υφιστάμενες πολιτικές που ακολουθούνται. Παρόλα αυτά, τονίζεται ιδιαιτέρως ότι, ενώ υπάρχουν ήδη ικανοποιητικά αποτελέσματα, οι προσπάθειες πρέπει να εντατικοποιηθούν περαιτέρω όσον αφορά την εφαρμογή των πολιτικών, αλλά και η επικέντρωση σε όλους τους τομείς.

2.2.3 Ευρώπη 2020³⁷

Η στρατηγική της Ε.Ε. για τη βιώσιμη ανάπτυξη, η οποία αρχικά οριζόταν ως αειφόρος ανάπτυξη,³⁸ υιοθετήθηκε το 2001. Στη συνέχεια, έγιναν μια επανεξέταση το 2006³⁹ και μια αναθεώρηση το 2009⁴⁰. Το 2010 η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης ενσωματώθηκε στην μέχρι σήμερα ισχύουσα στρατηγική της Ένωσης «Ευρώπη 2020»⁴¹. Βασικοί της άξονες είναι η εκπαίδευση και η «έξυπνη» καινοτομία, οι

³⁶ COM(2017) 650 final

³⁷ COM(2010) 2020, τελικό Βρυξέλλες

³⁸ COM/2001/0264 final.

³⁹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο DOC 10917/06.

⁴⁰ COM(2009) 400 final.

⁴¹ Βλ. υποσημείωση 23.

χαμηλές εκπομπές άνθρακα, η ανθεκτικότητα στην κλιματική αλλαγή, ο περιβαλλοντικός αντίκτυπος («βιώσιμη»), η δημιουργία θέσεων εργασίας και η μείωση της φτώχειας («χωρίς αποκλεισμούς»).

Η Ευρώπη 2020 προτάσσει τρεις αλληλοενισχυόμενες προτεραιότητες:

- Έξυπνη ανάπτυξη: ανάπτυξη μιας οικονομίας βασισμένης στη γνώση και την καινοτομία.

- Βιώσιμη ανάπτυξη: προώθηση μιας πιο αποδοτικής στη χρήση πόρων, πιο πράσινης και πιο ανταγωνιστικής οικονομίας.

- Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς: μια οικονομία με υψηλή απασχόληση που θα επιτυγχάνει κοινωνική και εδαφική συνοχή.

Για να καθορίσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τα επιθυμητά αποτελέσματα έως το 2020, πρότεινε τους εξής πρωταρχικούς στόχους:

- 75% του πληθυσμού μεταξύ 20-64 ετών πρέπει να έχει απασχόληση.

- 3% του ΑΕΠ της ΕΕ πρέπει να επενδύεται σε Ε&Α.

- Οι στόχοι του «20/20/20» ως προς το κλίμα/την ενέργεια πρέπει να έχουν επιτευχθεί (περιλαμβανομένης της αύξησης σε 30% του ποσοστού μείωσης των εκπομπών εφόσον οι συνθήκες το επιτρέπουν).

- Το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την σχολική εκπαίδευση πρέπει να είναι μικρότερο από 10% και τουλάχιστον 40% των νέων πρέπει να έχουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

- Ο αριθμός των ατόμων που κινδυνεύουν από φτώχεια πρέπει να μειωθεί κατά 20 εκατομμύρια.

Πίνακας 2. Οι βασικές προτεραιότητες της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», οι πρωταρχικοί στόχοι και οι εμβληματικές πρωτοβουλίες⁴²

⁴² Smarter, greener, more inclusive? INDICATORS TO SUPPORT THE EUROPE 2020 STRATEGY, 2016 edition, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016 <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7566774/KS-EZ-16-001-EN-N.pdf/ac04885c-cfff-4f9c-9f30-c9337ba929aa> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

	Targets	Flagship initiatives
Smart growth	• Increasing combined public and private investment in R&D to 3 % of GDP • Reducing school drop-out rates to less than 10 % • Increasing the share of the population aged 30–34 having completed tertiary education to at least 40 %	• Innovation Union • Youth on the move (ended in December 2014) • A digital agenda for Europe
Sustainable growth	• Reducing greenhouse gas emissions by at least 20 % compared to 1990 levels • Increasing the share of renewable energy in final energy consumption to 20 % • Moving towards a 20% increase in energy efficiency	• Resource efficient Europe • An industrial policy for the globalisation era
Inclusive growth	• Increasing the employment rate of the population aged 20–64 to at least 75 % • Lifting at least 20 million people out of the risk of poverty and social exclusion	An agenda for new skills and jobs • European platform against poverty and social exclusion

Για να καταστεί δυνατή η επίτευξη των παραπάνω προτεραιοτήτων, η Επιτροπή πρότεινε τις εξής επτά πρωτοβουλίες:

– «Ένωση καινοτομίας», για τη βελτίωση των συνθηκών-πλαίσιο και της πρόσβασης στη χρηματοδότηση για την έρευνα και καινοτομία ώστε να εξασφαλιστεί ότι οι καινοτόμες ιδέες θα μπορέσουν να μετατραπούν σε προϊόντα και υπηρεσίες που θα δημιουργήσουν ανάπτυξη και θέσεις εργασίας.

– «Νεολαία σε κίνηση», για την ενίσχυση των επιδόσεων των εκπαιδευτικών συστημάτων και τη διευκόλυνση της εισόδου των νέων στην αγορά εργασίας.

– «Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη», για την επίσπευση της ανάπτυξης των υπηρεσιών πρόσβασης στο Διαδίκτυο υψηλής ταχύτητας και την άντληση οφελών από μια ψηφιακή ενιαία αγορά για νοικοκυριά και επιχειρήσεις.

– «Μια Ευρώπη που χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους», για την αποσύνδεση της οικονομικής ανάπτυξης από τη χρήση των πόρων, τη στήριξη της μετάβασης σε οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα, την αύξηση της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, τον εκσυγχρονισμό του τομέα των μεταφορών και την ενθάρρυνση της ενεργειακής αποδοτικότητας.

– «Μια βιομηχανική πολιτική για την εποχή της παγκοσμιοποίησης», για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, ιδίως για τις ΜΜΕ, και τη στήριξη της ανάπτυξης μιας ισχυρής και βιώσιμης βιομηχανικής βάσης, ικανής να ασκεί ανταγωνισμό σε παγκόσμιο επίπεδο.

– «Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας», για τον εκσυγχρονισμό των αγορών εργασίας και την παροχή δυνατοτήτων στους πολίτες μέσω της δια βίου ανάπτυξης δεξιοτήτων με σκοπό την αύξηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας και την καλύτερη αντιστοίχιση προσφοράς και ζήτησης στην αγορά εργασίας, μεταξύ άλλων και μέσω της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού. «Ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση της φτώχειας», για τη διασφάλιση της κοινωνικής και εδαφικής συνοχής, ούτως ώστε να εξαπλωθούν ευρέως τα οφέλη της ανάπτυξης και της απασχόλησης και τα άτομα που ζουν σε συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού να αποκτήσουν τα μέσα αξιοπρεπούς διαβίωσης και να συμμετάσχουν ενεργά στην κοινωνία.

Πίνακας 3. National Europe 2020 indicators: most recent data and targets⁴³

	Data	Year	Target
Employment rate age group 20-64 (%)	54.9	2015	70
Gross domestic expenditure on R&D (% of GDP)	0.84	2014	1.2
Greenhouse gas emissions in non-ETS sectors (% change since ESD base year)	-22.4	2012	-4
Share of renewable energy in gross final energy consumption(%)	15.3	2014	18
Primary energy consumption (million tones of oil equivalent)	23.7	2014	24.7
Early leavers from education and training (%of population aged 18-24)	7.9	2015	10
Tertiary educational attainment (% of population aged 30-34)	40.4	2015	32
People at risk of poverty or social exclusion (thousands)	3885	2014	2596

Μερικά πολύ διαφωτιστικά στοιχεία που μας παρέχονται από την Eurostat στην τελευταία έκθεσή⁴⁴ της για την πρόοδο της στρατηγικής Europe 2020, όσον αφορά την πρόοδο της Ελλάδας σε σχέση με τους παραπάνω στόχους, είναι το

⁴³ <http://ec.europa.eu/eurostat/web/europe-2020-indicators/europe-2020-strategy/headline-indicators-scoreboard> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁴⁴ Smarter, greener, more inclusive? INDICATORS TO SUPPORT THE EUROPE 2020 STRATEGY 2017 edition, Publications Office of the European Union, 2017, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/8113874/KS-EZ-17-001-EN-N.pdf/c810af1c-0980-4a3b-bfdd-f6aa4d8a004e> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

γεγονός ότι έχει το χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης όσο και την μεγαλύτερη απόσταση από το στόχο της ΕΕ για το έτος 2015. Ταυτόχρονα, ο αριθμός των ανθρώπων που ζουν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού αυξήθηκε κατά 840.000 περίπου μεταξύ 2008 και 2014, διευρύνοντας το χάσμα προς τον εθνικό στόχο σχεδόν 1,3 εκατομμύρια άτομα⁴⁵.

2.3 Διασύνδεση Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης στην Ευρώπη με τις ορεινές περιοχές

Ο βασικός Στόχος Βιώσιμης Ανάπτυξης που αναφέρεται στη διαχείριση της γης είναι ο δέκατος πέμπτος ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά: Την προστασία, αποκατάσταση και προώθηση της βιώσιμης χρήσης των χερσαίων οικοσυστημάτων, την βιώσιμη διαχείριση των δασών, την καταπολέμηση της ερημοποίησης, και καταπολέμηση και αναστροφή της υποβάθμισης της γης και ανατροπή της απώλειας της βιοποικιλότητας. Ο στόχος αυτός υποδιαιρείται σε δεκαπέντε υποστόχους και έχουν αναπτυχθεί οι αντίστοιχες στρατηγικές. Όπως, όμως, και όλοι οι άλλοι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης, δεν είναι μια ανεξάρτητη μονάδα, αλλά βρίσκεται σε συνοχή με περισσότερους από έναν στόχους, ώστε να επιτευχθεί η βιωσιμότητα των περιοχών, και συγκεκριμένα των ορεινών και μειονεκτικών, αφού τα προβλήματά τους δεν είναι μονοδιάστατα αλλά ποικίλουν και καλύπτουν πολλές πτυχές.

Σύμφωνα με την μελέτη της NORDREDIO⁴⁶ το 2004 για τις περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων χωρών της Ευρώπης, την οποία την είχε αναθέσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Νορβηγία και η Ελβετία διαθέτουν συνολικά έκταση 1.900.000 χλμ² η οποία ανήκει διοικητικά σε ορεινούς δήμους (δηλαδή περίπου το 40,6% της συνολικής εδαφικής κάλυψης). Η έρευνα έδειξε, επίσης, ότι σε αυτές τις ορεινές περιοχές κατοικούν συνολικά πληθυσμός 94,3 εκατομμυρίων, δηλαδή το 19,1% του συνολικού πληθυσμού των χωρών στις οποίες διεξήχθη η εν λόγω έρευνα. Εκτός από τα στατιστικά στοιχεία περιείχε τόσο την ανάπτυξη μιας κοινής οριοθέτησης των ορεινών περιοχών των 29 χωρών, όσο και την ανάλυση για τα μέτρα και τις πολιτικές που εφαρμόζαν οι κυβερνήσεις και η

⁴⁵ Βλ. πίνακα 2

⁴⁶ NORDREGIO, Nordic Centre for Spatial Development, Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries Final report January 2004, European Commission contract No 2002.CE.16.0.AT.136, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/montagne/mount1.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

Ευρωπαϊκή Ένωση για τις ορεινές περιοχές, την αξιολόγησή τους αλλά και περαιτέρω προτάσεις, με βάση την αξιολόγησή τους.

Όπως αντιλαμβανόμαστε, η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε δώσει σημασία στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές αρκετά πριν από τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης και είχε αναπτύξει διάφορες στρατηγικές και πολιτικές ήδη από το 1975, όπως π.χ. οι αποζημιώσεις στους γεωργούς που δραστηριοποιούνται στις εν λόγω περιοχές.

Η πρώτη επίσημη υιοθέτηση πολιτικών για τις ορεινές μειονεκτικές περιοχές έλαβε χώρα το 2008 με την τροποποίηση του άρθρου 174 (πρώην άρθρο 158 της ΣΕΚ) στην Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ⁴⁷, όπου αναφέρεται ότι:

Η Ένωση, προκειμένου να προαχθεί η αρμονική ανάπτυξη του συνόλου της, αναπτύσσει και εξακολουθεί τη δράση της με σκοπό την ενίσχυση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής της συνοχής.

Η Ένωση αποσκοπεί, ιδιαίτερα, στη μείωση των διαφορών μεταξύ των επιπέδων ανάπτυξης των διαφόρων περιοχών και στη μείωση της καθυστέρησης των πλέον μειονεκτικών περιοχών.

Μεταξύ των εν λόγω περιοχών, δίδεται ιδιαίτερη προσοχή στις αγροτικές περιοχές, τις περιοχές που συντελείται βιομηχανική μετάβαση και τις περιοχές που πλήττονται από σοβαρά και μόνιμα φυσικά ή δημογραφικά προβλήματα, όπως οι υπερβόρειες περιοχές που είναι ιδιαίτερα αραιοκατοικημένες και οι νησιωτικές, διασυνοριακές και ορεινές περιοχές.

Από τα παραπάνω δεδομένα αντιλαμβανόμαστε ότι ο 15^{ος} Στόχος Βιώσιμης Ανάπτυξης βρίσκεται στον κύριο κορμό στρατηγικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εκτός από τις εξειδικευμένες στρατηγικές και πολιτικές που αναπτύχθηκαν και εφαρμόζονται στο πλαίσιο του 15^{ου} Στόχου και των υποστόχων του, αναπτύχθηκαν επιπλέον στρατηγικές ώστε να ευθυγραμμιστεί όλη η δράση της σε μια προσπάθεια συλλογικής δράσης, οι οποίες αναλύονται παρακάτω.

⁴⁷ Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2012/C 326/01

2.3.1 7^ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον (2014-2020)⁴⁸

Το εν λόγω πρόγραμμα υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Νοέμβριο του 2013 και καλύπτει την Ευρωπαϊκή Περιβαλλοντική πολιτική για το διάστημα έως και το 2020. Πρόκειται για μία κοινή στρατηγική η οποία θα πρέπει να καθοδηγήσει τις μελλοντικές ενέργειες των θεσμών της ΕΕ και των κρατών μελών, που ευθύνονται από κοινού για την υλοποίησή της και την επίτευξη των στόχων προτεραιότητας. Για αυτό το λόγο βασίζεται σε ένα μακροπρόθεσμο όραμα, το οποίο είναι το εξής:

«Το 2050, ζούμε καλά, εντός των οικολογικών ορίων του πλανήτη μας. Η ευμάρεια που απολαμβάνουμε και το υγιεινό περιβάλλον στο οποίο ζούμε οφείλονται σε μια καινοτόμο και κυκλική οικονομία, όπου δεν γίνονται σπατάλες και όπου διασφαλίζεται η αειφόρος διαχείριση των φυσικών πόρων, και η βιοποικιλότητα προστατεύεται, αποτιμάται και αποκαθίσταται με τρόπους που ενισχύουν την ανθεκτικότητα της κοινωνίας μας. Η οικονομική μας μεγέθυνση με χαμηλά επίπεδα ανθρακούχων εκπομπών έχει προ πολλού αποσυνδεθεί από τη χρήση των πόρων και έχει γίνει η κινητήρια δύναμη στην πορεία προς μια ασφαλή και αειφόρο παγκόσμια κοινωνία».

Το 7^ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον ορίζει εννέα (9) στόχους προτεραιότητας, οι οποίοι καθορίζουν τις δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα επιθυμητά αποτελέσματα έως το 2020:

1. προστασία, διατήρηση και ενίσχυση του φυσικού κεφαλαίου της Ένωσης
2. μετατροπή της Ένωσης σε μια πράσινη και ανταγωνιστική οικονομία χαμηλών επιπέδων ανθρακούχων εκπομπών και αποδοτικής χρήσης των πόρων
3. προστασία των πολιτών της Ένωσης από περιβαλλοντικές πιέσεις και κινδύνους για την υγεία και την ευημερία
4. μεγιστοποίηση των οφελών της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της Ένωσης μέσω βελτίωσης της εφαρμογής
5. βελτίωση της βάσης γνώσεων και αποδεικτικών στοιχείων για την περιβαλλοντική πολιτική της Ένωσης

⁴⁸ Ενημερία εντός των ορίων του πλανήτη μας, 7^ο ΠΔΠ – το γενικό Ενωσιακό Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον έως το 2020, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, <http://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/7eap/el.pdf> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

6. διασφάλιση των επενδύσεων στην περιβαλλοντική και την κλιματική πολιτική και αντιμετώπιση του περιβαλλοντικού εξωτερικού κόστους
7. βελτίωση της ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης και της συνοχής των πολιτικών
8. ενίσχυση της αειφορίας των πόλεων της Ένωσης
9. αύξηση της αποτελεσματικότητας της Ένωσης όσον αφορά την αντιμετώπιση διεθνών περιβαλλοντικών και κλιματικών προκλήσεων.

2.3.2 Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Βιοποικιλότητα (2020)⁴⁹

Η Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στοχεύει στην εξάλειψη της απώλειας της βιοποικιλότητας και των υπηρεσιών του οικοσυστήματος στην ΕΕ και να συμβάλλει στην παύση της παγκόσμιας απώλειας της βιοποικιλότητας έως το 2020 και η οποία υιοθετήθηκε το 2011. Η ΕΕ όμως έχει δεσμευτεί για την προστασία της βιοποικιλότητας ήδη από το 1998 με τη Στρατηγική Βιοποικιλότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁵⁰, ενισχύοντας έτσι τον ηγετικό της ρόλο παγκοσμίως στις προσπάθειες επίλυσης της βιοποικιλότητας, στο πλαίσιο της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιοποικιλότητα (CBD)⁵¹ το 1992.

Η Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα της ΕΕ έχει έξι βασικούς στόχους:

- Προστασία των Ειδών και των Ενδιαιτημάτων
- Διατήρηση και Αποκατάσταση των Οικοσυστημάτων
- Επιτυχία πιο Βιώσιμης Αγροτικής και Δασικής Ανάπτυξης
- Η Αλιεία να καταστεί πιο Βιώσιμη και Οι Θάλασσες πιο Υγιείς
- Καταπολέμηση των Χωροκατακτητικών Ξένων Ειδών
- Συμβολή στην Μείωση του Ρυθμού Απώλειας της Παγκόσμιας Βιοποικιλότητας

Το όραμα που έχει η Ευρωπαϊκή Ένωση για τη Βιοποικιλότητα έως το 2050 αναφέρει το εξής: Η βιοποικιλότητά μας και οι υπηρεσίες που μας παρέχει το οικοσύστημα - το φυσικό της κεφάλαιο - προστατεύονται, αποτιμώνται και αποκαθίστανται κατάλληλα

⁴⁹ Our life insurance, our natural capital: an EU biodiversity strategy to 2020, COM/2011/0244 final

⁵⁰ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ, COM(1998)

42 τελικό

⁵¹ CONVENTION ON BIOLOGICAL DIVERSITY, UNITED NATIONS 1992

για την εγγενή αξία τους και την ουσιαστική συμβολή τους στην ανθρώπινη ευημερία και στην οικονομική ευημερία και έτσι αποφεύγονται οι καταστροφικές αλλαγές που προκαλούνται από την απώλεια βιοποικιλότητας.

Η ενδιαμέση έκθεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Στρατηγική της Βιοποικιλότητας, η οποία έλαβε χώρα το 2015⁵², έδειξε ότι έχουν γίνει πολύ ενθαρρυντικά βήματα έως τώρα, όμως υπολείπονται ακόμη πάρα πολλές προσπάθειες ώστε να επιτευχθούν οι επιδιωκόμενοι στόχοι.

2.3.3 Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Δάση για το 2020

Η ΕΕ περιλαμβάνει σήμερα το 5% των δασών παγκοσμίως και τα δάση της ΕΕ έχουν επεκταθεί συνεχώς για πάνω από 60 χρόνια, αν και πρόσφατα με χαμηλότερο ποσοστό. Τα δάση της ΕΕ και άλλες δασικές εκτάσεις καλύπτουν σήμερα 155 εκατομμύρια εκτάρια και 21 εκατομμύρια εκτάρια, αντίστοιχα, μαζί περισσότερο από το 42% της ευρωπαϊκής έκτασης, σύμφωνα με την έκθεση της Eurostat το 2016⁵³.

Όσον αφορά τις εθνικές δασικές πολιτικές των κρατών μελών, διατυπώνονται μέσα σε ένα σαφώς καθορισμένο πλαίσιο καθιερωμένων δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και με μακρά ιστορία εθνικών και περιφερειακών νόμων και κανονισμών που βασίζονται σε μακροπρόθεσμο σχεδιασμό.

Παρόλο που οι Συνθήκες για την Ευρωπαϊκή Ένωση δεν προβλέπουν κοινή δασική πολιτική, υπάρχει μακρά ιστορία των μέτρων της ΕΕ που υποστηρίζουν ορισμένες δασικές δραστηριότητες, συντονισμένες με τα κράτη μέλη κυρίως μέσω της μόνιμης δασικής επιτροπής.

Η στρατηγική της ΕΕ για τα δάση που εγκρίθηκε το 1998⁵⁴ θέτει ως γενικές αρχές την εφαρμογή της αειφόρου δασικής διαχείρισης και του πολυλειτουργικού

⁵² REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL THE MID-TERM REVIEW OF THE EU BIODIVERSITY STRATEGY TO 2020, COM/2015/0478 final

⁵³ Agriculture, forestry and fishery statistics, Eurostat, 2016 edition, Publications Office of the European Union, 2016, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7777899/KS-FK-16-001-EN-N.pdf/cae3c56f-53e2-404a-9e9e-fb5f57ab49e3> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁵⁴ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT ON A FORESTRY STRATEGY FOR THE EUROPEAN UNION, COM(1998) 649

ρόλου των δασών. Η στρατηγική επανεξετάστηκε το 2005⁵⁵ και η Επιτροπή υπέβαλε σχέδιο δράσης της ΕΕ για τα δάση το 2006. Στις 20 Σεπτεμβρίου 2013, η Επιτροπή ενέκρινε τη Δασική Στρατηγική⁵⁶ της ΕΕ που αποσκοπεί να βοηθήσει τα δάση και τον δασικό τομέα να αντιμετωπίσουν τις τρέχουσες προκλήσεις.

Η νέα Στρατηγική για τα Δάση αλλάζει τον τρόπο που αντιμετωπίζονταν μέχρι στιγμής τα δάση, συνδέοντας τα με τη βιωσιμότητα όχι μόνο της βιοποικιλότητας που αυτά περιλαμβάνουν. Οι δασικοί πόροι χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία αγαθών και υπηρεσιών που επηρεάζουν τη διαχείριση των δασών. Η Στρατηγική τονίζει ότι τα δάση δεν είναι σημαντικά μόνο για τη συμβολή τους στην αγροτική ανάπτυξη, αλλά και για το περιβάλλον- για τη βιοποικιλότητα, τις δασικές βιομηχανίες, τη βιοενέργεια, την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής. Στο πλαίσιο της ολιστικής προσέγγισης, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και πολιτικές που μπορεί να επηρεάζουν τα δάση και όλες οι εξελίξεις που διαδραματίζονται εκτός των ορίων τους.

Τα δάση αποτελούν βασικό πόρο για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, ιδίως στις αγροτικές περιοχές, και προστατεύει και παρέχει υπηρεσίες οικοσυστήματος σε όλους τους πολίτες.

Η Δασική Στρατηγική προσδιορίζει τις βασικές αρχές που απαιτούνται για την ενίσχυση της βιώσιμης διαχείρισης των δασών, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης, ιδίως στις αγροτικές περιοχές, εξασφαλίζοντας παράλληλα την προστασία των δασών και την παροχή υπηρεσιών οικοσυστήματος. Η στρατηγική προσδιορίζει επίσης τον τρόπο με τον οποίο η ΕΕ επιθυμεί να εφαρμόσει πολιτικές σχετικές με τα δάση.

Η έκθεση «Η πρόοδος στην υλοποίηση της στρατηγικής της ΕΕ για τα δάση»⁵⁷, η οποία δημοσιεύτηκε στις 7/12/2018, εξετάζει τη στρατηγική από τότε που ξεκίνησε. Η ενδιαμέση αναθεώρηση υπογραμμίζει ότι η δασική στρατηγική της ΕΕ επιτυγχάνει τους στόχους της για την ενθάρρυνση της βιώσιμης διαχείρισης των δασών τόσο στην ΕΕ όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο.

⁵⁵ Reporting on the implementation of the EU Forestry Strategy, COM/2005/0084 final

⁵⁶ A new EU Forest Strategy: for forests and the forest-based sector, COM(2013) 659 final

⁵⁷ Progress in the implementation of the EU Forest Strategy 'A new EU Forest Strategy: for forests and the forest sector', COM(2018) 811 final

2.4 Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνοχής

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνοχής στηρίζει τη βιώσιμη ανάπτυξη μέσω της προώθησης φιλικών προς το περιβάλλον και καινοτόμων καθαρών τεχνολογιών διαχείρισης των υδάτων και λυμάτων, καθώς και μέτρων που στοχεύουν στην προστασία του αέρα, της βιοποικιλότητας και της φύσης. Τα Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία της Ε.Ε. βοηθούν στους παραπάνω στόχους με επενδύσεις στις απαραίτητες υποδομές για την διαχείριση των παραπάνω, καθώς και μέτρα για την παρακολούθηση της κατάστασης του περιβάλλοντος ή την ανάπτυξη πράσινων υποδομών. Με τον τρόπο αυτό, το περιβάλλον αντιπροσωπεύει μια πηγή οικονομικής ανάπτυξης και νέων ευκαιριών απασχόλησης, περιλαμβανομένου και τις ορεινές μειονεκτικές περιοχές.

Η περιφερειακή πολιτική στοχεύει όλες τις περιφέρειες και τις πόλεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να στηρίζει τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων, την οικονομική ανάπτυξη, τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των πολιτών. Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι και να αντιμετωπιστούν οι ποικίλες αναπτυξιακές ανάγκες σε όλες τις περιφέρειες της ΕΕ, έχουν διατεθεί 351,8 δισεκατομμύρια EUR – σχεδόν το ένα τρίτο του συνολικού προϋπολογισμού της ΕΕ – για την πολιτική συνοχής για την περίοδο 2014-2020.

Οι πέντε στόχοι της ΕΕ για το 2020 είναι:

- Απασχόληση: απασχόληση 75 % των ατόμων ηλικίας 20-64 ετών
- Έρευνα & ανάπτυξη: 3% του ΑΕγχΠ της ΕΕ πρέπει να επενδύεται σε Ε&Α
- Κλιματική αλλαγή και ενεργειακή βιωσιμότητα:
 - Μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 20 % από τα επίπεδα του 1990
 - Εξασφάλιση του 20% της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές
 - Αύξηση κατά 20% της ενεργειακής απόδοσης
- Εκπαίδευση:
 - Μείωση των ποσοστών πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου κάτω από 10%

- Μείωση τουλάχιστον κατά 20 εκατομμύρια των ατόμων που βρίσκονται ή κινδυνεύουν να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού
- Καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού: Μείωση τουλάχιστον κατά 20 εκατομμύρια των ατόμων που βρίσκονται ή κινδυνεύουν να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού

Δύο από τα βασικότερα νέα στοιχεία της πολιτικής συνοχής της ΕΕ για την περίοδο 2014-2020 είναι:

- Οι Στρατηγικές Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση οι οποίες στοχεύουν σε έναν αναπτυξιακό-οικονομικό μετασχηματισμό με χωρική διάσταση
- Η ολοκληρωμένη προσέγγιση για τη χωρική και αστική ανάπτυξη που υλοποιείται μέσω των εργαλείων:
 - ο Τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία των τοπικών Κοινοτήτων
 - ο Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων
 - ο Ολοκληρωμένης βιώσιμης αστικής ανάπτυξης.

Το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης της πολιτικής συνοχής συγκεντρώνεται στις λιγότερο ανεπτυγμένες Ευρωπαϊκές χώρες και περιφέρειες ώστε να τις βοηθήσει να φτάσουν στο επίπεδο των άλλων χωρών και να μειωθούν οι οικονομικές, κοινωνικές και εδαφικές διαφορές οι οποίες εξακολουθούν να υφίστανται στην ΕΕ. Σημαντικό ρόλο στην απορρόφηση των παραπάνω κονδυλίων διαδραματίζει το κριτήριο των ειδικών εδαφικών χαρακτηριστικών⁵⁸, μιας και στο πλαίσιο των προγραμμάτων Ευρωπαϊκής εδαφικής συνεργασίας, τουλάχιστον το 80% των κονδυλίων θα επικεντρωθούν στις τέσσερις αυτές κύριες θεματικές προτεραιότητες. Τουλάχιστον το 5% των πόρων του ΕΤΠΑ σε εθνικό επίπεδο θα τεθεί κατά μέρος για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, μέσω «ολοκληρωμένων δράσεων» που θα διαχειρίζονται οι ίδιες οι πόλεις. Οι περιοχές που είναι φυσικά μειονεκτικές

⁵⁸ ΧΕΙΜΩΝΑΣ 2013 , ΑΡ. 48, Panorama Info regio, Πολιτική συνοχής 2014-2020 Ανεβάζοντας ταχύτητα, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag48/mag48_el.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

λόγω γεωγραφικών χαρακτηριστικών, όπως απομακρυσμένες, ορεινές ή αραιοκατοικημένες περιοχές, θα ωφεληθούν από ειδική μεταχείριση. Οι πλέον απομακρυσμένες περιοχές της ΕΕ θα ωφεληθούν επίσης από ειδική βοήθεια του ΕΤΠΑ για την αντιμετώπιση πιθανών μειονεκτημάτων λόγω της απομακρυσμένης θέσης τους.

Για την περίοδο 2021 – 2027 και τον μακροπρόθεσμο προϋπολογισμό της Ε.Ε., η Επιτροπή προτείνει τον εκσυγχρονισμό της πολιτικής για τη συνοχή⁵⁹, η οποία αποτελεί την βασική επενδυτική πολιτική της Ε.Ε.. Συνοπτικά, τα κύρια στοιχεία τα οποία προτείνει η Επιτροπή είναι τα εξής:

- Έμφαση στις βασικές επενδυτικές προτεραιότητες όπου η ΕΕ είναι η πλέον κατάλληλη να αποφέρει αποτελέσματα
- Πολιτική συνοχής για όλες τις περιφέρειες και πιο εξειδικευμένη προσέγγιση στην περιφερειακή ανάπτυξη
 - Επένδυση σε όλες τις περιφέρειες
 - Εξειδικευμένη προσέγγιση
 - Υπό τοπική καθοδήγηση
- Λιγότεροι, σαφέστεροι, συντομότεροι κανόνες και πιο ευέλικτο πλαίσιο⁶⁰
 - Απλούστευση της πρόσβασης σε κονδύλια
 - Ενιαίο εγχειρίδιο κανόνων
 - Προσαρμογή στις ανάγκες
- Ενίσχυση της σύνδεσης με το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο, με στόχο τη βελτίωση του επενδυτικού περιβάλλοντος στην Ευρώπη

2.5 Πολιτική Εδαφικής Συνοχής

Η Εδαφική Συνοχή εμφανίστηκε πρώτη φορά στις συζητήσεις το 1990 και, κάθε φορά που εισέρχεται μια χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αυτή γινόταν ακόμη πιο έντονη. Ουσιαστικά αποτελεί την Τρίτη διάσταση, μετά την οικονομική και

⁵⁹ Προϋπολογισμός της ΕΕ: Περιφερειακή ανάπτυξη και πολιτική συνοχής μετά το 2020, Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο Τύπου, Στρασβούργο, 29 Μαΐου 2018, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3885_el.htm ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁶⁰ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΑΠΛΟΥΣΤΕΥΣΗΣ 80 μέτρα απλούστευσης στην πολιτική συνοχής για την περίοδο 2021-2027, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/factsheet/new_cp/simplification_handbook_el.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

κοινωνική συνοχή που αποτελούσαν την ουσία των πολιτικών που εφαρμοζόντουσαν στην ΕΕ, η οποία εισήχθη κυρίως με την Συνθήκη της Λισσαβόνας και την υψηλού επιπέδου νέα στρατηγική της ΕΕ, την Ευρώπη 2020⁶¹.

Τα κύρια στοιχεία της πολιτικής της Εδαφικής Συνοχής επεξεργάζονται το πώς θα επιτευχθεί:

- Η αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων όλων των εδαφών, ώστε **να** συμβάλουν καλύτερα στη βιώσιμη και ισόρροπη ανάπτυξη της ΕΕ στο σύνολό της;
- Η διαχείριση του θέματος της συγκέντρωσης; Οι πόλεις έχουν θετικές και αρνητικές συνέπειες - εντατικοποίηση της καινοτομίας και της παραγωγικότητας αλλά και μόλυνση και κοινωνικός αποκλεισμός.
- Η βελτίωση της σύνδεση των περιοχών; Οι πολίτες πρέπει να μπορούν να ζήσουν όπου θέλουν, έχοντας δίκτυα και ευρυζωνικό Διαδίκτυο σε όλο το έδαφος της ΕΕ, πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες, αποτελεσματικές μεταφορές, αξιόπιστη ενέργεια
- Η ανάπτυξη της συνεργασίας; Απαιτούνται νέες μορφές συνεργασίας μεταξύ των χωρών και των περιφερειών.

Η έναρξη μιας ευρείας διαδικασίας διαβούλευσης σηματοδοτήθηκε από την Πράσινη Βίβλο για την εδαφική συνοχή⁶², η οποία συνεχίζεται έως και σήμερα. Ουσιαστικά αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της Πολιτικής για τη Συνοχή από το 2013

- προωθώντας μια λειτουργική προσέγγιση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης των περιοχών ως χώρος διαβίωσης των πολιτών,
- ωθώντας τις πολιτικές σε τοπική διάσταση⁶³,
- και ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ περιοχών με στόχο την ενίσχυση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και βελτιώνοντας το επίπεδο γνώσεων για τις

⁶¹ Territorial Agenda of the European Union 2020 Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions (2011) https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_agenda_2020.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁶² Πράσινη Βίβλος για την εδαφική συνοχή Μετατροπή της εδαφικής ποικιλομορφίας σε προτέρημα, COM(2008) 616 τελικό

⁶³ European Commission (2015), Territorial Agenda 2020 put in practice Enhancing the efficiency and effectiveness of Cohesion Policy by a place-based approach, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_agenda_2020_practice_report.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

διάφορες περιοχές, με στόχο τον καλύτερο προσανατολισμό της ανάπτυξής τους.

Στο πλαίσιο της πολιτικής της Εδαφικής Συνοχής υλοποιήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το πρόγραμμα ESPON⁶⁴, το οποίο στοχεύει στην προώθηση μιας ευρωπαϊκής εδαφικής διάστασης στην ανάπτυξη και τη συνεργασία, παρέχοντας αποδεικτικά στοιχεία, μεταφορά γνώσεων και εκμάθηση πολιτικής προς τις δημόσιες αρχές και άλλους φορείς πολιτικής σε όλα τα επίπεδα. Αυτή τη στιγμή βρίσκεται σε ισχύ το πρόγραμμα ESPON 2020, με προϋπολογισμό 48,678,851.00 €, το οποίο υιοθετήθηκε στις 16 Μαΐου 2016 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Αποτελεί ουσιαστικά το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Παρακολούθησης για την Εδαφική Ανάπτυξη και Συνοχή, με δύο βασικούς άξονες:

- Άξονας 1: εδαφικές αποδείξεις, μεταφορά, παρατήρηση, εργαλεία και ενημέρωση
- Άξονας 2: Τεχνική Βοήθεια

2.6 Κοινή Αγροτική Πολιτική – Αγροτική Ανάπτυξη 2014 – 2020

Οι αρχές και οι στόχοι της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής είχαν τεθεί ήδη σχεδόν πενήντα χρόνια πριν με την Συνθήκη της Ρώμης το 1957 και το ψήφισμα της Διάσκεψης του Στρέσα το 1958⁶⁵. Η ευρωπαϊκή πολιτική αγροτικής ανάπτυξης βοηθά τις αγροτικές περιοχές, είτε αυτές βρίσκονται σε πεδινές ή ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, ώστε να αντιμετωπίσουν τις πολυποίκιλες οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν. Η αγροτική ανάπτυξη αποκαλείται ως ο «Δεύτερος Πυλώνας» της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής και συμπληρώνει τον «Πρώτο Πυλώνα», δηλαδή το σύστημα άμεσων ενισχύσεων προς τους γεωργούς και τα αντίστοιχα μέτρα διαχείρισης των γεωργικών αγορών.

Ειδικά το άρθρο 33, προηγουμένως άρθρο 39 της Συνθήκης της Ρώμης το 1957, είχε τους εξής στόχους: α) αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας με την ανάπτυξη της τεχνικής προόδου, με την εξασφάλιση της ορθολογικής ανάπτυξης

⁶⁴ <https://www.espon.eu/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁶⁵ Natalija Bogdanov (2014), The development of support for less favoured areas and deprived regions: challenge of agricultural policy in Serbia

της γεωργικής παραγωγής καθώς και της άριστης εκμετάλλευσης των συντελεστών παραγωγής, ιδίως του εργατικού δυναμικού, β) εξασφάλιση κατ' αυτόν τον τρόπο ένα δίκαιο βιοτικό επίπεδο στο γεωργικό πληθυσμό, δια μέσου της αύξησης των εισοδημάτων των αγροτών, γ) σταθεροποίηση των αγορών, δ) εγγύηση της διαθεσιμότητας της παραγωγής και ε) εξασφάλιση λογικών τιμών στους καταναλωτές⁶⁶. Οι στόχοι της αγροτικής ανάπτυξης με τα άλλα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία αλληλοσυνδέονται και αλληλοεξαρτώνται.

Η χρηματοδότηση της αγροτικής πολιτικής ανέρχεται στο ποσό των 100 δις ευρώ για την περίοδο 2014 – 2020 μέσω του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ)⁶⁷. Τα κράτη μέλη και οι περιφέρειες καταρτίζουν τα δικά τους προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης με βάση τις ανάγκες των εδαφών τους και τουλάχιστον τέσσερις από τις ακόλουθες έξι κοινές προτεραιότητες της ΕΕ:

- προώθηση της μεταφοράς γνώσεων και της καινοτομίας στη γεωργία, στη δασοκομία και στις αγροτικές περιοχές
- βελτίωση της βιωσιμότητας και της ανταγωνιστικότητας όλων των τύπων γεωργίας και προώθηση των καινοτόμων γεωργικών τεχνολογιών και της βιώσιμης διαχείρισης των δασών
- προώθηση της οργάνωσης της αλυσίδας τροφίμων, της καλής μεταχείρισης των ζώων και της διαχείρισης των κινδύνων στον τομέα της γεωργίας
- αποκατάσταση, διατήρηση και ενίσχυση των οικοσυστημάτων που συνδέονται με τη γεωργία και τη δασοκομία
- αύξηση της αποδοτικότητας των πόρων και στήριξη της μετάβασης προς μια οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα που θα είναι ανθεκτική στην κλιματική αλλαγή, όσον αφορά τους τομείς της γεωργίας, της παραγωγής τροφίμων και της δασοκομίας,

⁶⁶ Τσιγκλιφύση Α., Χριστοπούλου Ο. (2009), 'Συγκριτική ανάλυση της πολιτικής σε Ελλάδα και Αυστρία σχετικά με τις Ορεινές Περιοχές', 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης Βόλος, σελ. 1271-1281

⁶⁷ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1305/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 17ης Δεκεμβρίου 2013 για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου

- προώθηση της κοινωνικής ένταξης, της μείωσης της φτώχειας και της οικονομικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι τουλάχιστον το 30% της χρηματοδότησης κάθε προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης πρέπει να διατίθεται για μέτρα που αφορούν το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή.

Στην Ελλάδα, το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) 2014 – 2020 διαχειρίζεται από την Γενική Γραμματεία Αγροτικής Πολιτικής και Διαχείρισης Κοινοτικών Πόρων⁶⁸. Έχει ήδη παρουσιαστεί η πρόταση εκ μέρους της Επιτροπής όσον αφορά το μέλλον της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής για το 2021 – 2027⁶⁹ στο περιθώριο της παρουσίασης της πρότασης για το πολυετές δημοσιονομικό. Ένα σύνολο κανονισμών που καθορίζουν το νομοθετικό πλαίσιο της ΚΓΠ για την περίοδο 2021-2027 καθώς και μια εκτίμηση των επιπτώσεων των εναλλακτικών σεναρίων για την εξέλιξη της πολιτικής περιλαμβάνονταν στην αρχική παρουσίαση ενώ οι εν λόγω προτάσεις προβλέπουν ως ημερομηνία εφαρμογής την 1η Ιανουαρίου 2021.

2.7 Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2014 – 2020

Το ΕΣΠΑ 2014-2020 υλοποιείται μέσα από θεσμοθετημένες διαδικασίες διαχείρισης, ελέγχου και εφαρμογής, οι οποίες ρυθμίζονται από το Νόμο 4314/2014 (ΦΕΚ 265/Α/23.12.2014 - Μέρος Ι & ΙΙ)⁷⁰ σύμφωνα με τις απαιτήσεις του Ευρωπαϊκού Κανονισμού 1303/2013⁷¹.

Το ΕΣΠΑ (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης) 2014-2020 αποτελεί το βασικό στρατηγικό σχέδιο για την ανάπτυξη της χώρας με τη συνδρομή σημαντικών πόρων που προέρχονται από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μιας και μέσω αυτού επιδιώκεται η αντιμετώπιση των διαρθρωτικών αδυναμιών της χώρας που συνετέλεσαν στην εμφάνιση της οικονομικής κρίσης αλλά και των προβλημάτων, οικονομικών και

⁶⁸ <http://www.agrotikianaptixi.gr/el> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁶⁹ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ σχετικά με τη χρηματοδότηση, τη διαχείριση και την παρακολούθηση της κοινής γεωργικής πολιτικής και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1306/2013, COM(2018) 393 final 2018/0217 (COD)

⁷⁰ https://www.espa.gr/elibrary/N4314_2014_FEKA265.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁷¹ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1303/2013

κοινωνικών, που αυτή δημιούργησε. Βασικός του σκοπός είναι επίσης να συνδράμει στην επίτευξη των εθνικών στόχων έναντι της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

Το αναπτυξιακό όραμα του ΕΣΠΑ ορίζεται ως εξής:

«Συμβολή στην αναγέννηση της ελληνικής οικονομίας με ανάταξη και αναβάθμιση του παραγωγικού και κοινωνικού ιστού της χώρας και τη δημιουργία και διατήρηση βιώσιμων θέσεων απασχόλησης, έχοντας ως αιχμή την εξωστρέφει, καινοτόμο και ανταγωνιστική επιχειρηματικότητα και γνώμονα την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης.»

Τέλος, οι χρηματοδοτικές του προτεραιότητες συνοψίζονται στα κάτωθι:

- Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα με αιχμή την καινοτομία και αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας
- Ανάπτυξη και αξιοποίηση ικανοτήτων ανθρώπινου δυναμικού – ενεργός κοινωνική ενσωμάτωση
- Προστασία του περιβάλλοντος – Μετάβαση σε μία οικονομία φιλική στο περιβάλλον
- Ανάπτυξη – εκσυγχρονισμός – ολοκλήρωση υποδομών για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη
- Βελτίωση της θεσμικής επάρκειας και της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης

Βασικό στοιχείο στην επιδίωξη επίτευξης όλων των παραπάνω αποτελούν τα Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις, τα οποία πρόκειται για εργαλεία ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης για την εφαρμογή αναπτυξιακών στρατηγικών σε περιοχές που παρουσιάζουν συγκεκριμένα προβλήματα ή διακρίνονται από σημαντικές αναπτυξιακές δεξιότητες. Το ΕΣΠΑ 2014-2020 αποτελείται από 20 Προγράμματα, από τα οποία τα 7 είναι Τομεακά και τα 13 Περιφερειακά:

- Τα Τομεακά Προγράμματα αφορούν ένα ή περισσότερους τομείς και έχουν ως γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής όλη τη χώρα
- Τα 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ), ένα για κάθε μία από τις ελληνικές Περιφέρειες, περιλαμβάνουν δράσεις περιφερειακής

εμβέλειας. (Σε αυτά ανήκει και το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Ηπείρου το οποίο αναλύεται στο Κεφάλαιο 4.2).

Σύμφωνα με 1^η έκθεση Προόδου του ΕΣΠΑ⁷² για την περίοδο 2014 – 2020, έχουν ήδη παρατηρηθεί πολύ σημαντικά βήματα προς την επίτευξη των βιώσιμων στόχων που έχουν τεθεί. Παρόλα αυτά, τα προβλήματα που πρέπει να ξεπεραστούν παραμένουν, όπως και οι περαιτέρω ενέργειες που θα δρομολογηθούν για την περίοδο 2021 – 2027⁷³.

2.8 Διαρθρωτικά & Επενδυτικά Ταμεία

Τα Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία της Ε.Ε., μέσω των οποίων υλοποιούνται όλες οι παραπάνω πολιτικές, βοηθούν στην προστασία και διατήρηση των φυσικών αγαθών όπως είναι τα ύδατα, η φύση και η βιοποικιλότητα, ο καθαρός αέρας και οι πρώτες ύλες, ενώ στηρίζουν ιδιαίτερα τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Αποτελούν, ουσιαστικά, τα μέσα για την στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης όλων των χωρών της ΕΕ και των στόχων της υψηλής πολιτικής «Ευρώπη 2020».

Συνοπτικά, τα Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία είναι τα κάτωθι:

- Το Ευρωπαϊκό ταμείο περιφερειακής ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)⁷⁴
- Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ)⁷⁵
- Το Ταμείο συνοχής (ΤΣ)⁷⁶
- Το Ευρωπαϊκό γεωργικό ταμείο αγροτικής ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ)⁷⁷
- Το Ευρωπαϊκό ταμείο θάλασσας και αλιείας (ΕΤΘΑ)⁷⁸

Η Ελλάδα για την περίοδο 2014 – 2020 έλαβε από τα Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία, συμπεριλαμβανομένου και Πρωτοβουλία για την Απασχόληση των Νέων

⁷² https://www.espa.gr/elibrary/1h_Ekthesi_Proodou_ESPA_2014-2020_July2018.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁷³ ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΗΣ ΗΜΕΡΙΔΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ Π.Π. 2021 – 2027, ΜΟΔ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 29 ΙΟΥΝΙΟΥ 2018, https://www.espa.gr/el/Documents/2127/Praktika_Hmeridas_19-06-2018.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁷⁴ https://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/erdf/ ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁷⁵ https://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/social-fund/ ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

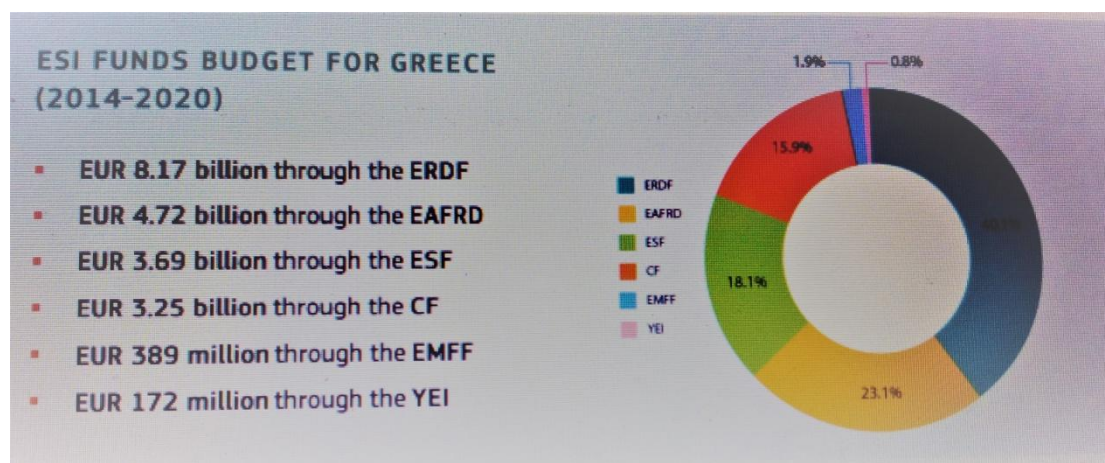
⁷⁶ https://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/cohesion-fund/ ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁷⁷ https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020_el ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁷⁸ <https://ec.europa.eu/fisheries/cfp/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

(Youth Employment Initiative - YEI⁷⁹) για την υλοποίηση όλων των προαναφερόμενων στρατηγικών συνολικά 20.38 δις. Ευρώ μέσω 20 εθνικών και περιφερειακών προγραμμάτων, ειδικά σχεδιασμένων για τις ανάγκες της και τις αναπτυξιακές της δυνατότητες.

Πίνακας 4: Συνολική Χρηματοδότηση της Ελλάδας μέσω των Διαρθρωτικών & Επενδυτικών Ταμείων⁸⁰

Κεφάλαιο 3^ο

Ανάλυση δεδομένων Βιώσιμης Ανάπτυξης Ορεινών Μειονεκτικών Περιοχών

3.1. Έκθεση σχετικά με την πολιτική συνοχής στις ορεινές περιοχές της ΕΕ⁸¹

Στην πρόσφατη έκθεση της 4^{ης} Απριλίου 2016 που δημοσιεύτηκε από την Επιτροπή υπήρξαν πολύ σημαντικά ευρήματα όσον αφορά την πορεία των στρατηγικών και των αποτελεσμάτων τους στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της Ευρώπης, αλλά και ανάδειξη των διαρθρωτικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, τις θετικές

⁷⁹ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1176> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁸⁰ <https://cohesiondata.ec.europa.eu/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁸¹ Έκθεση σχετικά με την πολιτική συνοχής στις ορεινές περιοχές της ΕΕ (04/04/2016), Επιτροπή Περιφερειακής Ανάπτυξης, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2016-0074+0+DOC+XML+V0//EL> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

εξελιξείς που έχουν λάβει χώρα καθώς και τα επόμενα βήματα που πρέπει να δρομολογηθούν συγκεκριμένα και εξειδικευμένα για αυτές τις περιοχές.

Τα πορίσματα υπήρξαν πολύ διαφωτιστικά και αναλύονται πιο κάτω στην παρούσα εργασία, ώστε να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα για την παρούσα κατάσταση των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών. Η σημασία αυτών των περιοχών, οι οποίες καταλαμβάνουν το 41% της περιοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁸², είναι πολύ μεγάλη, τονίζοντας τη σημασία αντιμετώπισης όλων των διαρθρωτικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, κυρίως λόγω των φυσικών τους μειονεκτημάτων.

Τα παρακάτω δεδομένα αναγνωρίστηκαν στο σύνολό τους από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία δημοσίευσε το ομόφωνο ψήφισμα όσον αφορά την πολιτική συνοχή για τις ορεινές περιοχές της ΕΕ στις 10 Μαΐου 2016⁸³. Πρέπει να τονίσουμε βέβαια πως δεν είναι το πρώτο ψήφισμα που έχει κατατεθεί όσον αφορά τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, μιας και έχει προηγηθεί το εγκεκριμένο ψήφισμα για την ευρωπαϊκή στρατηγική για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των ορεινών, νησιωτικών και αραιοκατοικημένων περιοχών το 2010⁸⁴, είναι όμως εξέχουσας σημασίας, μιας και περιλαμβάνει όλους τους πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης ισόρροπα και ισόποσα, καθώς και εξειδικευμένες πολιτικές και στρατηγικές, αναγνωρίζοντας τη σημασία τους αλλά και τα πολυποίκιλα προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

3.1.1 Γενικά Σημεία

Τα βασικότερα σημεία της εν λόγω έκθεσης όσον αφορά την οικονομική ανάπτυξη και τις θέσεις εργασίας στις συγκεκριμένες περιοχές έχουν ως εξής:

Αρχικά πρέπει να οριστεί ένας καινούριος ορισμός όσον αφορά τις ορεινές ζώνες, ο οποίος να είναι λειτουργικός και κοινός σε όλες τις περιοχές, μιας και αποτελεί ουσιαστικό πρόβλημα η χρήση διαφορετικών ορισμών ανά περιφέρειες, συμπληρώνοντας τον ορισμό όπως αυτός χρησιμοποιείται από το Ευρωπαϊκό

⁸² <https://www.espon.eu/protected-areas> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁸³ Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 10ης Μαΐου 2016 σχετικά με την πολιτική συνοχής στις ορεινές περιοχές της ΕΕ (2015/2279(INI)),

⁸⁴ Ευρωπαϊκή στρατηγική για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των ορεινών, νησιωτικών και αραιοκατοικημένων περιοχών, P7_TA(2010)0341

Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης⁸⁵. Ο ορισμός πρέπει να είναι ευρύς και περιεκτικός λαμβάνοντας υπόψη τόσο το υψόμετρο, την προσβασιμότητα, την κλίση όσο και περιοχές οι οποίες μπορεί να μην είναι ορεινές αλλά ενσωματώνονται σε αυτές, όπως τις εξόχως απόκεντρες περιοχές.

Οι πολιτικές της ΕΕ, όσον αφορά τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, πρέπει να ακολουθούν ειδική προσέγγιση, μιας και αυτές παρουσιάζουν εμφανή διαρθρωτικά προβλήματα και μειονεκτήματα. Αυτά κυμαίνονται γύρω από πολυποίκιλες αιτίες και τονίζεται το γεγονός ότι πρέπει να συμπεριλαμβάνονται σε όλες τις πολιτικές της ΕΕ. Η στήριξη που πρέπει να λάβουν είναι τόσο για τις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής, των θέσεων εργασίας καθόλη τη διάρκεια του έτους, οικονομική ανάπτυξη, πρόληψη και διαχείριση φυσικών καταστροφών και προστασίας του περιβάλλοντος, υγειονομική, εκπαιδευτική κτλ. Είναι εμφανές ότι δεν υπάρχει συγκεκριμένη πολιτική για τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, προσαρμοσμένη στα ειδικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Προς το παρόν υπάρχουν μόνο κάποια προγράμματα και στρατηγικές οι οποίες, όμως, έχουν έμμεσο αντίκτυπο σε αυτές τις περιοχές.

Από τα παραπάνω, αντιλαμβανόμαστε τον επιτακτικό χαρακτήρα ενός «θεματολογίου για τις ορεινές περιοχές της ΕΕ» το οποίο θα αποτελέσει το πλαίσιο συμβολής στη χάραξη πολιτικών, προσδιορισμού των προτεραιοτήτων για την ανάπτυξή τους για την προσαρμογή των τομεακών πολιτικών και την αξιοποίηση των χρηματοδοτικών πόρων της ΕΕ. Οι συνέργειες μέσω του συντονισμού των πολιτικών, των στρατηγικών και των προγραμμάτων της ΕΕ με έμμεσο αντίκτυπο στις εν λόγω περιοχές, όπως το Natura 2000⁸⁶, το LIFE⁸⁷, το HORIZON 2020⁸⁸ και το COSME⁸⁹, το πρόγραμμα δράσης της ΕΕ για το περιβάλλον⁹⁰, τα Ευρωπαϊκά και Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία πρέπει να αυξηθούν και να εντατικοποιηθούν, ενώ πρέπει να

⁸⁵ ΟΔΗΓΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 29ης Ιανουαρίου 1985 για την τροποποίηση της οδηγίας 81/645/ΕΟΚ περί του κοινοτικού καταλόγου των μειονεκτικών γεωργικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάδα) (85/148/ΕΟΚ),

⁸⁶ http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁸⁷ <http://ec.europa.eu/environment/life/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁸⁸ <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁸⁹ <https://ec.europa.eu/easme/en/cosme-0>

⁹⁰ ΑΠΟΦΑΣΗ αριθ. 1386/2013/ΕΕ,

εξεταστεί και η επιμέρους εφαρμογή και λειτουργία συγκεκριμένων προγραμμάτων στις ορεινές περιοχές.

Ένα επιπλέον σημείο που τονίζεται ιδιαίτερος είναι και η έλλειψη αξιοποιήσιμων εκτάσεων στις ορεινές περιοχές, η οποία θεωρείται πως ίσως να πρόκειται για την αιτία πρόκλησης διαφορετικών ή αλληλεπικαλυπτόμενων συμφερόντων όσον αφορά την ταξινόμηση και την χρήση γης. Οπότε, πρέπει να αναπτυχθούν και να εφαρμοστούν ειδικά εργαλεία χωροταξικού σχεδιασμού ώστε να διευκολυνθεί η εδαφική ανάπτυξη. Σε αυτό θεωρείται ότι μπορεί να συμβάλλει ως παράδειγμα και το πρωτόκολλο της σύμβασης των Άλπεων⁹¹, σχετικά με τον χωροταξικό σχεδιασμό και την βιώσιμη ανάπτυξη.

Ένα επιπλέον βασικό στοιχείο που τονίζεται, είναι οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις της κοινής γεωργικής πολιτικής (ΚΠΓ)⁹² και της περιφερειακής πολιτική επιτρέπουν την διαχείριση των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων σε επίπεδο περιφέρειας. Οπότε, πρέπει οι διαχειριστικές αρχές να εξετάσουν το ενδεχόμενο να αυξήσουν τα κονδύλια των ΕΔΕΤ⁹³ σε εθνικό επίπεδο για τη στήριξη των αναξιοποίητων ορεινών περιοχών, μέσω μια πολυτομεακής πολιτικής προσέγγισης, ενώ τα κράτη μέλη πρέπει να ενθαρρύνουν τις επενδύσεις στις εν λόγω περιοχές, ευνοώντας μέτρα χρηματοδότησης στο πλαίσιο των επιχειρησιακών προγραμμάτων.

Τα κράτη μέλη και οι περιφέρειες, βάσει του κανονισμού για την αγροτική ανάπτυξη, έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν θεματικά υποπρογράμματα, τα οποία θα εστιάζουν στις ανάγκες των ορεινών περιοχών, οι οποίες είναι επιλέξιμες για υποστήριξη με αυξημένα ποσοστά δημόσιας χρηματοδότησης. Τονίζεται, βέβαια, το γεγονός πως μέχρι στιγμής καμία αρμόδια αρχή δεν έχει επιλέξει να το πράξει, χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν έχει προβλεφθεί καμία ειδική ενίσχυση για τις εν λόγω περιοχές.

Επιπλέον, τονίζεται η εδαφική διάσταση της πολιτικής για τη συνοχή, η οποία πρέπει να αποκτήσει προτεραιότητα, τα κράτη μέλη θα ήταν επιθυμητό να

⁹¹ Πρωτόκολλο εφαρμογής της σύμβασης των Άλπεων του 1991 στον τομέα των μεταφορών —

Πρωτόκολλο μεταφορών, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 323 της 08/12/2007 σ. 0015 – 0022

⁹² <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/cap-reform/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁹³ https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_el ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

αξιοποιήσουν εργαλεία όπως η ολοκληρωμένη εδαφική επένδυση (ΟΕΕ)⁹⁴ και η τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων (ΤΑΠΤΚ)⁹⁵ για την προώθηση της ανάπτυξης των ορεινών περιοχών. Οι δυνατότητες μέσω της υφιστάμενης και μελλοντικής ανάπτυξης των μακροπεριφερειακών στρατηγικών για την βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών με ισχυρή διασυνοριακή συνεργασία πρέπει να αξιοποιηθεί περαιτέρω και να ενδυναμωθεί.

Πολύ σημαντικό είναι το σημείο όπου ζητείται να υπάρξει ειδική ορεινή διάσταση στη μελλοντική ΕΕΣ. Επίσης, τονίζεται η σημασία των προγραμμάτων Interreg και άλλων πρωτοβουλιών συνεργασίας, όπως για παράδειγμα οι ευρωπαϊκοί όμιλοι εδαφικής συνεργασίας (ΕΟΕΣ)⁹⁶ και οι ευρωπαϊκοί όμιλοι οικονομικού σκοπού (ΕΟΟΣ)⁹⁷, στην ανάπτυξη κοινών ζωνών και οροσειρών, με κοινό συντονισμένο τρόπο σε περιοχές που περιλαμβάνουν διασυνοριακές ορεινές περιοχές.

Επιτακτική ανάγκη θεωρείται η Επιτροπή να υποβάλει ανακοίνωση που θα περιέχει «θεματολόγιο για τις ορεινές περιοχές» ταυτόχρονα με μια Λευκή Βίβλο ειδικά για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, βασισμένη σε βέλτιστες πρακτικές και με τη συμμετοχή των τοπικών, περιφερειακών και εθνικών αρχών, καθώς και άλλων συναφών παραγόντων, περιλαμβανομένων των οικονομικών και κοινωνικών εταίρων και των εκπροσώπων της κοινωνίας των πολιτών.

Για να λειτουργήσουν όλες οι παραπάνω στρατηγικές αποτελεσματικά, πρέπει να πραγματοποιηθούν τόσο ενδεδειγμένες όσο και τακτικές αξιολογήσεις των συνθηκών των ορεινών περιοχών, ενώ πρέπει να υπάρχει και η δυνατότητα αξιοποίησης αξιόπιστων στατιστικών δεδομένων, τα οποία θα αποτελούν την βάση των πολιτικών

⁹⁴ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΕΔΑΦΙΚΗ ΕΠΕΝΔΥΣΗ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗΣ 2014-2020, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/iti_el.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁹⁵ Καθοδήγηση για τους τοπικούς φορείς σχετικά με την τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων Μάιος 2014, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/guidance_clld_local_actors_el.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

⁹⁶ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 1082/2006 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 5ης Ιουλίου 2006 για τον ευρωπαϊκό όμιλο εδαφικής συνεργασίας (ΕΟΕΣ)

⁹⁷ Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 2137/85 του Συμβουλίου της 25ης Ιουλίου 1985 σχετικά με την ίδρυση Ευρωπαϊκού Ομίλου Οικονομικού Σκοπού (ΕΟΟΣ)

πρωτοβουλιών και στρατηγικών. Με αυτό τον τρόπο θα διασφαλιστεί η σωστή επικέντρωση της χρηματοδότησης της ΕΕ και της εφαρμογής των πολιτικών.

Πρέπει να υπάρξει συνεργασία με τα ευρωπαϊκά μη κράτη μέλη, καθώς και με τις περιφερειακές και τοπικές αρχές, για την εφαρμογή μιας πολιτικής σχετικά με τις ορεινές περιοχές, ενώ, παράλληλα, ο διάλογος που βρίσκεται σε εξέλιξη και αφορά την απλούστευση της πολιτικής για τη συνοχή προμηνύει ένα πιο ευέλικτο πλαίσιο καθώς και τη διαθεσιμότητα πιο εύχρηστων μέσων τα οποία θα συμβάλουν στην ανάπτυξη των ορεινών περιοχών της ΕΕ, ειδικά για τις επενδύσεις στις ορεινές περιοχές. Τέλος, προτείνεται η Επιτροπή να δημιουργήσει Ευρωπαϊκό Έτος Νησιών και Όρεων.

3.1.2 Οικονομική Ανάπτυξη

Οι ΜΜΕ στις ορεινές περιοχές αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες λόγω της έλλειψης προσβασιμότητας, υποδομών, συνδεσιμότητας και ανθρώπινων πόρων. Η Επιτροπή ενθαρρύνεται να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στην ανάπτυξη των ΜΜΕ στις ορεινές περιοχές, ιδίως σε περιοχές που πλήττονται από φυσικές καταστροφές και καταστροφές που επιδεινώνονται λόγω κλίματος, και προτρέπει συγχρόνως τα κράτη μέλη να δώσουν προτεραιότητα στις επενδύσεις σε υποδομές και υπηρεσίες στις ορεινές περιοχές. Να προωθηθεί η δημιουργία συνεργιών μεταξύ των πόρων των ΕΔΕΤ και των άλλων προγραμμάτων και πρωτοβουλιών που επιδοτούνται από την ΕΕ στα πλαίσια μιας σφαιρικής και αποτελεσματικής πολιτικής προσέγγισης προκειμένου να μεγιστοποιηθεί η υποστήριξη των ΜΜΕ και της επιχειρηματικότητας, ενώ υπογραμμίζεται ότι πρέπει να αναπτυχθούν ολοκληρωμένες τοποκεντρικές στρατηγικές για τις ορεινές περιοχές, με σκοπό τον εντοπισμό συγκεκριμένων ευκαιριών ανάπτυξης. Δεν θα έπρεπε να παραληφθεί η περίπτωση μέτρων για την αύξηση της συνδεσιμότητας των τοπικών ΜΜΕ και τη σύσφιγξη των ενδοτομεακών και διατομεακών σχέσεων και συντονισμού.

Πολύ μεγάλη είναι η σημασία της ανάπτυξης πολλαπλών γεωργικών παραγωγών σε σχέση με την ανάπτυξη του τουρισμού και των δραστηριοτήτων προστασίας του περιβάλλοντος και της διάρθρωσης τροφικών αλυσίδων στις ορεινές περιοχές, είτε στο πλαίσιο ενώσεων οργανώσεων παραγωγών, γεγονός που αυξάνει τη διαπραγματευτική δύναμη των αγροτών, ή με τη δημιουργία τοπικών αγορών και

βραχέων αλυσίδων εφοδιασμού. Πολύ σημαντική είναι, επίσης, η ανάγκη να διασφαλιστεί η πρόσβαση σε μεγάλες αγορές, καθώς και να ληφθούν μέτρα για την ποιότητα, την προώθηση και την προστασία προϊόντων, βελτιώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την εμπορία των γεωργικών προϊόντων και ενσωματώνοντάς τα στα γενικά τουριστικά προϊόντα μιας δεδομένης γεωγραφικής περιοχής. Οι ορεινές περιοχές έχουν μεγάλες δυνατότητες για την παραγωγή προϊόντων διατροφής υψηλής ποιότητας, λόγω του μικρότερου όγκου παραγωγής και του καλύτερου ελέγχου σε όλα τα στάδια τους⁹⁸. Οπότε η Επιτροπή και τα κράτη μέλη πρέπει να ξεκινήσουν τη συζήτηση σχετικά με τη θέσπιση ειδικής επισήμανσης των προϊόντων διατροφής ορεινών περιοχών σε επίπεδο ΕΕ, παρόλο που το εργαλείο του Προϊόντος Προστατευόμενης Προέλευσης (Π.Ο.Π.) είναι ήδη πολύ χρήσιμο και θεωρείται αποτελεσματικό για την ενίσχυση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών οφελών για τις αγροτικές και, κυρίως, για τις ορεινές μειονεκτικές περιοχές⁹⁹. Για όλους τους παραπάνω λόγους, η γεωργική παραγωγή έχει την ανάγκη της στήριξης από το ΕΓΤΑΑ, ενώ θα πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες για συνέργειες με άλλα ταμεία και πρωτοβουλίες της ΕΕ αλλά και με ιδιωτικά μέσα χρηματοδότησης.

Δεν θα πρέπει να παραλείψουμε την αναφορά στην πρόοδο που έχει σημειωθεί μέσω της στρατηγικής της ΕΕ για τα δάση, η οποία υποστηρίζει τη βιώσιμη ανάπτυξη των δασών σε επίπεδο ΕΕ¹⁰⁰, ιδίως όσον αφορά τη συμβολή των δασών στην προστασία του περιβάλλοντος, της βιοποικιλότητας και στους στόχους της ανανεώσιμης ενέργειας. Βέβαια, θα μπορούσε να δοθεί έμφαση και στην οικονομική διάσταση της δασοκομίας, μιας και μπορεί να προσφέρει θέσεις εργασίας και οικονομική ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Ιδίως οι ΜΜΕ οι οποίες είναι εγκατεστημένες στις ορεινές περιοχές, συμμετέχουν στον τομέα της δασοκομίας και

⁹⁸ Νάστης, Σ., Παπαναγιώτου, Ε. (2010), 'Πυλώνες αειφορικής αγροτικής ανάπτυξης σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές', Ανάπτυξη Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών, 2^{ος} Τόμος, στα Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Επιμέλεια Αραμπατζής Γ., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

⁹⁹ Anthopoulou T., Goussios D. (2018), Localizing Global Food: Short Food Supply Chains as Responses to Agri – Food System Challenges, 8.3 Re – Embedding Greek Feta in Localities, Cooperation of Small Dairies as a territorial development strategy, Routledge

¹⁰⁰ Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα των δασών, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3A160040> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

σέβονται τις αρχές της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, ενώ ταυτόχρονα θα μπορούσαν να συμβάλλουν και στην αποτελεσματική χρήση των δασικών πόρων και βιώσιμη διαχείριση των δασών. Η δασοκομία, τέλος, συνδέεται και με πρωτογενή αλλά και με δευτερογενή υλικά, τα οποία χρησιμοποιούνται και στη φαρμακοβιομηχανία, τη βιομηχανία καλλυντικών και στα είδη διατροφής.

Πρέπει, επίσης, να δοθούν περαιτέρω κίνητρα για τη διατήρηση των μικρών μεταποιητικών επιχειρήσεων, των μικρών και μεσαίων ορεινών γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε ορεινές περιοχές, προώθηση πιλοτικών πρωτοβουλιών από την Επιτροπή για την αποκατάσταση παραδοσιακών οικονομικών δραστηριοτήτων σε ορεινές περιοχές που αντιμετωπίζουν το φαινόμενο της απερήμωσης. Οι δικαιούχοι των ΕΔΕΤ στις ορεινές περιοχές πρέπει να αξιολογήσουν τις δυνατότητες ίδρυσης τοπικών τεχνολογικών βιομηχανικών πάρκων ενώ παράλληλα πρέπει να χαραχτούν έξυπνες στρατηγικές εξειδίκευσης, ώστε να ενθαρρυνθούν οι δυνατότητες που προσφέρουν οι ορεινές περιοχές.

Σημαντικό ρόλο επισημαίνεται ότι μπορούν να διαδραματίσουν και οι κοινωνικές επιχειρήσεις, όπως και τα εναλλακτικά επιχειρηματικά μοντέλα, όπως οι συνεταιρισμοί, στη βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, στην καταπολέμηση του αποκλεισμού των περιθωριοποιημένων ομάδων αλλά και της καταπολέμησης της ανισότητας των φύλων. Η χρήση των ΕΔΕΤ¹⁰¹ πρέπει να προσανατολίζονται προς οικονομικούς τομείς που δεν ρυπαίνουν και είναι προσανατολισμένοι προς τομείς όπως ο βιώσιμος τουρισμός, η πολιτιστική κληρονομιά, η βιώσιμη δασοκομία, η ανάπτυξη γρήγορου διαδικτύου, οι βιοτεχνικές δραστηριότητες και οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ενώ ταυτόχρονα επισημαίνεται η σημασία της ανάπτυξης νέων καινοτόμων μοντέλων τουρισμού και την προώθηση των ήδη υφιστάμενων επιτυχημένων μοντέλων.

3.1.3 Κοινωνικοοικονομική κατάσταση

Στο πλαίσιο της πολιτικής για τη συνοχή θα μπορούσε να δοθεί έμφαση στην υποστήριξη της μετάβασης προς μια χαμηλών εκπομπών άνθρακα, ανθεκτική στην

¹⁰¹ Διαπραγμάτευση των συμφωνιών εταιρικής σχέσης και των προγραμμάτων του τομέα της συνοχής της περιόδου 2014-2020 από την Επιτροπή: δαπάνες περισσότερο στοχευμένες στις προτεραιότητες της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», αλλά πολυπλοκότερες ρυθμίσεις για τη μέτρηση των επιδόσεων (2017), ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

κλιματική αλλαγή, αποδοτική ως προς τη χρήση των πόρων και περιβαλλοντικά βιώσιμη οικονομία. Η αύξηση των προσόντων του εργατικού δυναμικού και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στην πράσινη οικονομία πρέπει να συγκαταλέγονται μεταξύ των επενδυτικών προτεραιοτήτων των ΕΔΕΤ, ενώ οι πολιτικές της ΕΕ πρέπει να υποστηρίζουν την κατάρτιση σε τομείς όπως η ορεινή γεωργία, ο βιώσιμος τουρισμός, η βιοτεχνία, η βιώσιμη δασοκομία και οι τεχνολογίες ανανεώσιμης ενέργειας.

Οι πρωτοβουλίες για την προσέλκυση νέων στον αγροτικό τομέα επικροτούνται και καλεί την Επιτροπή να αναπτύξει παρόμοια προγράμματα για τις ορεινές περιοχές, ενώ πρέπει να ληφθούν μέτρα για την ενθάρρυνση των νέων επιχειρηματιών να αναπτύξουν δραστηριότητες που να συνδέονται με την πολιτιστική κληρονομιά και να μην περιορίζονται σε εποχικές δραστηριότητες μόνο, με ουσιαστικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση να διαδραματίζουν τα επιστημονικά και άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα τα οποία ασχολούνται με τη γεωργία στις ορεινές περιοχές.

Η εκπαίδευση των γυναικών και των κοριτσιών για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών σε τομείς όπως οι θετικές επιστήμες, η τεχνολογία, η μηχανική, τα μαθηματικά και η επιχειρηματικότητα, συμπεριλαμβανομένων των τομέων της πράσινης οικονομίας είναι πολύ σημαντική. Αντίστοιχα σημαντική είναι και η στήριξη και ενθάρρυνση για τις αγρότισσες και τις γυναίκες που απασχολούνται ως ελεύθεροι επαγγελματίες σε άμεση διάθεση προϊόντων στο εμπόριο, στον τουρισμό, καθώς και σε έργα βιοτεχνίας και χειροτεχνίας. Επιπλέον, αυξημένης σημασίας είναι και η ενεργός παρουσία, όπως και ο ρόλος, των γυναικών στις ορεινές περιοχές, ιδίως στην προώθηση της καινοτομίας και διαδικασιών συνεργασίας και στη διατήρηση της ορθής λειτουργίας των εν λόγω περιοχών. Συνεπώς, η Επιτροπή και τα κράτη μέλη οφείλουν να χρησιμοποιήσουν τους πόρους και τις διαδικασίες που υπάρχουν για τις πρωτοβουλίες μικροχρηματοδότησης και μικροπίστωσης για τις γυναίκες, και για την ανάπτυξη επαγγελματικών ευκαιριών για τις γυναίκες, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου¹⁰² και διακρατικών σχεδίων.

¹⁰² <http://ec.europa.eu/esf/home.jsp?langId=e> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

Η σημασία των ορεινών περιοχών και αποτελεσματικά μέτρα σε επίπεδο ΕΕ έχουν ενσωματωθεί στην πιο πρόσφατη μεταρρύθμιση της ΚΓΠ, η οποία θα πρέπει να αποβλέπει στην αντιστάθμιση των φυσικών και οικονομικών μειονεκτημάτων που αντιμετωπίζουν οι γεωργοί αλλά και στον εφοδιασμό τους με τα μέσα που χρειάζονται για να αξιοποιήσουν τα πλεονεκτήματά τους. Στον πρώτο πυλώνα της ΚΓΠ¹⁰³ τονίζεται η σημασία των ενισχύσεων για τη διατήρηση της γεωργικής παραγωγής και του εισοδήματος των γεωργών στις ορεινές περιοχές, τα μέτρα του δεύτερου πυλώνα θα πρέπει να εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα, την ανταγωνιστικότητα και τη διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και των μεταποιητικών βιομηχανιών σε ορεινές ζώνες, ενώ θα μπορούσαν επίσης να συμβάλουν στην «αναγέννηση της υπαίθρου», υποστηρίζοντας την εμφάνιση πολυλειτουργικών αγροτικών αναπτυξιακών σχεδίων που δημιουργούν προστιθέμενη αξία και καινοτομία και ευνοώντας γεωργικές επενδύσεις (σε κτίρια, ειδικός εξοπλισμός, εκσυγχρονισμός, κ.λπ.) και τη διατήρηση αυτοχθόνων φυλών, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται. Οι ορεινές μειονεκτικές περιοχές χρήζουν μεγαλύτερης υποστήριξης, σε σχέση με άλλες περιοχές, κυρίως λόγω των γεωμορφολογικών τους χαρακτηριστικών και σε αυτό μπορεί να συμβάλει και ο επαναπροσδιορισμός του ορισμού των ορεινών μειονεκτικών περιοχών¹⁰⁴. Επίσης, η Επιτροπή, τα κράτη μέλη και οι περιφερειακές αρχές θα πρέπει να παράσχουν συνοδευτικά αντισταθμιστικά μέτρα για μειονεκτική γαλακτοκομική παραγωγή με σκοπό τη διατήρηση και ενίσχυση της γεωργίας και της αποτελεσματικής λειτουργίας των εκμεταλλεύσεων, ιδίως των μικρών εκμεταλλεύσεων, στις περιοχές αυτές.

Με τις κατάλληλες φυσικές υποδομές και υποδομές ΤΠΕ θα μπορούσαν να δημιουργηθούν ευκαιρίες για οικονομικές, εκπαιδευτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές

¹⁰³ Ο πρώτος πυλώνας της κοινής γεωργικής πολιτικής (ΚΓΠ)
<http://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/109/%CE%BF-%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%80%CF%85%CE%BB%CF%89%CE%BD%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%B3%CF%80-ii-%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CF%83%CE%B5%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CF%83%CF%87%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82-%CE%B3> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁰⁴ Oxouzi E. , Melfou K. , Galea M. and Papanagiotou E. (2012), Economic performance and crop farm efficiency in mountainous and other less favoured areas in Greece, Bulgarian Journal of Agricultural Science, 18 (No 6) , 846-853 Agricultural Academy

δραστηριότητες και θα περιορίσουν τις επιπτώσεις του περιφερειακού χαρακτήρα και της απομόνωσης. Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα πρέπει να διαθέσουν επενδύσεις μέσω των ΕΔΕΤ σε υποδομές σε ορεινές περιοχές, με στόχο να καταστούν πιο ελκυστικές για οικονομικές δραστηριότητες. Επίσης, υποστηρίζονται καινοτόμες λύσεις, όπως αυτές για την πρόσβαση στη βασική ποιοτική εκπαίδευση, καθώς και στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση και σε ευκαιρίες διά βίου μάθησης στις απομονωμένες ορεινές περιοχές, επί παραδείγματι μέσω της συνεργασίας μεταξύ ορεινών περιοχών, πόλεων και πανεπιστημίων. Τονίζεται η ανάγκη για υψηλής ποιότητας τριτοβάθμια εκπαίδευση και επισημαίνει τις δυνατότητες των συστημάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, τα οποία παρέχουν πρόσβαση στη διδασκαλία και τη μάθηση από απομακρυσμένες περιοχές.

Πολύ σημαντικό ζήτημα για τις ορεινές περιοχές αποτελεί η υγειονομική περίθαλψη και για αυτό το λόγο ζητείται η ανάπτυξη και βελτίωση των αντίστοιχων υπηρεσιών και εγκαταστάσεων. Η καθολική πρόσβαση σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες σε ολόκληρη την περιφέρεια της ΕΕ οφείλει να διασφαλιστεί, ενώ τονίζεται η αναγκαιότητα τόσο τα κράτη μέλη, όσο και οι περιφέρειες, να προωθήσουν εναλλακτικές και καινοτόμες λύσεις για τις ορεινές περιοχές, ακόμη και ειδικά προσαρμοσμένων όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο.

Η σημασία της πρωτοβουλίας για την απασχόληση των νέων τονίζεται ιδιαίτερα, καθώς και μιας περισσότερο αποτελεσματικής υλοποίησης της πρωτοβουλίας «Εγγυήσεις για τη νεολαία»¹⁰⁵, η οποία αποτελεί καλή ευκαιρία για την ανάσχεση της φυγής των νέων από τις ορεινές περιοχές και για την αντιμετώπιση της δημογραφικής κρίσης και του προβλήματος ενός γηράσκοντος πληθυσμού. Προωθείται η ανάπτυξη πρωτοβουλιών για την απασχόληση των νέων, οι οποίες θα είναι ειδικά προσανατολισμένες στην κάλυψη των αναγκών των υπανάπτυκτων ορεινών περιοχών. Αυτές οι πρωτοβουλίες είναι πολύ σημαντικές εάν αναλογιστούμε το γεγονός ότι στις ορεινές περιοχές εξακολουθούν να υφίστανται ανισότητες μεταξύ των φύλων, ιδίως στην περίπτωση περιθωριοποιημένων κοινοτήτων και ευπαθών ομάδων, οπότε η Επιτροπή καλείται να λάβει μέτρα, σε οριζόντιο και κάθετο επίπεδο, για την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε κάθε τομέα πολιτικής και, ιδιαίτερα, να χρηματοδοτήσει την πολιτική συνδεσιμότητας στις εν λόγω περιοχές.

¹⁰⁵ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079&langId=el> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

3.1.4 Περιβαλλοντική προστασία και καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής

Οι ορεινές περιοχές χαρακτηρίζονται από τον πλούτο, σε ποσότητα και πολυμορφία, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Οι περιοχές αυτές πρέπει να πρωταγωνιστήσουν στην επίτευξη των στόχων για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας της ΕΕ, οπότε οι πολιτικές μπορούν να ενθαρρύνουν τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις ορεινές περιοχές, πάντα ελεγχόμενα και χωρίς να παραλείπεται η βιωσιμότητα των περιοχών αυτών.

Είναι αναγκαίο να προστατευτούν σε ευρωπαϊκό επίπεδο τα εμβληματικά ζωικά είδη των ψηλών βουνών, τα οποία ζουν σε διασυννοριακές οροσειρές, όπως τα αγριοκάτσικα, οι αίγαγροι, τα μεγάλα αρπακτικά πτηνά, οι αρκούδες, οι λύκοι και οι λύγκες και πρέπει να εκπονηθεί από την Επιτροπή και τα κράτη μέλη σχέδιο προστασίας και επαναφοράς των εμβληματικών ειδών των ψηλών βουνών. Ταυτόχρονα, καταδικάζεται η μαζική και μη στοχευμένη θανάτωση των ειδών αυτών σε ορισμένα κράτη μέλη, στην οποία προβαίνουν τα κράτη σε περίπτωση διάδοσης ασθενειών εντός ορισμένων ομάδων άγριων ζώων, ή οι εκτροφείς στην περίπτωση ορισμένων ειδών των οποίων δεν επιθυμούν την παρουσία ή την επαναφορά.

Επισημαίνεται ότι η επίτευξη των στόχων της ΕΕ για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την εκμετάλλευση της ανανεώσιμης ενέργειας προϋποθέτει να λαμβάνεται υπόψη η ισορροπία της προστασίας της φύσης και του περιβάλλοντος, και στις ορεινές περιοχές. Σε ορισμένες περιπτώσεις η υδροηλεκτρική ενέργεια και η παραγωγή βιομάζας ενδέχεται να επηρεάσουν τα οικοσυστήματα, και ότι τα αιολικά και φωτοβολταϊκά πάρκα θα μπορούσαν να επιβαρύνουν το τοπίο, αποτελώντας ωστόσο παράλληλα πηγή τοπικής ανάπτυξης.

Επιπλέον, τονίζεται ότι οι ορεινές περιοχές, συμπεριλαμβανομένων των ηφαιστειογενών και των οικοσυστημάτων τους, είναι ιδιαίτερα ευάλωτες στην αλλαγή του κλίματος και στους υδρογεωλογικούς κινδύνους, με ιδιαίτερα σημαντικές συνέπειες στις εν λόγω περιοχές, κυρίως λόγω του αυξημένου βαθμού φυσικών κινδύνων, που μπορεί να έχουν περιβαλλοντικές επιπτώσεις στις γύρω περιοχές και αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη και τον τουρισμό. Η διαφύλαξη του περιβάλλοντος, η καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και η λήψη κατάλληλων

μέτρων προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή πρέπει να βρεθούν στο επίκεντρο ενός μελλοντικού «θεματολογίου για τις ορεινές περιοχές της ΕΕ»¹⁰⁶, συμπεριλαμβανομένου ενός προγράμματος δράσης για την κλιματική αλλαγή, ενώ τονίζεται η ανάγκη να αναπτυχθεί ένα δίκτυο ανάλυσης και ανταλλαγής ορθών πρακτικών στις περιοχές αυτές.

Η διατήρηση και η προστασία του μοναδικού οικοτόπου των ορεινών περιοχών και η βιώσιμη ανάπτυξή του είναι πολύ σημαντική, μεταξύ άλλων μέσω της αποκατάστασης της βιοποικιλότητας και του εδάφους, μέσω της προώθησης της φυσικής κληρονομιάς και των υπηρεσιών οικοσυστημάτων και μέσω της εξασφάλισης πράσινων υποδομών, παρέχοντας με τον τρόπο αυτό και ευκαιρίες απασχόλησης στους εν λόγω τομείς. Επίσης, ζωτικής σημασίας είναι και η γεωργία, η βιώσιμη διαχείριση της γης και των δασών σε ορεινές περιοχές με σκοπό τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και την προστασία έναντι των επιπτώσεων στο τοπίο και το περιβάλλον.

Ειδικά όσον αφορά τα δάση, η διατήρηση και η προστασία τους συνδέεται άμεσα α) με υψηλούς δείκτες βιοποικιλότητας, β) με σταθερότερες συνθήκες λειτουργίας των φυσικών και βιολογικών κύκλων του δάσους, γ) με αυξημένη ικανότητα αντίδρασης του οικοσυστήματος απέναντι σε προσβολές και παρεμβάσεις και δ) με υψηλότερο βαθμό ευελιξίας και ικανότητας προσαρμογής του οικοσυστήματος σε μεταβαλλόμενες συνθήκες του περιβάλλοντος. Από οικονομική άποψη, η σταθερή απόδοση από χρόνο σε χρόνο συνδέεται με σταθερό εισόδημα και απασχόληση, σταθερή τροφοδότηση της αγοράς με δασικά προϊόντα, αλλά και ευνοϊκές συνθήκες λειτουργίας των δασικών εκμεταλλεύσεων¹⁰⁷.

Δεν πρέπει να αμελείται το γεγονός ότι οι ορεινές περιοχές αποτελούν σημαντική πηγή υδάτινων πόρων που πρέπει να διαφυλαχθεί και να υπόκειται σε βιώσιμη διαχείριση. Τονίζεται τόσο η εξάρτηση ορισμένων αστικών περιοχών από τις υπηρεσίες οικοσυστημάτων ορεινών περιοχών, καθώς και ότι οι εν λόγω περιοχές δεν λαμβάνουν συχνά δίκαιη ανταμοιβή και καλούνται οι τοπικές αρχές να εξετάσουν την

¹⁰⁶ Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)

http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_3.1.2.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁰⁷ Γκατζογιάννης Σ., Αειφορική Διαχείριση Δασών (2012), Το Δάσος, Μια Ολοκληρωμένη Προσέγγιση, WWF Ελλάς, σελ 121 - 126

ανάπτυξη συμπράξεων στο πλαίσιο σχεδίων συνεργασίας για την άντληση και προστασία των υδάτινων πόρων που προορίζονται για το αστικό περιβάλλον κοντά στις ορεινές περιοχές. Τέλος, προτείνεται η χρηματοδότηση μέτρων για υδαταποθήκευση, προκειμένου να εξασφαλιστεί η βιώσιμη και αποτελεσματική άρδευση των γεωργικών ζωνών και ένα ελάχιστο επίπεδο ροής των ποταμών.

Η ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού τονίζεται ως μια θετική ευκαιρία που παρέχει θέσεις εργασίας και προωθεί τη βιώσιμη ανάπτυξη αυτών των περιοχών, υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα την ανάγκη ανάπτυξης ευρυζωνικού διαδικτύου για την υποστήριξη του βιώσιμου τουρισμού. Η ανάγκη για πιο ενεργή συνεργασία μεταξύ των γεωργικών και των λοιπών οικονομικών δραστηριοτήτων στις περιοχές του οικολογικού δικτύου Natura 2000¹⁰⁸ και στις υπόλοιπες προστατευόμενες περιοχές (εθνικά πάρκα, φυσικά πάρκα κ.λπ.), που βρίσκονται σε ορεινές περιοχές κρίνεται επιτακτική και θεμελιώδους σημασίας.

3.1.5 Προσβασιμότητα και συνδεσιμότητα

Το διαδίκτυο και, πιο συγκεκριμένα, οι τεχνολογίες πρόσβασης νέας γενιάς συμβάλλουν σε σημαντικό βαθμό στην υπέρβαση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι ορεινές περιοχές. το διαδίκτυο συνδέεται με υπηρεσίες κοινής ωφελείας και ότι η έλλειψη πρόσβασης στις συγκεκριμένες υπηρεσίες μπορεί να οδηγήσει στην απερήμωση. Τα κράτη μέλη πρέπει να παρέχουν κίνητρα για την πιο ενεργή ανάπτυξη συμπράξεων δημόσιου-ιδιωτικού τομέα στις ορεινές περιοχές, στις υποδομές μεταφορών, επικοινωνιών και ενέργειας, δεδομένου ότι η παροχή των υπηρεσιών αυτών δεν είναι εμπορικά ελκυστική λόγω της έλλειψης οικονομιών κλίμακας. Μόνο οι καλύτερες υποδομές στις μεταφορές και σε άλλους τομείς με επαρκή ποιότητα μπορούν να εξασφαλίσουν οικονομική ανάπτυξη και νέες θέσεις εργασίας στις ορεινές περιοχές. οι υφιστάμενες υποδομές και η πρόσβαση σε υπηρεσίες κοινής ωφέλειας επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τον τουρισμό, οπότε πρέπει να εξεταστεί η δυνατότητα δημιουργίας υποδομών για τη στήριξη του τουρισμού στις ορεινές περιοχές.

¹⁰⁸ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ NATURA 2000
<http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=432> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

Οι νέες τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών παρέχουν ευρύ φάσμα ευκαιριών απασχόλησης, κοινωνικής ένταξης και ενδυνάμωσης στην αναδυόμενη ψηφιακή οικονομία. Ως εκ τούτου, κρίνεται αναγκαία η προώθηση των εν λόγω ευκαιριών, με ειδική στήριξη από τα ΕΔΕΤ ενώ ενθαρρύνονται τα κράτη μέλη να προωθήσουν την τηλεργασία, το ηλεκτρονικό εμπόριο και την αξιοποίηση των ψηφιακών διαύλων εμπορίας σε αυτές τις περιοχές και, συνεπώς, να διαχειρίζονται πιο αποτελεσματικά τα έξοδα των επιχειρήσεων. Μια πιο εύκολη πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες πληροφορίας μπορεί να καθορίσει την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων εξ αποστάσεως για τις περιοχές που παρουσιάζουν έλλειψη εκπαιδευτικών πλαισίων, καθώς και υπηρεσίες ηλεκτρονικής υγείας, γεγονός που θα αποτρέψει την απερίμωση των ορεινών περιοχών. Παράλληλα, θεωρείται αναγκαίο να προταθούν και να ανταλλάγουν παραδείγματα ορθών πρακτικών, τα οποία θα μπορέσουν να συμβάλουν στην οικονομική διαφοροποίηση των ορεινών περιοχών.

Το ευρωπαϊκό σύστημα χορήγησης κουπονιών δορυφορικής πρόσβασης στο διαδίκτυο κρίνεται ως πολιτικό θετική πρακτική, στο πλαίσιο του οποίου οι δορυφορικές συνδέσεις προσφέρουν χρήσιμη εναλλακτική για τις περιοχές με ανεπαρκή πρόσβαση ή στις περιοχές στις οποίες παρατηρείται μειωμένο ενδιαφέρον από επενδυτές. Συνεπώς, η Επιτροπή, κατά την ανάπτυξη πολιτικών για ευρυζωνική πρόσβαση, πρέπει να λάβει υπόψη την έλλειψη υποδομών και ενδιαφέροντος εκ μέρους των επενδυτών λόγω του αραιού πληθυσμού και της απομόνωσης των ορεινών περιοχών, ενώ πρέπει να αναπτυχθούν και συγκεκριμένες πολιτικές για την υπέρβαση του ψηφιακού χάσματος σε αυτές τις περιοχές, μεταξύ άλλων μέσω των αναγκαίων δημόσιων επενδύσεων.

Υπενθυμίζεται ότι η κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, που σε ορισμένα κράτη μέλη είναι ταυτόχρονα και απομακρυσμένες, εξαρτάται από την ύπαρξη συνδέσμων μεταφορών μεταξύ τους αλλά και με άλλες περιοχές ενός συγκεκριμένου κράτους μέλους, ή με διασυνοριακές περιοχές. Για αυτό το λόγο οι εθνικές αρχές, σε συνεργασία με την Επιτροπή, οφείλουν να διευκολύνουν την υλοποίηση έργων μεταφορών για τη διασύνδεση των ορεινών περιοχών με τις κεντρικές εθνικές και διευρωπαϊκές οδούς, ιδιαίτερα τις υποδομές μεταφορών ΔΕΔ-Μ, αξιοποιώντας διάφορα κονδύλια και χρηματοδοτικά μέσα της ΕΕ,

συμπεριλαμβανομένων των επενδύσεων της ΕΤΕπ¹⁰⁹. Τέλος, οι ορεινές ευρωπαϊκές περιοχές οφείλουν να επενδύσουν στο ΕΤΠΑ στο πλαίσιο της ανάπτυξης αποδοτικότερων και καλύτερα διασυνδεδεμένων σιδηροδρομικών δικτύων και δικτύων τραμ.

3.1.6 Συμπεράσματα και τελικές προτάσεις

Η εν λόγω αιτιολογική έκθεση καταλήγει σε τέσσερα βασικά σημεία:

- Στον ορισμό των ορεινών περιοχών
- Στην έκκληση για κατάρτιση θεματολογίου για τις ορεινές περιοχές στην ΕΕ
- Στο συντονισμό των πολιτικών για τις ορεινές περιοχές της ΕΕ
- Στους πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης

Οι προτάσεις της γνωμοδότησης της Επιτροπής Γεωργίας και Ανάπτυξης της Υπαίθρου¹¹⁰ είναι συνοπτικά οι εξής:

- Διακυβέρνηση και συνέργεια των ταμείων συνοχής
- Επενδύσεις, ανταγωνιστικότητα και οικονομική διαφοροποίηση
- Υποδομές, εκπαίδευση και κατάρτιση, και ο ρόλος των γυναικών
- Περιβάλλον, κλιματική αλλαγή και προστασία της βιοποικιλότητας
- Διάρθρωση της αλυσίδας τροφίμων, της παραγωγής και προώθησης προϊόντων υψηλής ποιότητας, και άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων.

3.2 Επισκόπηση της Περιβαλλοντικής Εφαρμογής

Η Επιτροπή ξεκίνησε τον Μάιο του 2016 την επισκόπηση της εφαρμογής της περιβαλλοντικής πολιτικής (ΕΙΡ), δηλαδή έναν διετή κύκλο αναλύσεων και διαλόγου με στόχο τη βελτίωση της εφαρμογής της υφιστάμενης περιβαλλοντικής πολιτικής

¹⁰⁹ <http://www.eib.org/en/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹¹⁰ ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ, προς την Επιτροπή Περιφερειακής Ανάπτυξης, σχετικά με την πολιτική συνοχής στις ορεινές περιοχές της ΕΕ, (2015/2279(INI))

και νομοθεσίας της ΕΕ¹¹¹. Η διαδικασία EIR συμπληρώνει τις προσπάθειες εφαρμογής οι οποίες βρίσκονται ήδη σε εξέλιξη, όπως η διασφάλιση της συμμόρφωσης και οι διαδικασίες επί παραβάσει, ενώ, ταυτόχρονα παρέχει ένα συνεκτικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση των κοινών προκλήσεων όσον αφορά την εφαρμογή και συνεισφέρει στην επίτευξη των στόχων για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Η παρούσα ανακοίνωση για την επισκόπηση της Περιβαλλοντικής Εφαρμογής συνοδεύεται από ένα παράρτημα και 28 ανά χώρα εκθέσεις σχετικά με τη διαδικασία EIR. Οι εκθέσεις αυτές περιγράφουν τις κύριες προκλήσεις και ευκαιρίες ως προς την εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής για κάθε κράτος μέλος, με βάση την απόσταση που χωρίζει τις νομικές υποχρεώσεις και τις συμφωνίες επί πολιτικών σε επίπεδο ΕΕ από την κατάσταση στην πράξη, με επαλήθευση των πληροφοριών που περιλαμβάνονται στις εκθέσεις από τα ίδια τα κράτη μέλη.

Γίνεται προσδιορισμός των κοινών προκλήσεων που αντιμετωπίζουν διάφορα κράτη μέλη και παρέχει προκαταρκτικά πορίσματα σχετικά με τις πιθανές αιτίες των κενών εφαρμογής. Η αντιμετώπιση των συγκεκριμένων προκλήσεων θα συνεισφέρει στην εξάλειψη των εμποδίων στην εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής, στην εστίαση των επενδύσεων, στη μείωση του αριθμού των νομικών διαδικασιών εναντίον κρατών μελών, στη δημιουργία πράσινων θέσεων εργασίας και, κυρίως, θα συμβάλλει στην καλύτερη ποιότητα ζωής.

Όπως αναφέρεται σχετικά, για την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προκλήσεων απαιτείται μια ολιστική προσέγγιση σε όλους τους τομείς, η οποία εκτείνεται πέραν της κοινότητας της περιβαλλοντικής πολιτικής και περιλαμβάνει την τεχνική συνεργασία και την πολιτική συμμετοχή. Μέσω της διαδικασίας EIR παρέχεται μια νέα ευκαιρία ώστε να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στα κενά εφαρμογής της περιβαλλοντικής πολιτικής από όλους τους βασικούς εθνικούς και τοπικούς παράγοντες, καθώς και από το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Επιτροπή των Περιφερειών και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή.

¹¹¹ Επίτευξη των οφελών των περιβαλλοντικών πολιτικών της ΕΕ μέσω της τακτικής επισκόπησης της εφαρμογής τους COM/2016/0316 final

3.2.1 Η Επισκόπηση της Περιβαλλοντικής Εφαρμογής της ΕΕ¹¹²

Τα οφέλη της περιβαλλοντικής πολιτικής και νομοθεσίας της ΕΕ είναι αναμφισβήτητα: προστατεύουν, διατηρούν και βελτιώνουν το περιβάλλον για τη σημερινή και τις επόμενες γενιές, και διαφυλάσσουν την ποιότητα ζωής των πολιτών της ΕΕ. Η ανεπαρκής εφαρμογή τους επιφέρει υψηλό κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό κόστος παράλληλα με τη δημιουργία άνισων όρων ανταγωνισμού για τις επιχειρήσεις, ενώ η σημασία της ορθής εφαρμογής του κεκτημένου της Ένωσης στον τομέα του περιβάλλοντος αποτυπώνεται στο έβδομο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον¹¹³.

Τα παραδείγματα που ακολουθούν αποδεικνύουν τα πόσα θα μπορούσαν να επιτευχθούν στην ΕΕ εάν εφαρμόζονταν πλήρων οι περιβαλλοντικές της απαιτήσεις από όλα τα κράτη:

- η πλήρης συμμόρφωση με την πολιτική της ΕΕ για τα απόβλητα μέχρι το 2020 θα μπορούσε να δημιουργήσει 400.000 θέσεις εργασίας και πρόσθετο ετήσιο κύκλο εργασιών ύψους 42 δισ. EUR στις βιομηχανίες διαχείρισης αποβλήτων και ανακύκλωσης¹¹⁴,
- αν εφαρμοζόταν πλήρως η νομοθεσία της ΕΕ στον τομέα των υδάτων και η κατάσταση όλων των υδατικών συστημάτων βαθμολογούνταν ως «καλή», τα συνδυασμένα ετήσια οφέλη θα ανέρχονταν σε τουλάχιστον 2,8 δισ. EUR¹¹⁵,
- το δίκτυο Natura 2000 εκτιμάται ότι αποφέρει ετήσια έσοδα 200-300 δισ. EUR σε ολόκληρη την ΕΕ, ενώ η πλήρης εφαρμογή του Natura 2000 θα οδηγούσε στη δημιουργία 174.000 επιπλέον θέσεων εργασίας¹¹⁶.

¹¹² Η Επισκόπηση της Περιβαλλοντικής Εφαρμογής της ΕΕ: Κοινές προκλήσεις και πώς να συνδυαστούν οι προσπάθειες με σκοπό να επιτευχθούν καλύτερα αποτελέσματα, COM(2017) 63 final

¹¹³ ΑΠΟΦΑΣΗ αριθ. 1386/2013/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 20ής Νοεμβρίου 2013 σχετικά με γενικό ενωσιακό πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον έως το 2020 «Ευημερία εντός των ορίων του πλανήτη μας», ΕΕ L 354/171

¹¹⁴ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ Πρωτοβουλία για την πράσινη απασχόληση: Αξιοποίηση των δυνατοτήτων της πράσινης οικονομίας για τη δημιουργία θέσεων εργασίας /* COM/2014/0446 final */

¹¹⁵ Water Legislation Cost of Non-Europe Report, (2015), European Parliamentary Research Service

¹¹⁶ Τα οικονομικά οφέλη του δικτύου Natura 2000 (2013), Ευρωπαϊκή Επιτροπή,

3.2.2 Κοινές προκλήσεις & Ευκαιρίες

Όπως προκύπτει από τις εκθέσεις ανά χώρα, οι κυριότερες προκλήσεις και τα πλέον πιεστικά κενά εφαρμογής μεταξύ των κρατών μελών εντοπίζονται στα πεδία πολιτικής που αφορούν τη διαχείριση των αποβλήτων, τη φύση και τη βιοποικιλότητα, την ποιότητα του αέρα, τον θόρυβο και την ποιότητα και τη διαχείριση των υδάτων.

- Κυκλική οικονομία και διαχείριση αποβλήτων

Η διαχείριση των αποβλήτων δεν μπορεί να εξετάζεται χωριστά από τη μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία, η οποία δεν συνιστά μόνο περιβαλλοντικό στόχο, αλλά επηρεάζει επίσης τον τρόπο με τον οποίο παράγουμε, εργαζόμαστε, αγοράζουμε και ζούμε. Η Επιτροπή εφαρμόζει το σχέδιο δράσης του 2015 για την κυκλική οικονομία¹¹⁷ και παροτρύνει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο να επισπεύσουν την έγκριση των προτάσεων για επανεξέταση της νομοθεσίας περί αποβλήτων. Περίπου 20 κράτη μέλη έχουν εγκρίνει συστήματα με τα οποία τα αγαθά και οι υπηρεσίες που αγοράζουν (μέσω δημόσιων συμβάσεων) καθίστανται πιο βιώσιμα. Τέτοια μέτρα είναι μείζονος σημασίας για την πραγματική κάλυψη των νομοθετικών κενών.

- Φύση και βιοποικιλότητα

Βιοποικιλότητα είναι η μοναδική ποικιλία οικοσυστημάτων, οικοτόπων και ειδών που μας περιβάλλει. Μας παρέχει τροφή, γλυκό νερό και καθαρό αέρα, καταφύγιο και φαρμακευτικές ουσίες, μετριάζει τις φυσικές καταστροφές, τους επιβλαβείς οργανισμούς και τις ασθένειες και συμβάλλει στη ρύθμιση του κλίματος. Συνεπώς, η βιοποικιλότητα αποτελεί το φυσικό κεφάλαιό μας, καθώς παρέχει οικοσυστημικές υπηρεσίες στις οποίες στηρίζεται η οικονομία μας. Στόχος της Στρατηγικής της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα¹¹⁸ είναι να αναχαιτίσει την απώλεια βιοποικιλότητας και οικοσυστημικών υπηρεσιών και να τις αποκαταστήσει στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό έως το 2020.

Οι οδηγίες για τους οικοτόπους και τα πτηνά απαιτούν από τα κράτη μέλη να χαρακτηρίσουν περιοχές στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000 για την προστασία ενδιαιτημάτων και ειδών κοινοτικού ενδιαφέροντος. Το εν λόγω δίκτυο αποτελεί

¹¹⁷ Closing the loop - An EU action plan for the Circular Economy (2015), COM(2015) 614 final

¹¹⁸ Η ασφάλεια ζωής μας, το φυσικό μας κεφάλαιο: στρατηγική της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα με ορίζοντα το 2020, COM/2011/0244 τελικό

ουσιαστικό εργαλείο για την επίτευξη του στόχου της «ικανοποιητικής κατάστασης διατήρησης». Μετά από ενδελεχή έλεγχο καταλληλότητας¹¹⁹, η Επιτροπή συμπέρανε, τον Δεκέμβριο του 2016, ότι οι οδηγίες είναι κατάλληλες για τον σκοπό για τον οποίο προορίζονται, αλλά ότι η πλήρης επίτευξη των στόχων τους θα εξαρτηθεί από την ουσιαστική βελτίωση της εφαρμογής τους. Το συμπέρασμα αυτό αποτυπώνεται στα πορίσματα πολιτικής κατωτέρω.

Αναφορικά με τα χερσαία οικοσυστήματα, οι συχνότερα αναφερόμενες πιέσεις και απειλές για τη βιοποικιλότητα είναι οι μη βιώσιμες γεωργικές πρακτικές, η αλλαγή των φυσικών συνθηκών και η ρύπανση. Για τη θαλάσσια βιοποικιλότητα, οι εν λόγω πιέσεις είναι η μη βιώσιμη αλιεία και η συλλογή υδρόβιων πόρων, η αλλαγή των φυσικών συνθηκών, η κλιματική αλλαγή και η οξίνιση των ωκεανών, η ρύπανση από χημικά και πλαστικά και η ηχορύπανση.

Τα πορίσματα της έκθεσης του 2015 για την κατάσταση της φύσης που κατάρτισε ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος¹²⁰, ήτοι ότι η συνολική κατάσταση των προστατευόμενων ειδών και οικοτόπων δεν έχει βελτιωθεί σημαντικά κατά τα τελευταία έξι έτη. Ενώ έχει σημειωθεί πρόοδος σε πολλούς τομείς και παρατηρούνται κατά τόπους επιτυχημένες περιπτώσεις, υπάρχουν σημαντικά κενά όσον αφορά την εφαρμογή, τη χρηματοδότηση και την ενσωμάτωση των πολιτικών. Με τον ρυθμό στον οποίο καταβάλλονται προσπάθειες επί του παρόντος, η απώλεια της βιοποικιλότητας αναμένεται να συνεχιστεί στην ΕΕ με δυνητικά σοβαρές συνέπειες για την ικανότητα των φυσικών οικοσυστημάτων να καλύψουν τις ανθρώπινες ανάγκες στο μέλλον.

Τα συστημικά ζητήματα που προκαλούν ανεπαρκή εφαρμογή των οδηγιών για τη φύση συνοψίζονται στην απουσία σχεδίων διαχείρισης για τις περιοχές Natura 2000 ή στη διαχείρισή τους. Όπως υποδεικνύεται από τις ανά χώρα εκθέσεις, τρία κράτη μέλη καταβάλλουν προσπάθειες προκειμένου να εφαρμόσουν τις κατάλληλες διαδικασίες αξιολόγησης ώστε να προσδιοριστεί ο αντίκτυπος των νέων σχεδίων και έργων στις περιοχές Natura 2000.

¹¹⁹ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT FITNESS CHECK of the EU Nature Legislation (Birds and Habitats Directives) Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds and Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, SWD(2016) 472 final

¹²⁰ State of nature in the EU Results from reporting under the nature directives 2007–2012, Technical report No 2/2015, European Environmental Agency

Επιπλέον, οι ελλειπείς γνώσεις σχετικά με είδη, οικότοπους και περιοχές είναι ένα από τα σημαντικότερα εμπόδια για την αποτελεσματική εφαρμογή στα περισσότερα των κρατών μελών, περιλαμβανομένων των θαλάσσιων οικοσυστημάτων. Άλλα ζητήματα είναι η έλλειψη επαρκούς χρηματοδότησης, η ανεπάρκεια των ανθρώπινων πόρων και η ανεπαρκής συμμετοχή και δέσμευση τοπικών κοινοτήτων και ενδιαφερομένων, όπως οι ιδιοκτήτες ή οι χρήστες γης.

- Ποιότητα του αέρα και θόρυβος

Η ΕΕ έχει εγκρίνει και επικαιροποιεί τακτικά ένα σύνολο νομοθετικών διατάξεων¹²¹ σχετικά με την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα με σκοπό την προστασία τόσο του περιβάλλοντος όσο και της ανθρώπινης υγείας μέσα από τη θέσπιση δεσμευτικών προτύπων και στόχων για τον αριθμό των ατμοσφαιρικών ρύπων. Δεδομένων των επιβλαβών επιπτώσεων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην ανθρώπινη υγεία¹²², η Επιτροπή εξακολουθεί να εκφράζει ανησυχίες σχετικά με τον συνολικό ρυθμό προόδου ως προς την επίτευξη των οριακών τιμών που προβλέπει η νομοθεσία της ΕΕ στα κράτη μέλη.

- Ποιότητα και διαχείριση των υδάτων

Κύριος στόχος της πολιτικής και της νομοθεσίας της ΕΕ για τα ύδατα¹²³ είναι να διασφαλίζεται η καλή ποιότητα των υδάτων σε επαρκή ποσότητα για το κοινό, τις οικονομικές δραστηριότητες και τη φύση μέσα από την αντιμετώπιση των πηγών ρύπανσης (λ.χ. από τη γεωργία, τις αστικές περιοχές και τις βιομηχανικές δραστηριότητες), των φυσικών και υδρολογικών μεταβολών των υδάτινων όγκων και της διαχείρισης των κινδύνων πλημμύρας.

Σύμφωνα με το κεκτημένο, τα κράτη μέλη είναι υποχρεωμένα να εγκρίνουν σχέδια διαχείρισης λεκάνης απορροής ποταμών (ΣΔΛΑΠ) ως ζωτικό μέσο για την προστασία, τη βελτίωση και τη βιώσιμη χρήση του υδάτινου περιβάλλοντος σε ολόκληρη την ΕΕ με συνεκτικό τρόπο. Στις ειδικότερες υποχρεώσεις τους περιλαμβάνονται: η συλλογή και η επεξεργασία των λυμάτων πριν από τη διάθεση, η έγκριση σχεδίων για την προστασία της ποιότητας των υδάτων μέσα από την

¹²¹ <http://ec.europa.eu/environment/air/quality/standards.htm> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹²² Air Quality in Europe 2018 report, EEA Report No 12/2018

¹²³ Οδηγία 98/83/ΕΚ του Συμβουλίου της 3ης Νοεμβρίου 1998 σχετικά με την ποιότητα του νερού ανθρώπινης κατανάλωσης, Καταπολέμηση της νιτρορύπανσης των υδάτων από τη γεωργία, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:l28013> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

αποτροπή της ρύπανσης των υπόγειων και επιφανειακών υδάτων από τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης, η έγκριση σχεδίων διαχείρισης του κινδύνου πλημμυρών, η έγκριση θαλάσσιων στρατηγικών για την καλή περιβαλλοντική κατάσταση των θαλάσσιων υδάτων έως το 2020.

Οι συνηθέστεροι παράγοντες που ασκούν πιέσεις στην ποιότητα των υδάτων είναι η ρύπανση από τις γεωργικές δραστηριότητες και τη βιομηχανία, ακολουθούμενες από την ανεπαρκή ρύθμιση της ροής και τις μορφολογικές μεταβολές, την ανεπαρκή διαχείριση των ποταμών και την παράνομη ή υπερβολική υδροληψία.

Στο ένα τρίτο των κρατών μελών, περισσότερο από το 50% όλων των φυσικών επιφανειακών υδάτινων όγκων έχουν καλή ή υψηλή οικολογική κατάσταση. Ωστόσο, σε πέντε κράτη μέλη, λιγότερο από το 20% των υδάτινων όγκων έχουν καλή οικολογική κατάσταση. Όσον αφορά τα υπόγεια ύδατα, καλή ποσοτική κατάσταση παρατηρείται σε 13 κράτη μέλη. Σε 10 κράτη μέλη, ποσοστό 70-90% του συνόλου των υπόγειων υδάτων έχουν καλή ποσοτική κατάσταση, ενώ σε πέντε χώρες το ποσοστό κυμαίνεται μεταξύ 20 και 70%. Στις βασικές αιτίες περιλαμβάνονται τα αναποτελεσματικά μέτρα ελέγχου, η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των αρχών διαχείρισης των υδάτων σε διάφορα περιφερειακά ή τοπικά επίπεδα, η έλλειψη συντονισμού μεταξύ φορέων διακυβέρνησης των υδάτων και της φύσης, αλλά και με αρχές αρμόδιες για άλλους τομείς, και η έλλειψη πρόσβασης σε δεδομένα. Μια ακόμη συνήθης πρόκληση στον τομέα των υδάτων είναι οι ανεπαρκείς πολιτικές τιμολόγησης του ύδατος.

Βασικά εργαλεία

- Αγορακεντρικά μέσα και επενδύσεις

Η λήψη φορολογικών μέτρων, όπως η περιβαλλοντική φορολογία και η σταδιακή κατάργηση των επιδοτήσεων που βλάπτουν το περιβάλλον, παρέχει έναν αποτελεσματικό και αποδοτικό τρόπο επίτευξης των στόχων της περιβαλλοντικής πολιτικής. Η ορθή χρήση των πόρων της ΕΕ είναι επίσης σημαντική για την επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων και τη βελτίωση της ένταξης των περιβαλλοντικών απαιτήσεων σε άλλα πεδία πολιτικής.

Από τις εκθέσεις ανά χώρα προκύπτει ότι το ποσοστό των εσόδων από την περιβαλλοντική φορολογία σε σχέση με τα συνολικά έσοδα κυμαίνεται από 10,61% έως 4,57 %, με τον μέσο όρο στην ΕΕ να αντιστοιχεί σε 6,35%. το πλαίσιο των

Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων, η «περιβαλλοντική προστασία» και η «αποδοτικότητα των πόρων» συνιστούν το πεδίο με την υψηλότερη κατανομή για την περίοδο 2014-20 σε 12 κράτη μέλη, αλλά οι ευκαιρίες χρηματοδότησης από την ΕΕ για περιβαλλοντικούς στόχους θα πρέπει να αξιοποιούνται από τα κράτη μέλη χωρίς καμία καθυστέρηση.

- Αποτελεσματική διακυβέρνηση και ικανότητα εφαρμογής των κανόνων

Προκειμένου η διακυβέρνηση της νομοθεσίας και των πολιτικών της ΕΕ στον τομέα του περιβάλλοντος να είναι αποτελεσματική, απαιτείται ένα κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο, συνοχή και συντονισμός των πολιτικών, εφαρμογή νομικών και μη νομικών μέσων, συνεργασία με μη κυβερνητικούς ενδιαφερομένους, επαρκείς γνώσεις και δεξιότητες και, τέλος, εξίσου σημαντικό, στρατηγικά σχέδια. Στη συνοχή των πολιτικών περιλαμβάνεται η επικύρωση των διεθνών περιβαλλοντικών συμφωνιών που έχουν συναφθεί από την Ένωση με στόχο την αντιμετώπιση διασυνοριακών και παγκόσμιων προκλήσεων.

Η διασφάλιση της συμμόρφωσης των οικονομικών φορέων, των υπηρεσιών κοινής ωφελείας και των πολιτών προς τους περιβαλλοντικούς κανόνες της ΕΕ εξαρτάται από την αποτελεσματικότητα μιας σειράς δημόσιων αρχών, όπως οι επιθεωρήσεις περιβάλλοντος, η αστυνομία, οι τελωνειακές αρχές, οι εισαγγελικές αρχές και οι ελεγκτικοί φορείς, αρκετοί εκ των οποίων ανταλλάσσουν γνώσεις και πρακτικές στο πλαίσιο πανευρωπαϊκών δικτύων για επαγγελματίες. Η πολιτική της περαιτέρω συνοχής παρέχει μεγάλο εύρος εργαλείων για τη δημιουργία ικανοτήτων, περιλαμβανομένου του εργαλείου PEER 2 PEER για την ανταλλαγή εμπειρογνωμοσύνης μεταξύ δημόσιων αρχών¹²⁴.

Η ορθή λειτουργία των εθνικών δικαστικών συστημάτων είναι μείζονος σημασίας για την επίτευξη των στόχων της νομοθεσίας της ΕΕ, μεταξύ άλλων στον τομέα του περιβάλλοντος¹²⁵. Σε ορισμένα κράτη μέλη εξακολουθούν να ορθώνονται εμπόδια στην προσφυγή στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά ζητήματα, είτε λόγω του υπερβολικού κόστους της επίλυσης διαφορών είτε λόγω περιοριστικών κανόνων σχετικά με το ποιος μπορεί να προσφύγει στη δικαιοσύνη.

¹²⁴ https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/improving-investment/taiex-regio-peer-2-peer/ ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹²⁵ EUROPEAN SEMESTER THEMATIC FACTSHEET EFFECTIVE JUSTICE SYSTEMS

Η ηλεκτρονική ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ δημόσιων αρχών στο πλαίσιο της οδηγίας INSPIRE¹²⁶, μπορεί να συνδράμει τα κράτη μέλη στην αποτελεσματικότερη υποβολή εκθέσεων για το περιβάλλον και να διευκολύνει περίπλοκα εκτελεστικά καθήκοντα, όπως η αποτροπή του κινδύνου πλημμυρών, που εξαρτώνται από την καλή χρήση τοπογραφικών, υδρολογικών, μετεωρολογικών και άλλων πληροφοριών. Στα περισσότερα κράτη μέλη δεν έχει σημειωθεί η πρόοδος που προέβλεπε η οδηγία INSPIRE ως προς την ανταλλαγή δεδομένων, και τα κράτη μέλη πρέπει να εντείνουν τις προσπάθειες προκειμένου να αποκομίσουν όλα τα οφέλη από τις δυνατότητες που παρέχει η εν λόγω οδηγία.

3.2.3 Κοινές αιτίες & μελλοντική πορεία

Για την αντιμετώπιση των κενών της εφαρμογής της περιβαλλοντικής πολιτικής δεν αρκεί ο έλεγχος της τήρησης των πολιτικών και της νομοθεσίας της ΕΕ. Μέχρι στιγμής, στα πορίσματα πολιτικής προσδιορίζονται οι εξής βασικές κοινές αιτίες:

- Μη αποτελεσματικός συντονισμός μεταξύ τοπικών, περιφερειακών και εθνικών αρχών
- Έλλειψη διοικητικής ικανότητας και ανεπαρκής χρηματοδότηση
- Έλλειψη γνώσεων και δεδομένων
- Ανεπαρκείς μηχανισμοί διασφάλισης της συμμόρφωσης
- Έλλειψη ενσωμάτωσης και συνοχής των πολιτικών

Πέραν των υπό εξέλιξη πρωτοβουλιών, και με την επιφύλαξη των αρμοδιοτήτων επιβολής της νομοθεσίας που διαθέτει δυνάμει των συνθηκών της ΕΕ, η Επιτροπή προτίθεται να διευκολύνει τις προσπάθειες των κρατών μελών μέσα από ένα νέο ειδικό πλαίσιο, προτείνοντας τα κάτωθι:

- Καθιέρωση δομημένου διαλόγου με έκαστο κράτος μέλος σχετικά με την εφαρμογή
- Παροχή εξατομικευμένης στήριξης σε εμπειρογνώμονες των κρατών μελών απευθείας από ομότιμούς τους σε άλλα κράτη μέλη

¹²⁶ Οδηγία 2007/2/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαρτίου 2007, για τη δημιουργία υποδομής χωρικών πληροφοριών στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Inspire)

- Εξέταση των κοινών διαρθρωτικών ζητημάτων στους κόλπους του Συμβουλίου με στόχο την ενίσχυση της εφαρμογής των περιβαλλοντικών κανόνων της ΕΕ.

3.2.4 Η Επισκόπηση για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής της ΕΕ¹²⁷: Κυριότερα στοιχεία

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει σημαντικές δυσκολίες στην εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της ΕΕ¹²⁸. Αυτό αποδεικνύεται από τον μεγάλο αριθμό υποθέσεων επί παραβάσει που εκκρεμούν κατά της χώρας, πολύ συχνά σε προχωρημένο στάδιο. Η διαχείριση των αποβλήτων είναι ο τομέας όπου παρατηρούνται τα μεγαλύτερα προβλήματα, εξακολουθούν να παρατηρούνται προβλήματα στον τομέα της διαχείρισης των αστικών λυμάτων, καθώς και σε σχέση με την ποιότητα του αέρα, ιδίως στα αστικά κέντρα. Η Ελλάδα διαθέτει πλούσιο φυσικό περιβάλλον το οποίο μπορεί να δημιουργήσει πολυάριθμες ευκαιρίες για βιώσιμη ανάπτυξη και μεγέθυνση, ωστόσο, η προστασία του πρέπει να ενισχυθεί σημαντικά. Τέλος, παρατηρείται συχνά ότι οι πολύπλοκες διοικητικές δομές και διαδικασίες μπορεί να προκαλέσουν σημαντικές καθυστερήσεις και σημεία συμφόρησης, αποτελώντας ενίοτε το βασικό εμπόδιο για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας στην Ελλάδα, ενώ η χρηματοδότηση συνιστά επίσης σημαντικό πρόβλημα, ειδικά στους τομείς όπου δεν διατίθεται χρηματοδότηση από την ΕΕ.

Οι τρεις βασικές προκλήσεις όσον αφορά την εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής και νομοθεσίας της ΕΕ στην Ελλάδα είναι οι εξής:

- Αντιμετώπιση των βασικών προβλημάτων στον τομέα της διαχείρισης αποβλήτων (κλείσιμο των παράνομων χώρων υγειονομικής ταφής, επεξεργασία των επικίνδυνων αποβλήτων) κατά απόλυτη προτεραιότητα.
- Εφαρμογή ενός αποτελεσματικού εθνικού συστήματος για την ολοκληρωμένη διοίκηση και λειτουργία των προστατευόμενων περιοχών, καλύτερη ενημέρωση

¹²⁷ Επισκόπηση της εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της ΕΕ Έκθεση χώρας – ΕΛΛΑΔΑ, SWD(2017) 41 final

¹²⁸ Επισκόπηση για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής της ΕΕ¹²⁸: Κυριότερα στοιχεία, Ελλάδα

σχετικά με το δίκτυο Natura 2000 και δημιουργία κινήτρων για επενδύσεις που προωθούν τα οφέλη του, αναβάθμιση των ικανοτήτων των αρμόδιων αρχών, διασφάλιση αποτελεσματικών εκτιμήσεων περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε επίπεδο σχεδίων και έργων και, τέλος, βελτίωση της επιτόπιας επιβολής της νομοθεσίας.

- Ολοκλήρωση της εφαρμογής της οδηγίας για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων, με προτεραιότητα στους οικισμούς κατά των οποίων έχουν κινηθεί διαδικασίες επί παραβάσει.

Η Ελλάδα θα μπορούσε να πετύχει καλύτερες επιδόσεις σε τομείς στους οποίους υπάρχει ήδη μια ικανοποιητική βάση γνώσεων και ορθές πρακτικές οι οποίες είναι οι εξής:

- Επένδυση στη χωριστή αποκομιδή και στην ανακύκλωση και χρήση οικονομικών μέσων για τη βελτίωση των γενικών επιδόσεων της χώρας στον τομέα της διαχείρισης των αποβλήτων, κάτι που μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία θέσεων εργασίας και εσόδων.
- Αποτελεσματική προστασία, αποκατάσταση και εγγύηση της βιώσιμης χρήσης του φυσικού κεφαλαίου της χώρας, ιδίως στο πλαίσιο του Natura 2000, με στόχο τη μεγιστοποίηση των δυνητικών οφελών που απορρέουν από τις υπηρεσίες των οικοσυστημάτων οι οποίες μπορούν να λειτουργήσουν ως ισχυροί μοχλοί οικονομικής ανάπτυξης, μεταξύ άλλων μέσω του πράσινου τουρισμού και άλλων βιώσιμων δραστηριοτήτων.
- Απλοποίηση των διοικητικών διαδικασιών και βελτίωση της συνεργασίας των δημόσιων αρχών που εμπλέκονται στην εφαρμογή των περιβαλλοντικών πολιτικών, με στόχο την πιο ομαλή και ταχεία εφαρμογή.

Τέλος, στους τομείς όπου η Ελλάδα πρωτοπορεί όσον αφορά την εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, οι καινοτόμες προσεγγίσεις θα μπορούσαν να διαχυθούν ευρύτερα και σε άλλες χώρες, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τα εξής:

- Σύμφωνα με την έκθεση του ΕΟΠ για την ποιότητα των ευρωπαϊκών υδάτων κολύμβησης το 2017¹²⁹, το 97,2 % των υδάτων κολύμβησης στην Ελλάδα ήταν εξαιρετικής ποιότητας.
- Η Ελλάδα επιτυγχάνει πολύ υψηλά ποσοστά συμμόρφωσης της τάξης του 99-100 % όσον αφορά τις μικροβιολογικές, χημικές και ενδεικτικές παραμέτρους που ορίζονται στην οδηγία για το πόσιμο νερό.
- Η Ελλάδα χρησιμοποίησε εγκαίρως και επιτυχώς τα κονδύλια LIFE για να υποβάλει εκτενή εθνικό κατάλογο τόπων προς ένταξη στο Natura 2000 βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους. Η στενή συνεργασία μεταξύ των αρχών και των περιβαλλοντικών ΜΚΟ σε ορισμένες περιπτώσεις συντέλεσε στην ανάπτυξη εμπειρογνωμοσύνης και στην καθιέρωση αποτελεσματικών μέτρων σε επιμέρους περιοχές.

Η ελληνική περιβαλλοντική πολιτική πρέπει να προσανατολιστεί, βασιζόμενη σε μια στρατηγική σταθερά διαρθρωμένης βιώσιμης προσέγγισης, αφαιρώντας έτσι τη διαλεκτική των αδιέξοδων μεταξύ της άγονης, καθαρά τεχνικής κανονιστικής έννοιας, αφενός, και μιας έκρηξης οικολογικών διλημμάτων που παρακμάζουν κάθε ρεαλιστική περιβαλλοντική προοπτική από την άλλη¹³⁰.

¹²⁹ Αριθμός ρεκόρ ευρωπαϊκών περιοχών πληρούν τα πρότυπα υδάτων κολύμβησης εξαιρετικής ποιότητας Βρυξέλλες, 23 Μαΐου 2017, Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο Τύπου

¹³⁰ Tsaltas Gregory, Rodotheatos Gerasimos (2011), “Sustainable Politics and the Crisis of the Peripheries: Ireland and Greece”, Chapter 7, Greece and the EU: Promoting the Idea of Sustainable Development. Easy to Plan, Hard to Achieve, Advances in Ecopolitics, Volume 8, Emerald Group Publishing Limited, p.:141-159

Μέρος Δεύτερο: Ορεινές Μειονεκτικές Περιοχές σε Ελλάδα και Περιφέρεια Ηπείρου & Συμπεράσματα

Κεφάλαιο 4^ο

Ορεινές μειονεκτικές περιοχές – Ελλάδα - Περιφέρεια Ηπείρου

4.1 Ελλάδα

4.1.1 Γενικά

Σε παγκόσμιο επίπεδο υπολογίζεται ότι το ¼ της γήινης επιφάνειας αποτελείται από ορεινές περιοχές¹³¹, το οποίο κατοικείται από το 12% του παγκόσμιου πληθυσμού¹³².¹³³ Σύμφωνα με την έρευνα της NORDREGIO το 2004¹³⁴ για τις ορεινές περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το ποσοστό της έκτασης των ορεινών περιοχών της Ευρώπης εκτιμάται ότι είναι 77,8%, δηλαδή 102 εκ. στρ..

Η Ελλάδα παρόλο που χαρακτηρίζεται από τον νησιωτικό της χώρο, αποτελεί μια κατεξοχήν ορεινή χώρα, μιας και ο ορεινός όγκος καταλαμβάνει έκταση ίση με 77,6 εκ. στρ. και αποτελείται από 3.345 Οικισμούς, Κοινότητες και Δήμους¹³⁵, τόσο στον ηπειρωτικό της χώρο, όσο και στον νησιωτικό. Επιπλέον, σύμφωνα με την μελέτη που διεξήγαγε το Γραφείο 12, εκ μέρους του ΥΠΕΧΩΔΕ το 2000¹³⁶, η οποία κατατάσσει τους νομούς της Ελλάδας ανάλογα με την ορεινότητά τους και σύμφωνα

¹³¹ Kapos, V., Rhind, J., Edwards, M., Price, M.F. and Ravilious, C. (2000), “Developing a map of the world's mountain forests”. In Price, M.F. and N. Butt (eds.) “Forests in sustainable mountain development” report for 2000. CAB International, Wallingford, UK

¹³² Huddleston, B. et al., “Towards a GIS-based analysis of mountain environments and populations”. FAO, Rome, 2003

¹³³ Μιχαηλίδου Ε. (2008), Ορεινές Περιοχές της Ελλάδας. Χαρακτηριστικά και Στρατηγικές Ανάπτυξης, Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π.

¹³⁴ NORDREGIO (Nordic Centre for Spatial Development) (2004), “Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries”, European Commission contract No 2002.CE.16.0.AT.136, Final Report

¹³⁵ Παπαδημάτου, Α. και Ρόκος, Δ., 2004. «Βιώσιμη» και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου, Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη», 7-10 Ιουνίου 2001, Μέτσοβο, σελ. 141-170

¹³⁶ Γραφείο 12 (Εταιρία Μελετών για Οικιστική Ανάπτυξη), Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., 2000, “Οι δυναμικές των ορεινών και προβληματικών περιοχών στο πλαίσιο των γενικότερων εξελίξεων και μετασχηματισμών του αγροτικού χώρου”, Αθήνα

με τον πληθυσμό και την έκτασή τους, 32 νομοί χαρακτηρίζονται από ορεινότητα και ορεινό πληθυσμό.

Αυτό το δεδομένο αναδεικνύει την Ελλάδα ως την πιο ορεινή χώρα της Ευρώπης μαζί με την Αυστρία. Επιπλέον, και σύμφωνα με την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. το 2001, ο προαναφερόμενος αριθμός ορεινών οικισμών, κοινοτήτων και δήμων μεταφράζεται σε ποσοστό 61,6%, δηλαδή το 71,3% της χώρας. Ταυτόχρονα, αποτελεί την πιο ορεινή χώρα της Βαλκανικής Χερσονήσου, με τις ορεινές της περιοχές να παρουσιάζουν τόσο τη χαμηλότερη πυκνότητα πληθυσμού όσο και τη μεγαλύτερη πυκνότητα οικισμών, αναλογικά με το μέγεθός της¹³⁷

4.1.2 Γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά ορεινών περιοχών Ελλάδας

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από κλίμα Μεσογειακού τύπου, το οποίο μεταφράζεται σε μέση βροχύπτωση μεγάλου εύρους διακύμανσης από ξηρό έως υγρό. Όπως αναφέρθηκε ήδη πιο πάνω, η Ελλάδα αποτελεί μια κατεξοχήν ορεινή χώρα, με τη διάταξη των ορεινών όγκων, στο ευρύτερο γεωμορφολογικό ανάγλυφό της, να τη χωρίζει σε τρεις περιοχές, από κλιματική άποψη:

1. Τη Δυτική περιοχή, η οποία εκτείνεται στα δυτικά του ορεινού όγκου της οροσειράς της Πίνδου, τις δυτικές ακτές της Πελοποννήσου έως το ακρωτήριο Ταΐναρο.
2. Την υπόλοιπη Ανατολική ηπειρωτική Ελλάδα, μαζί με τη Θάσο, τις Σποράδες και την Εύβοια.
3. Τα νησιά του Αιγαίου έως την Κρήτη.

Λόγω των προαναφερόμενων στοιχείων, η κατανομή των ποταμών είναι εντελώς διαφορετική στην κάθε περιοχή. Στην πρώτη περιοχή υπάρχουν πολλοί ποταμοί με μεγάλη απορροή καθόλη τη διάρκεια του έτους, με τις πηγές των περισσότερων να βρίσκονται εντός του Ελληνικού χώρου και, κυρίως, στο δυτικό τμήμα του ορεινού όγκου της Πίνδου. Αντίστοιχα, η ανατολική Ελλάδα έχει

¹³⁷ Ζαμπέλης, Χ., Γιαλύρη Θ. (2001), 'Ο χωροταξικός σχεδιασμός ως εργαλείο διαφοροποίησης και αναβάθμισης των ορεινών περιοχών του εθνικού χώρου και δημιουργία νέας εταιρικής σχέσης πόλης υπαίθρου' στο 3ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε. Μ. Π.: Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές, Θεωρία και πράξη, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου.

περιορισμένο αριθμό ποταμών με μικρότερη ετήσια απορροή, με εξαίρεση τον Αλιάκμονα, ο οποίος αποτελεί το μεγαλύτερο σε μήκος ποτάμι της Ελλάδας με καθαρά ελληνική υδρολογική λεκάνη. Αντίθετα, οι μεγάλοι ποταμοί της Μακεδονίας έχουν τις πηγές τους στη Βαλκανική περιοχή και όχι στον ελληνικό χώρο.

Τα βουνά της Ελλάδας είναι μεσαίου ύψους, με την υψηλότερη κορυφή να είναι του Ολύμπου, η οποία φθάνει τα 2.917 μέτρα. Τα αμέσως πιο ψηλά βουνά της Ελλάδας είναι τα εξής: Σμόλικας (2.637μ.), Βόρας (2.524 μ.), Γράμμος (2.520 μ.), Γκιώνα (2.510 μ.), Τύμφη (2.497μ.), Αθαμανικά (2.469 μ.), Παρνασσός (2.497μ.), Ψηλορείτης (2.456 μ.), Λευκά Όρη (2.452 μ.)¹³⁸. Από το 1938 που καθιερώθηκε ο θεσμός του Εθνικού Δρυμού στην Ελλάδα, έτσι ώστε να προστατευτούν οι τόποι με ιδιαίτερη οικολογική, αισθητική και γεωμορφολογική αξία, δέκα (10) περιοχές έχουν κηρυχτεί Εθνικοί Δρυμοί: Όλυμπος, Πάρνηθα, Παρνασσός, Αίνος Κεφαλληνίας, Σούνιο, Οίτη, Σαμαριά, Βάλια Κάλντα, Πρέσπες, Βίκος–Αώος.

Οι ορεινές περιοχές διαφέρουν σημαντικά από τις άλλες κατηγορίες χώρου και αποτελούνται από μια ποικιλία εύθραυστων οικοσυστημάτων, τόσο ανθρωπογενών όσο και φυσικών, με σημαντικές πηγές φυσικών πόρων, ενέργειας και βιοποικιλότητας, ενώ οι απότομες υψομετρικές διαφορές που τις χαρακτηρίζουν δημιουργούν και έντονες κλιματολογικές συνθήκες¹³⁹. Παρόλο που η απομόνωση των ορεινών περιοχών έχει αποτελέσει το βασικό ανασταλτικό αναπτυξιακό τους παράγοντα, ταυτόχρονα έχει συμβάλλει στη διατήρηση ενός πολύτιμου φυσικού περιβάλλοντος¹⁴⁰. Ανάλογα με την περιοχή, συναντώνται διάφορα οικοσυστήματα και μεσογειακά τοπία (αείφυλλα, σκληρόφυλλα), αλπικά (Όλυμπος, Σμόλικας, Βόρας κ.α.) και σκανδιναβικά (Ροδόπη). Επιπλέον, και λόγω της γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας, της ποικιλίας των κλιματικών τύπων και της ορογραφικής διαμόρφωσης ιδιαίτερα σημαντική είναι και η γενετική ποικιλότητα που συναντάται στον ελληνικό ορεινό χώρο.

¹³⁸

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1#%CE%93%CE%B5%CF%89%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1>

¹³⁹ Μπεριάτος Η. (1996), «Η σημασία του χωροταξικού σχεδιασμού στην προστασία και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών», Πρώτο Διεθνές Συνέδριο για την Προστασία και την Οικοανάπτυξη του Ορεινού Χώρου - Mountain Wilderness, Τρίκαλα 5-7 Απριλίου

¹⁴⁰ Μπεριάτος Η. (2005), "Μια χωροταξική και περιβαλλοντική προσέγγιση για τον ορεινό χώρο, στο Η. Μπεριάτος (επ.), Ορεινός Χώρος: περιβάλλον – κοινωνία – ανάπτυξη, Βόλος: ΙΚΙ - ΤΜΧΠΠΑ

4.1.3 Δημογραφικά στοιχεία ορεινών μειονεκτικών περιοχών Ελλάδας

Η Ευρωπαϊκή Ένωση μαζί με την Ιαπωνία αποτελούν τις δύο περιοχές παγκοσμίως με το μεγαλύτερο πρόβλημα απώλειας και γήρανσης του πληθυσμού τους¹⁴¹. Η Ελλάδα αποτελεί μία από τις δύο χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μαζί με την Κύπρο, οι οποίες αντιμετώπισαν τις μεγαλύτερες μειώσεις πληθυσμού γενικά (-12,9 και -8,4 ανά 1000 άτομα αντίστοιχα για το 2014 (Eurostat 2015). Η Ελλάδα περιλαμβάνει μεγάλο πλήθος ορεινών, αλλά και μειονεκτικών, οικισμών, οι οποίοι όμως αποτελούνται από μικρό ποσοστό πληθυσμού, με τους ημιαστικούς ορεινούς οικισμούς, δηλαδή αυτοί οι οποίοι κατοικούνται από 2.000 – 10.000 άτομα, να αποτελούν μόνο το 13% των ορεινών οικισμών¹⁴².

Ειδικά κατά τις δεκαετίες του 1950, 1960 και 1970 οι ορεινές περιοχές γενικά, και οι ορεινές μειονεκτικές ειδικότερα, αντιμετώπισαν την ερήμωση, λόγω της μετανάστευσης και της αστικοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, ενώ τη δεκαετία του '50 ο ορεινός πληθυσμός της χώρας αντιπροσώπευε το 14,5% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας, τη δεκαετία του '90 αντιπροσώπευε μόνο το 9,16%. Ιδίως της περιόδου '80-'87 μεγάλος αριθμός κατοίκων μετανάστευσαν εσωτερικά από τα ορεινά τμήματα της χώρας προς τα παράλια, δηλαδή προς τα μέρη όπου υπήρχε εισροή χρήματος από το Α' και Β' Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης¹⁴³

Αποτέλεσμα αυτής της τάσης ήταν η απώλεια μεγάλου μέρους της πολιτιστικής μας ταυτότητας, του οικιστικού παραδοσιακού πλούτου και των αρχιτεκτονικών μνημείων. Αυτή η τάση εξακολουθεί ακόμη και στις μέρες μας, με αποτέλεσμα το ολοένα αυξανόμενο ποσοστό γήρανσης του πληθυσμού που εξακολουθεί να κατοικεί μόνιμα στις ορεινές μειονεκτικές περιοχές. Το συγκεκριμένο γεγονός έχει άμεσο αντίκτυπο στις αναπτυξιακές δυνατότητες μιας ορεινής περιοχής

¹⁴¹ Hospers G.J., and Reverda N., "Managing Population Decline in Europe's Urban and Rural Areas". SpringerBriefs in Population Studies. 2015. DOI 10.1007/978-3-319-12412-4_1

¹⁴² Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. - Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος - Διεύθυνση Χωροταξίας, (2000), 'Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης', Αθήνα

¹⁴³ Φιλίππου Π., Θεοχαρόπουλος Δ., Ματθόπουλος, Δ. (2009) 'Χωροταξικός Σχεδιασμός και Ορεινές Περιοχές' στο 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος, σελ. 1327-1335

και είναι άμεσα εξαρτώμενο από τις προκλήσεις και τα διαχρονικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εν λόγω περιοχές.

Οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας, και ειδικά οι ορεινές μειονεκτικές περιοχές, ακολουθούν μια συνεχόμενα φθίνουσα πληθυσμιακή κατανομή¹⁴⁴, τόσο συγκριτικά με άλλες περιοχές, όπως τις πεδινές και τις ημιορεινές, όσο και ανεξάρτητα, το οποίο εντείνει συνεχώς το δημογραφικό πρόβλημα των εν λόγω περιοχών. Πρέπει να τονίσουμε το γεγονός ότι αυτό δεν αποτελεί χαρακτηριστικό μόνο του συγκεκριμένου τύπου περιοχής εντός των ορίων της Ελλάδας, αλλά και των αντίστοιχων περιοχών της Ευρώπης, με τις ανάλογες ιδιομορφίες και ιδιαιτερότητες¹⁴⁵.

4.1.4 Οικονομικά στοιχεία ορεινών μειονεκτικών περιοχών Ελλάδας

Η ευημερία κάθε περιοχής συνδέεται άμεσα με το ύψος, την εξέλιξη του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος της αλλά και το εισόδημα των κατοίκων της. Οι ορεινές μειονεκτικές περιοχές της Ελλάδας, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μειωμένες δυνατότητες απασχόλησης και επενδύσεων, από ολοένα αυξανόμενο ποσοστό γήρανσης του πληθυσμού, αλλά και ποικίλα άλλα προβλήματα, ανάμεσα στα οποία και την απομόνωση, παρουσιάζουν πολύ χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

Ο πληθυσμός των ορεινών μειονεκτικών περιοχών ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία και την γεωργία, με την τελευταία να μειώνεται αισθητά με το πέρασ του χρόνου, το οποίο έχει άμεση επίπτωση ακόμη και στη βιοποικιλότητα μιας περιοχής, ενώ αντιλαμβάνεται και ως δύναμη κοινωνικοοικονομικής αλλαγής μιας περιοχής¹⁴⁶. Ταυτόχρονα, κυρίαρχος τομέας απασχόλησης είναι αυτός της εστίασης, αλλά και αυτός της μικρής οικογενειακής βιοτεχνίας, χωρίς να χαρακτηρίζονται από δυναμικότητα, αλλά και του δημοσίου τομέα.

¹⁴⁴ Μαρτζούκος Β. (29/07/2011), “Δημογραφικό και μετανάστευση: το εκρηκτικό μείγμα που απειλεί το μέλλον της Ευρώπης και την επιβίωση της Ελλάδος. <http://www.antibaro.gr/article/3578>

¹⁴⁵ Κακλαμάνη Τ., Ντυκέν Μαρί – Νοέλ, Πληθυσμός ορεινών περιοχών : προτυποποίηση δημογραφικών & οικονομικών δεικτών ταξινόμησης, Χώρος και Πληθυσμός, Αναλυτικές Προσεγγίσεις (2005), Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος

¹⁴⁶ Joseph Tzanopoulos, Athanasios S. Kallimanis, Ioanna Bellac, Lois Labrianidis, Stefanos Sgardelis, John D. Pantis (2011), Agricultural decline and sustainable development on mountain areas in Greece: Sustainability assessment of future scenarios, ELSEVIER (Land Use Policy)

Η έλλειψη δυναμικότητας οφείλεται κατά κύριο λόγο στην γεωγραφική θέση των ορεινών μειονεκτικών περιοχών, την μη ορθολογική εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πόρων, στην έλλειψη τεχνογνωσίας αλλά και δομών υποδοχής και συνδεσιμότητας, ενώ η εκροή πληθυσμού δεν συμβάλλει στην αναστροφή αυτού του δεδομένου. Όλοι οι προαναφερόμενοι παράγοντες ανασταλτικότητας του ΑΕΠ και της ανάπτυξης είναι κοινή για όλες τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, ανεξαρτήτως της τοποθεσίας της¹⁴⁷. Τέλος, ο τομέας του τουρισμού που συνδέεται με τις ορεινές μειονεκτικές περιοχές, δηλαδή αγροτουρισμός, οικοτουρισμός, χειμερινός¹⁴⁸ κ.α., δεν έχει αποφέρει ακόμη τα αναμενόμενα αποτελέσματα, μιας και οι εν λόγω προσπάθειες είναι αρκετά πρόσφατες, με την εθνική νομοθεσία να προσπαθεί να εναρμονιστεί με τις αντίστοιχες εξελίξεις¹⁴⁹.

4.1.5 Πλεονεκτήματα & Μειονεκτήματα Ορεινών Μειονεκτικών Περιοχών Ελλάδας

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω δεδομένα, προκύπτουν ορισμένα δεδομένα όσον αφορά τις ορεινές μειονεκτικές περιοχές τόσο της Ελλάδας, όσο και της Ευρώπης γενικά, όπου ενδεχομένως τα πολυπληθή προβλήματα που αντιμετωπίζουν να αποτελούν βασικά συστατικά της αναπτυξιακής τους διαδικασίας.

Αναλυτικότερα, ορισμένα από τα πλεονεκτήματα των ορεινών μειονεκτικών περιοχών είναι τα εξής:

- Τα διαθέσιμα φυσικά και αναξιοποίητα στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Η χαμηλή περιβαλλοντική επιβάρυνση εξαιτίας έλλειψης εντατικής γεωργικής δραστηριότητας.
- Ευνοϊκές προϋποθέσεις για την παραγωγή ποιοτικών προϊόντων μικρής κλίμακας.
- Η βελτίωση των βασικών υποδομών στο σύνολο της χώρας, όπως και στις ορεινές μειονεκτικές περιοχές, μέσω της εφαρμογής ευρωπαϊκών προγραμμάτων και υλοποίησης αντίστοιχων προγραμμάτων.

¹⁴⁷ Kokkosis, Ch. And Tsartas, P., (2001): Sustainable tourism development and environment, Kritiki Publications, Athens

¹⁴⁸ Παυλόπουλος, (2001), “ Χειμερινός Τουρισμός στην Ελλάδα: Ανάλυση - Συμπεράσματα - Προτάσεις”, από το Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων, Αθήνα

¹⁴⁹ Varvaresos, S., (2000): Tourism, concepts, sizes, structures. Greek reality. Second edition, Propompos Publications

- Η αποδοχή της αναπτυξιακής φιλοσοφίας από τις τοπικές κοινωνίες και η ύπαρξη εμπειρίας, σε μερίδα τουλάχιστον των ορεινών μειονεκτικών περιοχών, λόγω της αξιοποίησης των προγραμμάτων LEADER καθώς και άλλων αντίστοιχων προγραμμάτων.

Τα βασικότερα μειονεκτήματα των ορεινών μειονεκτικών περιοχών στην Ελλάδα μπορούν να συνοψιστούν στα κάτωθι:

- Τα γεωμορφολογικά στοιχεία τους, τα οποία αποτελούν φυσικά στοιχεία και συνδέονται άμεσα με την απομόνωσή τους.
- Η απομόνωση των εν λόγω περιοχών οφείλεται περαιτέρω και με την κακής ποιότητας οδικών δικτύων, τα οποία παρουσιάζουν κάποια βελτίωση τα τελευταία χρόνια.
- Το έντονο δημογραφικό πρόβλημα και το ολοένα αυξανόμενο ποσοστό γήρανσης του πληθυσμού, το οποίο οξύνεται με το πέρασ του χρόνου.
- Η χαμηλή γεωργική παραγωγικότητα η οποία συνδέεται άμεσα με το χαμηλό ποσοστό γεωργικά εκμεταλλεύσιμης γης.
- Η έλλειψη βασικών υποδομών, το οποίο επηρεάζει όλους τους προαναφερόμενους παράγοντες¹⁵⁰.

4.2 Περιφέρεια Ηπείρου

4.2.1 Γενικά

Η Ήπειρος βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Ελλάδας. Δυτικά βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος, ανατολικά συνορεύει με την Μακεδονία και τη Θεσσαλία & νότια εκτείνεται μέχρι τον Αμβρακικό κόλπο και τη Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας. Η Περιφέρεια Ηπείρου αποτελείται από τις Π.Ε. Άρτας, Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων & Πρέβεζας, με την έδρα της να βρίσκεται στα Ιωάννινα¹⁵¹.

Αποτελεί την πύλη εισόδου – εξόδου στα Βαλκάνια και την Δυτική Ευρώπη με συνολική έκταση 9.203 τ.χλμ. (6,9% του συνόλου της χώρας). Κύριο χαρακτηριστικό είναι η γεωμορφολογική της ποικιλία, καθώς υπάρχουν τέσσερις

¹⁵⁰ Κοτλέας Ν. (2007), Εθνική και Περιφερειακή Πολιτική Ορεινών Περιοχών, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

¹⁵¹ <http://www.php.gov.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

βασικές ζώνες: α) η παράκτια ζώνη των ΠΕ Πρεβέζης και Θεσπρωτίας, β) η ζώνη των ορεινών όγκων που εκτείνεται κατά μήκος του ανατολικού ορίου της Περιφέρειας στην ΠΕ Ιωαννίνων γ) η ζώνη γεωργικής γης, η οποία περιλαμβάνει το νοτιοδυτικό τμήμα της Περιφέρειας και δ) η ευρύτερη ζώνη των ορεινών και ημιορεινών περιοχών¹⁵².

Η Περιφέρεια χαρακτηρίζεται από το ορεινό ανάγλυφο και την αφθονία των επιφανειακών υδάτων με αποτέλεσμα το αξιόλογο φυσικό περιβάλλον της. Για την προστασία του περιβάλλοντος από την περίοδο 2007-2013 υλοποιούνται έργα διαχείρισης των στερεών απορριμμάτων και υγρών αποβλήτων, τα οποία όμως παρουσίασαν μεγάλες δυσχέρειες αφήνοντας σημαντικές εκκρεμότητες σε ότι αφορά στην κάλυψη ανειλημμένων υποχρεώσεων βάσει των Κοινοτικών Οδηγιών. Ειδικότερα, υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός περιβαλλοντικά ευαίσθητων και προστατευόμενων περιοχών με υψηλή οικολογική και αισθητική αξία που την καθιστούν ιδιαίτερα προνομιούχο από την άποψη του φυσικού περιβάλλοντος. Καταγράφονται 31 περιοχές ενταγμένες στον Εθνικό Κατάλογο του δικτύου Natura 2000 (28% της συνολικής έκτασης).

Από τις περιοχές αυτές:

- σε 24 με συνολική έκταση 3.330 τ.χλμ. (74%) έχουν εκπονηθεί Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες
- σε 15 περιοχές έχει συνταχθεί Σχέδιο Διαχείρισης,
- σε άλλες 3 (Πάρκο Παμβώτιδας) το Σχέδιο Διαχείρισης απαιτεί επικαιροποίηση,
- σε 3 περιοχές Natura που εντάσσονται στο Πάρκο Αμβρακικού έχει δρομολογηθεί η εκπόνηση Σχεδίου Διαχείρισης¹⁵³.

¹⁵² ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΣΤΟΧΟΥ «ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ»
http://peproe.gr/images/programa/approved/Programme_2014GR16M2OP004_2_2_el.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁵³ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΣΤΟΧΟΥ «ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ»
http://peproe.gr/images/programa/approved/Programme_2014GR16M2OP004_2_2_el.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

Πιο συγκεκριμένα, και όσον αφορά τη γεωμορφολογική της κατανομή, η Περιφέρεια Ηπείρου οριοθετείται από την οροσειρά της Πίνδου στα ανατολικά – βορειοανατολικά, βόρεια από μια σειρά ορεινών όγκων, νότια από τον Αμβρακικό Κόλπο και δυτικά από το Ιόνιο Πέλαγος. Η γεωμορφολογία της παρότι χαρακτηρίζεται από εκτεταμένα παράλια σε τρεις νομούς της, οι οποίοι βρέχονται τόσο από το Ιόνιο Πέλαγος όσο και από τον Αμβρακικό Κόλπο, κύριο χαρακτηριστικό της αποτελεί το ορεινό της ανάγλυφο και τα πλούσια επιφανειακά της ύδατα.

Οι οροσειρές της εκτείνονται σε όλο το μήκος της, με χαρακτηριστικότερη την Οροσειρά της Πίνδου, η οποία αποτελεί την μεγαλύτερη οροσειρά της Ελλάδας, ξεκινώντας από τα ελληνοαλβανικά σύνορα και φτάνοντας μέχρι την Πελοπόννησο. Τα Άγραφα, τα Αθαμανικά Όρη, τα Όρη Βάλτου, ο Γράμμος, η Κακαρδίτσα αποτελούν μόνο λίγα από τα βουνά της οροσειράς της Πίνδου. Η υψηλότερη κορυφή είναι ο Σμόλικας, με υψόμετρο 2.637 μ., η οποία αποτελεί τη δεύτερη υψηλότερη κορυφή της Ελλάδας. Συνολικά, οι ορεινοί της όγκοι καλύπτουν πάνω από το 70% της έκτασής της¹⁵⁴, στις οποίες ανήκουν το 66,6% των δήμων και κοινοτήτων και το 33,4% του συνολικού πληθυσμού.

Όλα τα παραπάνω συνθέτουν ένα πλούσιο φυσικό περιβάλλον, σε συνδυασμό με τους σημαντικούς ποταμούς που διατρέχουν την Περιφέρεια Ηπείρου, όπως ο Αχελώος, ο Άραχθος και ο Αώος, αλλά και τις λίμνες, με κυριότερη αυτή της Παμβώτιδας, με μοναδική χλωρίδα και πανίδα. Η ποικιλία του συνόλου των οικοσυστημάτων που δημιουργούνται εξαιτίας όλων προαναφερόμενων δεδομένων είναι εξαιρετικής σημασίας, τόσο όσον αφορά την χλωρίδα αλλά και την πανίδα της περιοχής, φιλοξενώντας πολλά είδη κρισίμως κινδυνεύον, κινδυνεύον ή τρωτά. Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος ύπαρξης αρκετών θεσμοθετημένων προστατευόμενων περιοχών, οι οποίες είναι οι κάτωθι:

- 2 Εθνικοί Δρυμοί (Πίνδου & Βίκου –Αώου)

¹⁵⁴ Κουτσογιάννης Δ., Ανδρεαδάκης Α., Μαυροδήμου Ρ., Χριστοφίδης Α., Μαμάσης Ν., Ευστρατιάδης Α., Κουκοβίνος Α., Καραβοκύρης Γ., Κοζάνης Β., Μαμαλής Δ., Νουτόπουλος Κ. (2008), Εθνικό Πρόγραμμα Διαχείρισης και Προστασίας των Υδατικών Πόρων, Υποστήριξη της Κατάρτισης Εθνικού Προγράμματος Διαχείρισης και Προστασίας των Υδατικών Πόρων, ΥΠΕΧΩΔΕ – Κεντρική Υπηρεσία Υδάτων και Τομέας Υδάτων και Περιβάλλοντος – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα <http://itia.ntua.gr/el/docinfo/782/> (Πρόσβαση 10/02/2019)

- 3 Εθνικά Πάρκα (Βόρειας Πίνδου, Υγροτόπων Αμβρακικού Κόλπου, Τζουμέρκων, Περιστερίου, Χαράδρας Αράχθου και Κοιλάδας του Αχελώου, μικρό τμήμα του οποίου ανήκει στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Θεσσαλίας)
- 1 περιοχή Οικοανάπτυξης (Λίμνη Παμβώτιδα)
- 1 Υγρότοπο διεθνούς σημασίας (Ramsar) (Κόλπος Αμβρακικού)
- 28 περιοχές οι οποίες περιλαμβάνονται στο ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο Natura 2000
- 2 Αισθητικά δάση (περιαστικό δάσος Ιωαννίνων & παραλιακό δάσος Νικοπόλεως – Μύτικα Πρέβεζας) & 2 Διατηρητέα μνημεία της Φύσης (ο Πλάτανος στην Άρτα & ο Πλάτανος στην Ελαία Θεσπρωτίας)
- 2 Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές σύμφωνα με το Πρωτόκολλο 4 της Σύμβασης της Βαρκελώνης (Αισθητικό Δάσος Νικοπόλεως – Μύτικα & Αμβρακικός Κόλπος)
- Τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, τα οποία συγκεντρώνονται κυρίως στην παράκτια περιοχή που εκτείνεται από τις εκβολές του Αχέροντα ως τη Σαγιάδα και στον κεντρικό ορεινό όγκο.
- 34 Καταφύγια Άγριας Ζωής¹⁵⁵

4.2.2 Περιφερειακές Ενότητες

Α) Περιφερειακή Ενότητα Άρτας

Ο νομός Άρτας βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Ελλάδας και ανήκει, γεωγραφικά και διοικητικά στην Ήπειρο. Καταλαμβάνει το ΝΑ τμήμα της Ηπείρου, έχει συνολική έκταση 1,612 τ. χλμ. και πληθυσμό 80,044 κατοίκους. Συνορεύει με τους νομούς Ιωαννίνων και Τρικάλων και βρέχεται από τον Αμβρακικό Κόλπο, με πρωτεύουσα την πόλη της Άρτας, ενώ περιλαμβάνει τέσσερις δημοτικές ενότητες: το Δήμο Αρταίων¹⁵⁶, τον Δήμο Νικολάου Σκουφά¹⁵⁷, τον Δήμο Γεωργίου Καραϊσκάκη¹⁵⁸ και τον Δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων¹⁵⁹.

Η κατανομή του εδάφους του Ν. Άρτας κατά κατηγορίες έχει ως εξής: 18,6% πεδινό, 11% ημιορεινό και 70,4% ορεινό. Τα κυριότερα όρη του νομού είναι τα Αθαμανικά Όρη ή Τζουμέρκα (2,469 μ.), το Ξεροβούνι (1,614 μ.) και τα Όρη Βάλτου

¹⁵⁵ Λιαρίκος Κ., Μαραγκού Π., Παπαγιάννης Θ. (2012), Η Ελλάδα τότε και τώρα, Διαχρονική Χαρτογράφηση των Καλύψεων Γης 1987 – 2007, WWF Ελλάς, Αθήνα

¹⁵⁶ <http://www.arta.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁵⁷ <http://www.nskoufas.gr/index.php?lang=en> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁵⁸ <https://gkaraiskakis.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁵⁹ <http://www.dhmosktzoumerkwn.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

(1,782 μ.). Αντίθετα, στο ΝΔ τμήμα του νομού σχηματίζεται μια ευρεία παραθαλάσσια πεδινή έκταση που είναι και η μεγαλύτερη πεδιάδα της Ηπείρου¹⁶⁰.

Β) Περιφερειακή Ενότητα Θεσπρωτίας

Ο νομός Θεσπρωτίας καλύπτει το ΒΔ τμήμα της Περιφέρειας Ηπείρου, με έκταση 1.515 τ. χλμ. και πληθυσμό 460.000 κατοίκους. Πρωτεύουσα του νομού είναι η Ηγουμενίτσα, το μεγαλύτερο λιμάνι της χώρας στη ΒΔ Ελλάδα. Στην επικράτειά του περιλαμβάνει τρεις Δήμους και δύο Κοινότητες. Οι εν λόγω Δήμοι είναι οι εξής: ο Δήμος Ηγουμενίτσας¹⁶¹, ο Δήμος Σουλίου¹⁶² και ο Δήμος Φιλιατών¹⁶³.

Η Θεσπρωτία είναι περιοχή κατεξοχήν ορεινή και σχηματίζεται από τις δυτικές οροσειρές της Πίνδου, που βαθμιαία χαμηλώνουν προς τη θάλασσα και από στενόμακρες κοιλάδες, ανάμεσα στις οροσειρές. Οι πεδινές περιοχές στα παράλια, οι πεδιάδες που έχουν σχηματισθεί από τις προσχώσεις των ποταμών Καλαμά και Αχέροντα και στην ενδοχώρα οι κοιλάδες των ίδιων ποταμών και παραποτάμων τους καλύπτουν μόλις το 5% της συνολικής έκτασης του νομού¹⁶⁴.

Γ) Περιφερειακή Ενότητα Ιωαννίνων

Ο Νομός Ιωαννίνων ήταν ένας από τους 51 νομούς της Ελλάδας, ενώ από το 2011 αποτελεί μία από τις 74 περιφερειακές ενότητες της χώρας και μία από τις τέσσερις της Περιφέρειας Ηπείρου.

Ο Νομός Ιωαννίνων είναι ένας από τους μεγαλύτερους σε έκταση νομούς της Ελλάδας και καταλαμβάνει τη μισή περίπου έκταση του γεωγραφικού διαμερίσματος της Ηπείρου, και βρίσκεται στην βορειοδυτική πλευρά της χώρας. Συνορεύει βόρεια με την Αλβανία, δυτικά με την Περιφερειακή Ενότητα Θεσπρωτίας, νότια με τις Περιφερειακές Ενότητες Πρέβεζας και Άρτας και ανατολικά με τις Περιφερειακές Ενότητες Γρεβενών, Καστοριάς και Τρικάλων.

Πρωτεύουσα του νομού, μοναδική πόλη και οικονομικό κέντρο είναι τα Ιωάννινα. Άλλες σημαντικές κωμοπόλεις και χωριά είναι η Κόνιτσα, το Μέτσοβο,

¹⁶⁰ http://www.peartas.gov.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=52:2011-06-15-07-06-53&catid=16:2011-06-10-06-19-31&Itemid=21 ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁶¹ <https://igoumenitsa.gr/el/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁶² <https://dimossouliou.gov.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁶³ <http://www.filiates.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁶⁴ <http://www.thesprotia.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

η Ζίτσα, οι Καλαρρύτες, η Αρχαία Δωδώνη, τα Ζαγοροχώρια και το Δελβινάκι. Είναι κυρίως ορεινός νομός.

Έχει συνολική έκταση 4.990 τ. χλμ. και συνολικό πληθυσμό 197.901 σύμφωνα με την απογραφή της ΕΛ. ΣΤΑΤ. (2011¹⁶⁵). Τέλος, η Περιφερειακή Ενότητα Ιωαννίνων περιλαμβάνει 8 Δήμους¹⁶⁶: τον Δήμο Βορείων Τζουμέρκων¹⁶⁷, τον Δήμο Δωδώνης¹⁶⁸, τον Δήμο Ζαγορίου¹⁶⁹, τον Δήμο Ζίτσας¹⁷⁰, τον Δήμο Ιωαννιτών¹⁷¹, τον Δήμο Κόνιτσας¹⁷², τον Δήμο Μετσόβου¹⁷³ και τον Δήμο Πωγωνίου¹⁷⁴.

Δ) Περιφερειακή Ενότητα Πρεβέζης

Ο Νομός Πρέβεζας καταλαμβάνει το νοτιοδυτικό τμήμα του γεωγραφικού διαμερίσματος της Ηπείρου, και το νοτιότερο τμήμα του προεκτείνεται ως χερσόνησος ανάμεσα στο Ιόνιο πέλαγος από τα δυτικά και τον Αμβρακικό Κόλπο, από ανατολικά. Έχει σχήμα ισοσκελούς τριγώνου και συνορεύει βόρεια με τους Νομούς Θεσπρωτίας και Ιωαννίνων, ανατολικά με τον νομό Άρτας, ενώ στα ανατολικά και δυτικά βρέχεται, από τον Αμβρακικό κόλπο και το Ιόνιο πέλαγος, αντίστοιχα.

Έχει έκταση 1.036 τ. χλμ. καταλαμβάνοντας το 11,3% της έκτασης της Περιφέρειας Ηπείρου και το 0,8 % της χώρας. Είναι ο μικρότερος σε έκταση ηπειρωτικός νομός της Ελλάδας. Ο πληθυσμός ανέρχεται σε 59.356 κατοίκους

¹⁶⁵ Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του Μόνιμου Πληθυσμού της Φώρας σύμφωνα με την αναθεώρηση των αποτελεσμάτων της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 2011 στις 20/3/2014 http://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKko4lN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKko4lN_javax.faces.resource=document&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKko4lN_ln=downloadResources&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKko4lN_documentID=310596&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKko4lN_locale=el ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁶⁶

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CE%BF%CE%BC%CF%8C%CF%82_%CE%99%CF%89%CE%B1%CE%BD%CE%BD%CE%AF%CE%BD%CF%89%CE%BD ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁶⁷ <http://www.voreiatzoumerka.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁶⁸ <http://www.dodoni.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁶⁹ <http://www.zagori.gov.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁷⁰ <https://www.zitsa.gov.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁷¹ <https://www.ioannina.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁷² <http://www.konitsa.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁷³ <https://metsovo.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁷⁴ <http://www.pogoni.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

(απογραφή ΕΣΥΕ 2001) που αντιστοιχεί στο 17,28 % του συνολικού πληθυσμού της Ηπείρου και στο 0,60 % του συνολικού πληθυσμού της χώρας.

Από τα 1.036 Km² της συνολικής έκτασης του νομού το 32,8 % (339,5 Km²) καλύπτεται από πεδιάδες, οι οποίες βρίσκονται κατανεμημένες στα βορειοδυτικά (πεδιάδα Αχέροντα), στα ανατολικά (πεδιάδα Φιλιπιάδας) και στα νότια του νομού (πεδιάδα Λούρου - Πρέβεζας), το 20,7 % (214,7 Km²) από ημιορεινές εκτάσεις και το υπόλοιπο 46,5 % (481,8 Km²) από ορεινούς όγκους που διαμορφώνονται βασικά από τις προεκτάσεις των βουνών της Θεσπρωτίας και των Ιωαννίνων, που σε παράλληλη διάταξη κατεβαίνουν από το βορρά προς το νότο. Είναι ο πλέον πεδινός Νομός της Περιφέρειας Ηπείρου.¹⁷⁵

Η σημερινή διοικητική διαίρεση του Νομού περιλαμβάνει τρεις (3) νέους Δήμους, τους κάτωθι: τον Δήμο Ζηρού¹⁷⁶, τον Δήμο Πρεβέζης¹⁷⁷ και τον Δήμο Πάργας¹⁷⁸.

4.2.3 Δημογραφικά Στοιχεία

Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή πληθυσμού (ΕΛΣΤΑΤ, 2011), ο μόνιμος πληθυσμός ανέρχεται σε 336.856 άτομα (3,1% του πληθυσμού της χώρας). Κατά την περίοδο 2001-2011 η Περιφέρεια παρουσίασε σταθεροποιητικές τάσεις, εξακολουθεί όμως να κατατάσσεται σε μια από τις πλέον αραιοκατοικημένες Περιφέρειες της χώρας (η πληθυσμιακή πυκνότητα στα 36,6 περίπου άτομα ανά τ.χλμ., ενώ της χώρας στα 82,2 άτομα ανά τ.χλμ).

Κύρια δημογραφική τάση αποτελεί η γήρανση του πληθυσμού, με τη δημογραφική κατάσταση να χαρακτηρίζεται σημαντικά δυσμενέστερη από αυτή της χώρας. Το πρόβλημα γήρανσης του πληθυσμού έχει άμεση επίπτωση στο δείκτη εξάρτησης, που υποδηλώνει ότι κατά το ίδιο έτος σε 100 άτομα εργάσιμης ηλικίας αντιστοιχούσαν 58,2 άτομα που χαρακτηρίζονται ως οικονομικά εξαρτώμενα

¹⁷⁵ http://www.preveza.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=496&Itemid=310

ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁷⁶ <https://dimoszirou.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁷⁷ <http://www.dimosprevezas.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁷⁸ <https://dimospargas.gr/> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

(ηλικιωμένοι και παιδιά), έναντι 51,5 άτομα σε επίπεδο χώρας [Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ Απογραφή 2011¹⁷⁹].

4.2.4 Οικονομικές Δραστηριότητες

Η Ήπειρος αποτελεί σε όρους Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος τη φτωχότερη Περιφέρεια της Ελλάδας, με αποτέλεσμα να υπολείπεται σημαντικά σε σύγκριση και με τον αντίστοιχο μέσο όρο της Ε.Ε.. Συνολικά παράγει το 2,2% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας και το 0,04% της ΕΕ27 (Eurostat, 2010), ενώ το κ. κ. ΑΕΠ ανέρχεται σε 15.000 Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης-ΜΑΔ (η χειρότερη επίδοση μεταξύ των Περιφερειών EL 2 EL της χώρας), που αντιστοιχεί στο 70% του μέσου κ. κ. ΑΕΠ της χώρας και στο 61% του μέσου ευρωπαϊκού κ.κ. ΑΕΠ των 27 (Eurostat 2010, ΕΕ27=100).

4.3 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Ηπείρου 2014 – 2020¹⁸⁰

Παρά το μεγάλο ειδικό βάρος και τη σημαντική παρουσία των ορεινών περιοχών στην κοινωνία, το περιβάλλον, την οικονομία και την ιστορία, οι μέχρι σήμερα εφαρμοζόμενες πολιτικές σε εθνικό επίπεδο, δεν αποτελούν μία ενιαία πολιτική για το χώρο αυτό¹⁸¹. Στην Ελλάδα, οι αρμοδιότητες που αφορούν το περιβάλλον και την περιφερειακή ανάπτυξη έχουν μεταφερθεί στην τοπική αυτοδιοίκηση, τόσο στην Δημοτική όσο και στην Περιφερειακή, το οποίο αποτυπώνεται ξεκάθαρα στο πρόγραμμα «Καλλικράτης». Βασική τους αποστολή όσον αφορά την περιβαλλοντική

¹⁷⁹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Ηπείρου 2014 – 2020

http://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKk04lN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKk04lN_javax.faces.resource=document&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKk04lN_in=downloadResources&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKk04lN_documentID=310596&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKk04lN_locale=el ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁸⁰ http://peproe.gr/images/programa/approved/Programme_2014GR16M2OP004_2_2_el.pdf

ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁸¹ ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΨΩΦΟΓΕΩΡΓΟΥ - ΌΛΓΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ (2004), ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ, ΒΟΛΟΣ

διαχείριση, μπορεί να είναι η διαχείριση των απορριμμάτων, η ενέργεια, η αειφόρος κατανάλωση, το δομημένο περιβάλλον, ο αστικός σχεδιασμός και η διαχείριση των υδάτινων πόρων και άλλα, μέσα από ένα πνεύμα συμμετοχικότητας και συναντίληψης με την τοπική κοινωνία και τους θεσμοθετημένους φορείς¹⁸².

.

4.3.1 Αναπτυξιακή Διαδικασία

Η ανάπτυξη «έχει αντικειμενικά και πολιτική και πολιτισμική και κοινωνική και τεχνική/τεχνολογική και περιβαλλοντική, αλλά και πραγματικά οικονομική διάσταση, με την αληθινή της έννοια»¹⁸³ Η Περιφέρεια έχει ως όραμα, να καταστεί «Αξιοβίωτη και αυτοτροφοδοτούμενη, έχοντας εξωστρεφή ανάπτυξη, εστιασμένη στις παραγωγικές δραστηριότητες που αποτελούν συγκριτικά πλεονεκτήματα και ενισχύουν την τοπική ταυτότητα, με σεβασμό στο περιβάλλον, την ιστορία και τον πολίτη της Ηπείρου».

Το αναπτυξιακό όραμα εστιάζει στους κάτωθι τομείς:

1. Πρωτογενής τομέας – μεταποίηση – αγροδιατροφή – γαστρονομία.
2. Βιομηχανία της εμπειρίας: Τουρισμός, Πολιτισμός & Δημιουργική Οικονομία.
3. Ακαδημαϊκά Ιδρύματα, ΤΠΕ και νεανική επιχειρηματικότητα.
4. Υγεία και Ευεξία.

¹⁸² Τσάλτας Ι. Γ., Κατσιμπάρδης Κ. (επιμέλεια), Αειφορία και Περιβάλλον. Η ευρωπαϊκή και εθνική προοπτική, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004, σελ. 101, (κεφ. Local Agenda 21 και Τοπική Αυτοδιοίκηση: Η εφαρμογή της αειφορικής διάστασης της ανάπτυξης στις τοπικές κοινωνίες)

¹⁸³ Ρόκος, Δ., 2004. Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη, Πρακτικά 3 ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη», 7-10 Ιουνίου 2001, Μέτσοβο

4.3.2 Στρατηγικός Σχεδιασμός

Ο Στρατηγικός Σχεδιασμός του ΠΕΠ στηρίζεται σε Στρατηγικούς Στόχους (Σ.Σ.), οι οποίοι διαμορφώνονται ως εξής:

- Ενίσχυση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας με ανάπτυξη της καινοτομίας και των ΤΠΕ (ΣΣ1).
- Προστασία του περιβάλλοντος και αειφόρος ανάπτυξη (ΣΣ2).
- Ενίσχυση υποδομών μεταφορών (ΣΣ3).
- Ενίσχυση υποδομών εκπαίδευσης, υγείας και πρόνοιας (Σ.Σ4).
- Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Κοινωνική ένταξη και καταπολέμηση διακρίσεων (ΣΣ5).

Η Περιφέρεια ως μια από τις φτωχότερες της Ευρώπης καλείται να διαφοροποιήσει τη στρατηγική για την οικονομική της ανάπτυξη, προσπαθώντας να συνταχθεί μαζί με όλους τους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες οι οποίοι μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη της. Βασικές στρατηγικές επιλογές προς αυτή την κατεύθυνση αποτελούν η ενίσχυση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, με έμφαση στην καινοτομία και τις ΤΠΕ, η ενίσχυση των κοινωνικών υπηρεσιών και υποδομών (υγείας, πρόνοιας και εκπαίδευσης), καθώς και η ενίσχυση των υποδομών μεταφορών σε συνάρτηση πάντα με την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ειδικότερα, η ενίσχυση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας (με επικέντρωση στις ΜΜΕ), με ανάπτυξη της καινοτομίας και των ΤΠΕ, αποτελεί βασική στρατηγική προτεραιότητα της.

Ως προς το περιβάλλον βασική επιδίωξη αποτελεί η προστασία του και η γενικότερη μετάβαση σε μια οικονομία φιλική στο περιβάλλον με αποδοτική χρήση των πόρων και χαμηλά επίπεδα εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, παράλληλα με την προστασία του φυσικού, πολιτιστικού και δομημένου περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων. Έμφαση δίδεται στη διαχείριση και πρόληψη των κινδύνων από την κλιματική αλλαγή με επενδύσεις σε έργα προσαρμογής σε αυτή, καθώς και έργα πρόληψης και αντιμετώπισης φυσικών καταστροφών. Η προώθηση των ΑΠΕ και η εξοικονόμηση ενέργειας - ενεργειακή αποδοτικότητα, αποτελούν βασικές προτεραιότητες από τις οποίες αναμένεται να προκύψει και νέα «πράσινη» επιχειρηματικότητα. Για την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων

επιδιώκεται η αποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων, η βελτίωση της ποιότητας της ατμόσφαιρας και διαχείρισης των υδάτων, καθώς και η προώθηση της αστικής αναζωογόνησης. Προτεραιότητα -και χρονικά- αποτελεί η υλοποίηση έργων υψηλής περιβαλλοντικής σημασίας που άπτονται του κοινοτικού κεκτημένου και των υποχρεώσεων τήρησης των Ευρωπαϊκών Οδηγιών και οι οποίες δεν θα καταστεί δυνατόν να ολοκληρωθούν εντός της προγραμματικής περιόδου 2007-2013.

Αναλυτικότερα, το ΕΠ εστιάζεται σε πέντε Άξονες Προτεραιότητας (οι οποίοι αντιστοιχούν στους σχετικούς ΣΣ). Ειδικότερα και σε συσχέτιση με τους Θ.Σ της ΕΕ2020:

- Άξονας Προτεραιότητας 1: Ενίσχυση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας με ανάπτυξη της καινοτομίας και των ΤΠΕ (ΘΣ 1 - ΘΣ 2 -ΘΣ 3)
- Άξονας Προτεραιότητας 2: Προστασία του περιβάλλοντος και αειφόρος ανάπτυξη (ΘΣ 4 - ΘΣ 5 - ΘΣ 6)
- Άξονας Προτεραιότητας 3: Ενίσχυση υποδομών μεταφορών (ΘΣ 7)
- Άξονας Προτεραιότητας 4: Ενίσχυση υποδομών εκπαίδευσης, υγείας και πρόνοιας (ΘΣ 9 - ΘΣ 10, όπου περιλαμβάνει Επενδυτικές Προτεραιότητες ΕΤΠΑ).
- Άξονας Προτεραιότητας 5: Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Κοινωνική ένταξη και καταπολέμηση διακρίσεων (ΘΣ 8 – ΘΣ9, περιλαμβάνει Επενδυτικές Προτεραιότητες ΕΚΤ).

4.3.3 Επιχειρησιακός Σχεδιασμός - Άξονας Προτεραιότητας 2: Προστασία του περιβάλλοντος και βιώσιμη ανάπτυξη

Θεματικός στόχος 4: «Υποστήριξη της μετάβασης προς μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα σε όλους τους τομείς»

Η Περιφέρεια ως προς την υφιστάμενη υποδομή στον τομέα της ενέργειας, χαρακτηρίζεται από την ηλεκτροπαραγωγή μεγάλων υδροηλεκτρικών σταθμών της ΔΕΗ. Ωστόσο εξακολουθεί να έχει υψηλή εξάρτηση από τα συμβατικά καύσιμα (πετρέλαιο) και εποχική ζήτηση με αιχμή τη χειμερινή περίοδο λόγω των δυσμενών κλιματολογικών συνθηκών. Επίσης, η συμμετοχή του τομέα των μεταφορών και ιδιαίτερος των οδικών μεταφορών στην κατανάλωση ενέργειας και τις εκπομπές

διοξειδίου του άνθρακα, αποτελεί ένα από τα βασικότερα περιβαλλοντικά και ενεργειακά ζητήματα που αναζητούν βιώσιμη λύση.

Να σημειωθεί, ότι η Περιφέρεια δεν διαθέτει ιδιαίτερες μονάδες που να παράγουν μεγάλες ποσότητες GHG, ωστόσο υπάρχουν πηγές συμβολής στην κλιματική αλλαγή οι οποίες κατά κύριο λόγο αφορούν τον αστικό χώρο και την κτηνοτροφία. Ειδικά η αυξανόμενη χρήση ξύλου και άλλων υλικών τα τελευταία έτη έχει οδηγήσει στην εμφάνιση φαινομένων αιθαλομίχλης στα αστικά κέντρα (τεκμηριωμένα στα Ιωάννινα όπου λειτουργεί σταθμός μέτρησης, αλλά πολύ πιθανών και σε άλλες περιοχές) με σοβαρές επιπτώσεις σε τοπικό επίπεδο.

Η στρατηγική για την υποστήριξη της μετάβασης προς μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα περιλαμβάνει ενδεικτικά:

- επενδύσεις για την ευρύτερη χρήση της σύμβασης ενεργειακής απόδοσης στα δημόσια κτίρια και στον οικιακό κτηριακό τομέα,
- ενεργειακή απόδοση των δημόσιων κτιρίων, συμπεριλαμβανομένων έργων επίδειξης κτιρίων με μηδενικές εκπομπές και θετικό ενεργειακό ισοζύγιο, καθώς και ριζική ανακαίνιση υφιστάμενων κτιρίων πέραν των βέλτιστων από πλευράς κόστους επιπέδων,
- βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των μεταφορών ιδίως στις αστικές περιοχές μέσω της προώθησης καθαρών τεχνολογιών, της ανάπτυξης πολυτροπικών συστημάτων αστικών μεταφορών κλπ.,
- παρεμβάσεις βελτίωσης της ενεργειακής αποδοτικότητας στα αστικά κέντρα.

Θεματικός στόχος 5: «Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, πρόληψη και διαχείριση κινδύνων»

Η κλιματική αλλαγή, όπως εκφράζεται κυρίως μέσα από την αύξηση της μέσης επικρατούσας θερμοκρασίας, παρουσιάζει σημαντικές ιδιαιτερότητες στην Περιφέρεια, λόγω του ανάγλυφου της περιοχής, της σημαντικής έκτασης που καταλαμβάνουν προστατευόμενες περιοχές, της σημαντικής παρουσίας υδάτινων πόρων και της αρκετά μεγάλης ακτογραμμής.

Η στρατηγική και η υποστήριξη επενδύσεων για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και την πρόληψη και διαχείριση κινδύνων περιλαμβάνει ενδεικτικά τα ακόλουθα:

- εκπόνηση περιφερειακού σχεδιασμού για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και εκπόνηση σχεδίων για την πρόληψη και διαχείριση των κινδύνων σε τοπικό επίπεδο, σε εξειδίκευση της εθνικής στρατηγικής
- δράσεις ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης σχετικά με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής
- αύξηση των επενδύσεων για την πρόληψη και διαχείριση των κινδύνων, ιδίως για την αντιμετώπιση κινδύνων πλημμυρών, την προστασία των ακτών και των δασικών οικοσυστημάτων.

Θεματικός στόχος 6: «Διαφύλαξη και προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων»

Το περιβάλλον, στην προσπάθεια βιώσιμης ανάπτυξης, κατέχει κεντρική θέση, γιατί αποτελεί απόθεμα ανάπτυξης τόσο σε εθνικό, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, ενώ η βιώσιμη ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος αποτελούν κεντρικό και οριζόντιο στοιχείο στην Περιφερειακή Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης και υπαγορεύονται επίσης από την περιβαλλοντική πολιτική της Ε.Ε. όπως αυτή εξειδικεύεται στην κοινοτική περιβαλλοντική νομοθεσία.

Η πολιτική που θα ακολουθηθεί, στους τομείς της Βιοποικιλότητας, του Φυσικού Περιβάλλοντος και των Δασών, εντάσσεται στο πλαίσιο της Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα¹⁸⁴ και του αντίστοιχου Σχεδίου Δράσης, το οποίο παρέχει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για την αντιμετώπιση των πιέσεων στην βιοποικιλότητα. Για την ιεράρχηση των δράσεων θα αξιοποιηθεί το Πλαίσιο Δράσεων Προτεραιότητας (PAF)¹⁸⁵.

¹⁸⁴ Έγκριση Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα για τα έτη 2014–2029 και Σχεδίου Δράσης πενταετούς διάρκειας, ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, Αρ. Φύλλου 2383

¹⁸⁵ Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 1992 για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας και Οδηγία 2009/147/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, περί της διατήρησης των αγρίων πτηνών. ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΡΑΣΕΩΝ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ NATURA 2000 ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 2014-2020

Τέλος, αποτελεί προτεραιότητα η ολοκλήρωση του χωροταξικού σχεδιασμού με βάση το ν.4269/2014¹⁸⁶ «Χωροταξική και πολεοδομική μεταρρύθμιση – Βιώσιμη ανάπτυξη» και η υλοποίηση ολοκληρωμένων στρατηγικών βιώσιμης αστικής ανάπτυξης που δεν θα περιορίζονται στο φυσικό σχεδιασμό, αλλά θα έχουν κοινωνικές και αναπτυξιακές διαστάσεις και θα εντάσσονται σ' έναν ευρύτερο σχεδιασμό της ανάπτυξης του χώρου και των πόλεων.

Σε ότι αφορά τους υδατικούς πόρους οι προτεραιότητες της Περιφέρειας, αποτελούν συνάρτηση της προόδου υλοποίησης των υποδομών, προγραμμάτων και δράσεων της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου, καθώς και των εκκρεμοτήτων που απορρέουν από την κοινοτική νομοθεσία. Στο πλαίσιο αυτό κεντρικό πυλώνα για τη διαχείριση υδάτων αποτελεί η Οδηγία Πλαίσιο 2000/60/ΕΚ¹⁸⁷.

4.3.4 Χρηματοδοτική Ενίσχυση

Ανάλογα με τη χρηματοδοτική βαρύτητα (%) των ΘΣ, όπως αυτή διαμορφώνεται στο παρόν στάδιο εξειδίκευσης του προγραμματικού σχεδιασμού, έχει ως εξής:

- Ο ΘΣ με τη μεγαλύτερη χρηματοδοτική βαρύτητα στο πλαίσιο του ΠΕΠ Ηπείρου 2014-2020 είναι ο ΘΣ6 «Διαφύλαξη και προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων» ο οποίος λαμβάνει το 26,4% των πόρων του Προγράμματος (σε όρους Κοινοτικής Συμμετοχής), ήτοι 71,3€ ΚΣ. Μέσω του συγκεκριμένου Θεματικού Στόχου θα γίνουν επενδύσεις στον τομέα των υδάτων (πόσιμο νερό και αστικά λύματα), σε παρεμβάσεις για την ανάδειξη της τοπικής οικονομίας μέσω της αξιοποίησης του πολιτιστικού και φυσικού αποθέματος της Περιφέρειας, σε παρεμβάσεις για την προστασία και αποκατάσταση της βιοποικιλότητας, καθώς και σε παρεμβάσεις για την προώθηση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και της βιώσιμης αστικής κινητικότητας.

- Ο ΘΣ7 «Προώθηση των βιώσιμων μεταφορών και άρση των προβλημάτων σε βασικές υποδομές δικτύων» είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος από άποψη χρηματοδοτικής βαρύτητας θεματικός στόχος λαμβάνοντας το 22,1% των πόρων του Προγράμματος (σε όρους ΚΣ), ήτοι 59,5εκ.€ ΚΣ. Οι παρεμβάσεις που θα

¹⁸⁶ Ν.4269/2014 – ΦΕΚ 142/Α/28/06/2014: Χωροταξική και πολεοδομική μεταρρύθμιση Βιώσιμη Ανάπτυξη

¹⁸⁷ Οδηγία 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2000 για τη θέσπιση πλαισίου κοινοτικής δράσης στον τομέα της πολιτικής των υδάτων

υλοποιηθούν μέσω του συγκεκριμένου ΘΣ θα συμβάλλουν στη βελτίωση της ενδοπεριφερειακής κινητικότητας και οδικής ασφάλειας, καθώς και στην ασφάλεια της μεταφοράς ενέργειας μέσω έξυπνων συστημάτων.

- Τρίτος σε χρηματοδοτική σημαντικότητα είναι ο ΘΣ9 «Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης» σε ότι αφορά δράσεις που θα χρηματοδοτηθούν από το ΕΚΤ, καθώς προβλέπεται χρηματοδότηση 38,9 εκ.€ ΚΣ (14,4% της ΚΣ) στον οποίο περιλαμβάνονται παρεμβάσεις υποστήριξης ευπαθών ομάδων του πληθυσμού της Περιφέρειας (η οποία αποτελεί τη φτωχότερη Περιφέρεια, σε όρους κ.κ.ΑΕΠ, της χώρας) για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Επίσης, στο πλαίσιο του ΘΣ9 προβλέπονται και δράσεις που θα χρηματοδοτηθούν από το ΕΤΠΑ συνολικού προϋπολογισμού 10,3εκ. €, ήτοι 3,8% της κοινοτικής συνδρομής (όγδος ΘΣ σε χρηματοδοτική βαρύτητα).

- Τέταρτος σε χρηματοδοτική σημαντικότητα είναι ο ΘΣ4 «Υποστήριξη της μετάβασης προς μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα σε όλους τους τομείς» ο οποίος λαμβάνει το 7,5% των πόρων του ΠΕΠ (σε όρους ΚΣ), ήτοι 20,2εκ.€ ΚΣ. Μέσω του συγκεκριμένου ΘΣ θα γίνουν παρεμβάσεις για την εξοικονόμηση και ορθολογική χρήση ενέργειας, βελτιώνοντας έτσι την ενεργειακή αποδοτικότητα του κτιριακού αποθέματος της Περιφέρειας (δημόσια κτίρια, οικιακός κτιριακός τομέας) καθώς και ενεργειακού αποτυπώματος των μεταφορών. Επίσης θα προωθηθούν ολοκληρωμένες λύσεις ενεργειακής απόδοσης στα αστικά κέντρα με στόχο την μείωση του ενεργειακού τους αποτυπώματος.

- Πέμπτος σε χρηματοδοτική βαρύτητα είναι ο ΘΣ3 «Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων» ο οποίος λαμβάνει το 7,3% της κοινοτικής συνδρομής των πόρων του ΠΕΠ (19,8εκ.€) και έχει ως προτεραιότητα τη χρηματοδότηση παρεμβάσεων που συμβάλλουν στην εξυπηρέτηση της Περιφερειακής Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης για την ενίσχυση της περιφερειακής οικονομίας.

- Επόμενος, έκτος, σε χρηματοδοτική βαρύτητα είναι ο ΘΣ5 «Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, πρόληψη και διαχείριση κινδύνων», για τον οποίο προβλέπεται χρηματοδότηση 14,3εκ.€ΚΣ (5,3% της ΚΣ) στον οποίο

περιλαμβάνονται έργα για την ενίσχυση του βαθμού ετοιμότητας της Περιφέρειας στο να προλαμβάνει κινδύνους και να αντιμετωπίζει τις καταστροφές.

- Έβδομος σε χρηματοδοτική σημαντικότητα είναι ο ΘΣ10 «Επένδυση στην εκπαίδευση, την κατάρτιση και την επαγγελματική κατάρτιση για την απόκτηση δεξιοτήτων και τη διά βίου μάθηση» για τον οποίο προβλέπεται χρηματοδότηση 12,75εκ.€ΚΣ (4,7% της ΚΣ). Σημειώνεται ότι οι επενδύσεις που θα γίνουν μέσω του ΠΕΠ στον τομέα της εκπαίδευσης και δια βίου μάθησης, σε συνδυασμό με τις επενδύσεις στην υγεία και σε κοινωνικές υποδομές (ΘΣ9) προβιβάζουν το ανθρώπινο κεφάλαιο.

- Οι Θεματικοί Στόχοι 1 «Ενίσχυση της έρευνας, της τεχνολογικής ανάπτυξης και της καινοτομίας» και 2 «Βελτίωση της πρόσβασης, της χρήσης και της ποιότητας των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών» και λαμβάνουν την ένατη και δέκατη θέση από άποψη χρηματοδοτικής βαρύτητας στο ΠΕΠ με 3% των πόρων (ήτοι 8εκ.€ΚΣ) και 2,7% των πόρων (ήτοι 7,2εκ.€ΚΣ) αντίστοιχα και μέσω αυτών πρόκειται να χρηματοδοτήσουν παρεμβάσεις που προάγουν και αξιοποιούν την έρευνα, την καινοτομία και τις ΤΠΕ, και συμβάλλουν στην εξυπηρέτηση της Περιφερειακής Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης.

- Αν και ιδιαίτερα σημαντικός λόγω της οικονομικής κρίσης και των επιπτώσεων στην ανεργία, ο ΘΣ 8 «Προώθηση της βιώσιμης και ποιοτικής απασχόλησης και υποστήριξη της κινητικότητας των εργαζομένων» έχει τη χαμηλότερη χρηματοδοτική βαρύτητα μεταξύ των ΘΣ (0.9%) κυρίως γιατί ο πυρήνας των παρεμβάσεων για την ενίσχυση της απασχόλησης θα υλοποιηθούν από τα αντίστοιχα τομεακά προγράμματα.

Τέλος, στο πλαίσιο του ΠΕΠ προβλέπεται και Τεχνική Βοήθεια για την υποστήριξη της προετοιμασίας, οργάνωσης και υλοποίησης του προγράμματος καθώς και των απαραίτητων ενεργειών δημοσιότητας. Η Τεχνική Βοήθεια λαμβάνει το 1,7% των πόρων της κοινοτικής συνδρομής του Προγράμματος (ήτοι 4,8εκ.€) και ενισχύεται και από τα δύο Διαρθρωτικά Ταμεία που χρηματοδοτούν το ΠΕΠ (ΕΚΤ¹⁸⁸ και ΕΤΠΑ¹⁸⁹).

¹⁸⁸ <https://www.ecb.europa.eu/ecb/html/index.el.html> ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

¹⁸⁹ https://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/el/funding/erdf/ ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

Υποβλήθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και εγκρίθηκε με την C(2017) 8406final/6-12-2017¹⁹⁰ εκτελεστική απόφαση η 1η τροποποίηση του ΕΠ με την οποία διατίθενται επιπρόσθετα 1.097.518€ από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και 7.885.992€ από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), σε Κοινοτική Συμμέτοχη (ΚΣ).

Σύμφωνα με την τελευταία ετήσια έκθεση¹⁹¹ του ΠΕΠ της Περιφέρειας Ηπείρου, η συγχρηματοδοτούμενη δημόσια δαπάνη του ΕΠ ανέρχεται σε 337.076.281€ και η Κοινοτική Συνδρομή σε 269.661.023€. Το ΕΠ συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) με 227.598.308€ και 42.062.715€ αντίστοιχα. Η πρόοδος υλοποίησης το 2017 καταγράφεται ως εξής (τα ποσά που αναφέρονται στην ΕΕΥ αφορούν συγχρηματοδοτούμενη δημόσια δαπάνη (δ.δ.)):

- Εξειδικεύτηκαν 11 νέες δράσεις δ.δ. 57.276.780€ που αντιστοιχούν στο 17% του Προγράμματος και τροποποιήθηκε η εξειδίκευση 3 δράσεων
- Εκδόθηκαν 18 προσκλήσεις δ.δ. 64.117.970€ που αντιστοιχούν στο 19% του ΕΠ
- Εντάχθηκαν 43 πράξεις, δ.δ. 22.762.601€ που αντιστοιχούν στο 6,8% του ΕΠ
- Αναλήφθηκαν νομικές δεσμεύσεις ύψους 41.841.725€ που αντιστοιχούν στο 12,4% του ΕΠ
- Πραγματοποιήθηκαν και δηλώθηκαν δαπάνες ύψους 17.358.030€ που αντιστοιχούν στο 5,1% του ΕΠ.

Συνολικά μέχρι 31/12/2017 έχουν ενταχθεί 111 πράξεις δημόσιας δαπάνης 177.358.418,50€ που αντιστοιχούν στο 52,6% του ΕΠ, έχουν αναληφθεί νομικές

¹⁹⁰ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 6.12.2017 για την τροποποίηση της εκτελεστικής απόφασης C(2014) 10172 για την έγκριση ορισμένων στοιχείων του επιχειρησιακού προγράμματος «Ηπειρος» για στήριξη από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο στο πλαίσιο του στόχου «Επενδύσεις στην ανάπτυξη και την απασχόληση» για την περιφέρεια της Ηπείρου στην Ελλάδα C(2017) 8406 final

¹⁹¹ Ετήσια και τελική έκθεση υλοποίησης για τον στόχο Επενδύσεις στην ανάπτυξη και την απασχόληση
http://peproe.gr/images/programa/poreia/Implementation_report_2014GR16M2OP004_2017_0_el.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριο 2018

δεσμεύσεις ύψους 83.742.697€ που αντιστοιχούν στο 24,8% του ΕΠ και έχουν πραγματοποιηθεί δαπάνες ύψους 42.665.753,26€ που αντιστοιχούν στο 12,7% του ΕΠ.

4.4 Ήπειρος και Ευρώπη 2014 – 2020

Η Στρατηγική «Ευρώπη 2020» θέτει ως μια από τις τρεις προτεραιότητες τη «Βιώσιμη ανάπτυξη – με την προώθηση μιας πιο αποτελεσματικής στη χρησιμοποίηση των πόρων, πιο πράσινης και πιο ανταγωνιστικής οικονομίας». Επίσης, σύμφωνα με τον Κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1303/2013 άρθρο 8¹⁹² «Τα κράτη μέλη και η Επιτροπή διασφαλίζουν την προώθηση των απαιτήσεων περιβαλλοντικής προστασίας, της απόδοσης των πόρων, του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής και της προσαρμογής σε αυτήν, της προστασίας της βιοποικιλότητας, της πρόληψης και διαχείρισης κινδύνου κατά την προετοιμασία και εφαρμογή των συμφώνων εταιρικής σχέσης και των προγραμμάτων».

Δεδομένου ότι η ενσωμάτωση των αρχών της αειφορίας στην κατάρτιση των Προγραμμάτων αποτελεί επιταγή, εφαρμόζεται η Οδηγία 2001/42¹⁹³ σχετικά με την Εκτίμηση των Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων ορισμένων Σχεδίων και Προγραμμάτων, όπως έχει εναρμονιστεί στο εθνικό δίκαιο καθώς αποτελεί ένα σημαντικό μέσο για την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στην κατάρτιση και την υλοποίηση των Προγραμμάτων της προγραμματικής περιόδου 2014 – 2020 και στην αναζήτηση αειφόρων λύσεων.

Συνοπτικά, ο στόχος της εφαρμογής της Στρατηγικής Περιβαλλοντικής Εκτίμησης (ΣΠΕ) κατά την κατάρτιση των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, είναι αφενός η εκ των προτέρων εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον από την

¹⁹² ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1303/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΪ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 17ης Δεκεμβρίου 2013 περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 (L347/320)

¹⁹³ Οδηγία 2001/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 2001, σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων

εφαρμογή του Προγράμματος, και αφετέρου η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στη διαδικασία προγραμματισμού.

Συνεπώς η ενσωμάτωση της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης έχει ληφθεί υπόψη κατά το σχεδιασμό των ΕΠ και συγκεκριμένα :

1. Κατά την εκπόνηση του ΕΠ, η ΣΜΠΕ υλοποιείται παράλληλα με στόχο το συνεχή εμπλουτισμό του Προγράμματος και την πρόταση επανορθωτικών δράσεων μέχρι την τελική υποβολή και έγκρισή του.

2. Κατά τη διαβούλευση της ΣΜΠΕ με τις περιβαλλοντικές αρχές της χώρας για την τήρηση της.

3. Κατά την εξειδίκευση των κριτηρίων επιλογής των πράξεων σε σχέση με τη συμμόρφωση στη ΣΜΠΕ του ΕΠ ανά άξονα προτεραιότητας τα οποία θα συμπεριλαμβάνονται στο Σύστημα Διαχείρισης και Ελέγχου και θα εγκρίνονται από την Επιτροπή Παρακολούθησης του κάθε ΕΠ.

Επιπλέον το ελληνικό κανονιστικό πλαίσιο περί περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων και δραστηριοτήτων λαμβάνει πλήρη μέριμνα «δέουσας εκτίμησης» σύμφωνα με την Οδηγία οικοτόπων και πτηνών, στο Ν. 4014/2011 άρ. 10¹⁹⁴ και στις κανονιστικές πράξεις που εκδίδονται κατ' επιταγήν αυτού.

Συνοψίζοντας την υφιστάμενη κατάσταση, οι επιδόσεις της σε σχέση με τους ποσοτικούς στόχους για το 2020 έχει ως εξής:

- Στο στόχο των επενδύσεων σε Ε&Α, παρουσιάζει καλύτερες επιδόσεις από το σύνολο της χώρας με τις δαπάνες σε Ε&Α να αντιπροσωπεύουν το 0,85% του ΑΕΠ της. Ωστόσο για να προσεγγίσει τον εθνικό στόχο (1,2%) θα απαιτηθεί επιπλέον προσπάθεια.

- Στο στόχο της απασχόλησης, η κατάσταση είναι οριακά καλύτερη της εθνικής επίδοσης, ενώ θα απαιτηθεί ιδιαίτερη προσπάθεια για την προσέγγιση του εθνικού στόχου του 70% στο επίπεδο της Περιφέρειας.

¹⁹⁴ Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων και δραστηριοτήτων, ρύθμιση αυθαιρέτων σε συνάρτηση με δημιουργία περιβαλλοντικού ισοζυγίου και άλλες διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Περιβάλλοντος, ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ, Αρ. Φύλλου 209

- Στο στόχο της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου η επίδοσή της είναι χειρότερη από την εθνική, οπότε απαιτείται προσπάθεια για την προσέγγιση του εθνικού στόχου για το 2020.

- Στο στόχο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των νέων παρατηρείται μια σημαντική τάση σύγκλισης και πλέον υπέρβασης των εθνικών επιδόσεων τα τελευταία χρόνια, με την Περιφέρεια να επιτυγχάνει ήδη τον εθνικό στόχο.

- Στο στόχο της μείωσης των ατόμων σε κατάσταση ή κίνδυνο φτώχειας και αποκλεισμού υπάρχει έλλειψη στοιχείων. Εκτιμάται ότι θα απαιτηθεί σημαντική προσπάθεια για τη μείωση του πληθυσμού της που βρίσκεται σε κατάσταση ή κίνδυνο φτώχειας και αποκλεισμού.

- Σε ότι αφορά στο στόχο της μείωσης της κατανάλωσης ενέργειας, της μείωσης των εκπομπών αερίου και της κατανάλωσης ενέργειας από ΑΠΕ δεν υπάρχουν δεδομένα.

4.5 Εθνική Στρατηγική για την Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠΚΑ)¹⁹⁵ - Περιφερειακό Σχέδιο Π.Η. για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΠΕΣΠΚΑ)

Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ο πρωταρχικός σκοπός της ΕΣΠΚΑ είναι να συμβάλλει στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας της χώρας όσον αφορά τις επιπτώσεις από την κλιματική αλλαγή και στη δημιουργία των προϋποθέσεων ώστε οι αποφάσεις να λαμβάνονται με βάση τη σωστή πληροφόρηση και με μακροπρόθεσμη στόχευση, αντιμετωπίζοντας τους κινδύνους και αξιοποιώντας τις ευκαιρίες που πηγάζουν από την κλιματική αλλαγή. Η ΕΣΠΚΑ προβλέπει έναν αρχικό ορίζοντα πενταετίας για την ανάπτυξη ικανότητας προσαρμογής και για την ιεράρχηση και υλοποίηση ενός πρώτου συνόλου δράσεων. Η σημαντική αβεβαιότητα που συνδέεται με την κλιματική αλλαγή και τις επιπτώσεις της, η πληθώρα νέων πληροφοριών και εξελίξεων, κατά περίπτωση επικαιροποιούν τις απόψεις για τον κατάλληλο τρόπο προώθησης της προσαρμογής και επιβάλλουν συνεχή αξιολόγηση, εκμάθηση και εξειδικευμένη ανάλυση. Στο πλαίσιο αυτό, η πρώτη ΕΣΠΚΑ είναι μια ευκαιρία να διαμορφωθεί μια στρατηγική προσέγγιση για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, θέτοντας σε κίνηση μια συνεχή διαδικασία

¹⁹⁵ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ (2016), ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ & ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

επανεξέτασης, επικαιροποίησης και επανευθυγράμμισης της στρατηγικής. Βασικοί στόχοι της ΕΣΠΚΑ είναι:

1. η βελτίωση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων μέσω της απόκτησης πληρέστερων πληροφοριών και επιστημονικών δεδομένων σχετικών με την προσαρμογή,
2. η προώθηση της ανάπτυξης και εφαρμογής περιφερειακών/τοπικών σχεδίων δράσης σε συμφωνία με την παρούσα στρατηγική,
3. η προώθηση δράσεων και πολιτικών προσαρμογής σε όλους τους τομείς με έμφαση στους πιο ευάλωτους,
4. η δημιουργία μηχανισμού παρακολούθησης και αξιολόγησης των δράσεων και πολιτικών προσαρμογής, και
5. η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας

Επισημαίνεται ότι η εν λόγω Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή είναι το πρώτο βήμα για μια συνεχή και ευέλικτη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης των απαραίτητων μέτρων προσαρμογής σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Η ΕΣΠΚΑ, θέτει τους γενικούς στόχους, τις κατευθυντήριες αρχές και τα μέσα υλοποίησης μιας σύγχρονης αποτελεσματικής και αναπτυξιακής στρατηγικής προσαρμογής στο πλαίσιο που ορίζεται από την σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή, τη Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή, τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες και τη διεθνή εμπειρία και φιλοδοξεί να αποτελέσει το μοχλό κινητοποίησης των δυνατοτήτων της ελληνικής πολιτείας, οικονομίας και ευρύτερα της κοινωνίας για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στα χρόνια που έρχονται.

Επόμενο βήμα είναι η εκπόνηση των Περιφερειακών Σχεδίων για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ), που με βάση τις κλιματικές συνθήκες και την τρωτότητα κάθε περιφέρειας θα καθορίσουν επακριβώς τους τομείς πολιτικής και τις γεωγραφικές ενότητες προτεραιότητας για λήψη μέτρων με ταυτόχρονη εξειδίκευση των μέτρων αυτών, καθώς επίσης τα οικονομικά μέσα για την υλοποίηση των μέτρων, τους φορείς υλοποίησης, τους εμπλεκόμενους φορείς, κλπ.

Με τα άρθρα 42-45 του Ν. 4414/2016 (Α'149)¹⁹⁶, θεσμοθετήθηκαν οι διαδικασίες εκπόνησης και έγκρισης της ΕΣΠΚΑ και των ΠεΣΠΚΑ, οι διαδικασίες αναθεώρησης/τροποποίησής τους και τα ελάχιστα περιεχόμενα αυτών. Επιπλέον εγκρίθηκε η 1η ΕΣΠΚΑ και θεσμοθετήθηκε το Εθνικό Συμβούλιο για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή.

Το περιεχόμενο των Περιφερειακών Σχεδίων για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή εξειδικεύτηκε με την Υπουργική Απόφαση 11258/2017 (ΦΕΚ Β'873)¹⁹⁷. Το Εθνικό Συμβούλιο για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή συστάθηκε και συγκροτήθηκε με την Υπουργική Απόφαση 34768/2017 (ΦΕΚ Β' 3246)¹⁹⁸.

Η διαμόρφωση των στόχων του ΠεΣΠΚΑ της Περιφέρειας Ηπείρου, όπως αναφέρονται στο αντίστοιχο κείμενο της διαβούλευσης στις 08.10.2018¹⁹⁹, βασίζεται στους κοινοτικούς και εθνικούς στόχους της στρατηγικής για την κλιματική αλλαγή και στοχεύει σε:

- (1) Ανάλυση των αναγκαίων τομεακών πολιτικών,
- (2) Διερεύνηση σκοπιμότητας επιμέρους μέτρων και δράσεων προσαρμογής σε τοπικό/περιφερειακό επίπεδο,
- (3) Τελική επιλογή μέτρων,
- (4) Ιεράρχηση των ενδεικτικά προτεινόμενων μέτρων και δράσεων,
- (5) Χρονοπρογραμματισμό,

¹⁹⁶ Νέο καθεστώς στήριξης των σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και Συμπαράγωγή Ηλεκτρισμού και Θερμότητας Υψηλής Απόδοσης - Διατάξεις για το νομικό και λειτουργικό διαχωρισμό των κλάδων προμήθειας και διανομής στην αγορά του φυσικού αερίου και άλλες διατάξεις. ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ Αρ. Φύλλου 149

¹⁹⁷ Εξειδίκευση περιεχομένου Περιφερειακών Σχεδίων για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ), σύμφωνα με το άρθρο 43 του ν. 4414/2016 (Α'149). Αρ. Φύλλου 873

¹⁹⁸ Σύσταση, συγκρότηση και κανονισμός λειτουργίας του Εθνικού Συμβουλίου για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠ), σύμφωνα με το άρθρο 44 του ν. 4414/2016 (Α'149). , ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, Αρ. Φύλλου 3246

¹⁹⁹ Σύμβουλος υποστήριξης της Δ/σης Περιβάλλοντος & Χωρικού Σχεδιασμού της Π.Η. για τη σύνταξη του Περιφερειακού Σχεδίου Π.Η. για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ)» Αρ. Σύμβασης : 955/8-5-2018 Εργασίες για την προετοιμασία του 2ου παραδοτέου «Υποστηρικτικό κείμενο διαβούλευσης»

(6) Διερεύνηση της χρηματοδότησης / υλοποίησης τους και

(7) Εφαρμογή των δεικτών και άλλων εργαλείων παρακολούθησης της εξέλιξης και εφαρμογής των μέτρων προσαρμογής.

Έμφαση στο ΠεΣΠΚΑ Ηπείρου δίνεται σε τομείς που αναγνωρίζονται ως σημαντικοί για την Περιφέρεια Ηπείρου και συγκεκριμένα στη γεωργία, στη βιομηχανία της εμπειρίας (Τουρισμός), στις υποδομές μεταφορών, στα δάση και στην ενέργεια.

Κεφάλαιο 5^ο

Συμπεράσματα – Τελικές Προτάσεις Διαμόρφωσης Αναπτυξιακού Μοντέλου Ορεινών Μειονεκτικών Περιοχών

Μέσω την εν λόγω διπλωματικής εργασίας προσπαθήσαμε να διερευνήσουμε τόσο τα εγγενή προβλήματα των ορεινών μειονεκτικών περιοχών γενικά στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, κυρίως, στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στην Περιφέρεια Ηπείρου. Ταυτόχρονα, μέσω της εξέτασης και κριτικής ανάλυσης των πολιτικών και των στρατηγικών που ακολουθήθηκαν στο παρελθόν έως και τον παρόντα χρόνο, αλλά και τις σχεδιαζόμενες για το μέλλον πολιτικές και στρατηγικές σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο προσπαθήσαμε να αναδείξουμε τόσο τις θετικές εξελίξεις στην αντιμετώπιση των προβλημάτων των ορεινών μειονεκτικών περιοχών, όσο και τις ελλείψεις και τις παραλείψεις που έχουν παρατηρηθεί έως τώρα, αλλά και τα μαθήματα που έχουν ληφθεί κατά την προηγούμενη διαδικασία, ώστε να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα στο μέλλον, μέσω της προωθούμενης μελλοντικής υλοποίησης αντίστοιχων στρατηγικών, πάντα εντός του πλαισίου που έχει χαραχτεί από τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Τα τελευταία, κυρίως, χρόνια η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνώρισε τη σημασία των ορεινών περιοχών για τη βιωσιμότητα της ανάπτυξης ολόκληρης της περιφέρειάς της. Παρότι είχαν και στο παρελθόν γίνει πολλές συζητήσεις και είχαν ληφθεί ορισμένες αποφάσεις στην προσπάθεια επίλυσης των προβλημάτων που αυτές αντιμετωπίζουν, ήταν αποσπασματικές και σε μεγάλο βαθμό δεν εφαρμοζόντουσαν ή, ακόμη χειρότερα, δεν προχωρούσαν πέρα από τις συζητήσεις. Βασικό θέμα, επίσης,

ήταν η αντιμετώπιση των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών κυρίως μόνο μέσα από την γεωργική ανάλυση, παραβλέποντας όλες τις άλλες πτυχές των προβλημάτων τους.

Οι πολιτικές και οι στρατηγικές που έχουν προωθηθεί τα τελευταία χρόνια, ενσωματώνοντας σε μεγάλο βαθμό τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης, και εν μέρει ακριβώς λόγω των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, έχουν ήδη φέρει κάποια θετικά αποτελέσματα, όπως διαφαίνεται μέσα από συγκεκριμένες έρευνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρόλα αυτά, τα κενά που παρουσιάζουν στο σύνολό τους οι ακολουθούμενες στρατηγικές, καθώς και τα προβληματικά θέματα που αναδείχθηκαν μέσα από την εφαρμογή τους, χρήζουν περαιτέρω εξέτασης από τις αρμόδιες αρχές και αποτελούν τροχοπέδη στην πορεία προς τη βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών μειονεκτικών περιοχών.

Παρατηρούμε, όμως, ότι έχουν ήδη ληφθεί υπόψη στις συζητήσεις που λαμβάνουν χώρα την παρόντα περίοδο και οι οποίες αφορούν το μέλλον των στρατηγικών και των πολιτικών που θα πρέπει να ακολουθηθούν όσον αφορά τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Βασικό σημείο αυτών αποτελεί η αναγνώριση τόσο της σημαντικότητας αυτών των περιοχών, όσο και της σφαιρικότητας των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν. Οι πολιτικές, οι οποίες αυτή τη στιγμή βρίσκονται στο στάδιο της διαβούλευσης, αντιμετωπίζουν τις δυσχέρειες και τις αναπτυξιακές προοπτικές των εν λόγω περιοχών με σφαιρικότητα, τονίζοντας την ολιστική προσέγγιση που πρέπει να εφαρμοστεί, με ισοτιμία των τριών πυλώνων της ανάπτυξης Κοινωνία - Οικονομία – Περιβάλλον.

Αντίστοιχα, εντός των ορίων του ελληνικού κράτους, οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, με εξαίρεση την εφαρμογή ορισμένων ευρωπαϊκών στρατηγικών, υπήρξαν σχεδόν ξεχασμένες για το μεγαλύτερο μέρος του παρελθόντος. Ορισμένες στρατηγικές που εφαρμόστηκαν είτε δεν εφαρμόστηκαν εξ ολοκλήρου, είτε δεν είχε προβλεφθεί ο μηχανισμός υποστήριξής τους, ώστε να εφαρμοστούν και να απορροφηθούν πλήρως, με πρωτοστάτη την γραφειοκρατία, η οποία έως και σήμερα αποτελεί πολλές φορές τροχοπέδη στην προσπάθεια εφαρμογής ποικίλων πολιτικών και στρατηγικών. Ως αποτέλεσμα, παρατηρήθηκε όξυνση των προβλημάτων που αυτές αντιμετωπίζουν κατά τα παρελθόντα έτη.

Τα τελευταία χρόνια, σε ευθυγράμμιση με τις εξελίξεις στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο, οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές έχουν αρχίσει να καταλαμβάνουν περισσότερο χώρο στην χάραξη πολιτικής εντός του ελληνικού κράτους, ενώ όλο και περισσότεροι επιστήμονες τονίζουν την εξέχουσα σημασία τους στην πορεία της χώρας προς την ανάπτυξη και κυρίως την βιώσιμη ανάπτυξη και την εφαρμογή των Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης, ιδίως στην μετά κρίση εποχή στην Ελλάδα. Μέσω της εφαρμογής πολιτικών εναρμονισμένων με τις διεθνείς και ευρωπαϊκές τάσεις, παρατηρήθηκαν κάποια, έστω μικρά, βήματα προς την κατεύθυνση της ανάδειξης και αντιμετώπισης των δυσχερειών των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών της Ελλάδας, όπως και της Περιφέρειας Ηπείρου.

Όπως έχει αναδειχθεί μέσα από την ερευνητική διαδικασία που προηγήθηκε, τα προβλήματα των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών της Περιφέρειας Ηπείρου είναι πολύπλευρα, συμπεριλαμβάνοντας τόσο οικονομικές, κοινωνικές αλλά και περιβαλλοντικές εκφάνσεις. Για να καταστεί δυνατή η αντιμετώπισή τους, θα πρέπει οι στρατηγικές και οι πολιτικές που θα ακολουθηθούν στο μέλλον τόσο σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο να ενσωματώσουν τα μαθήματα που παρελθόντος και να βρίσκονται σε συνέργεια μεταξύ τους.

Παρότι διαφαίνεται πως για πρώτη φορά οι στρατηγικές και οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσανατολίζονται προς τη σωστή κατεύθυνση, όσον αφορά την αναγνώριση της σπουδαιότητας της βιωσιμότητας των ορεινών μειονεκτικών περιοχών και της ουσιαστικής τους στήριξης, θα μπορούσαμε να επισημάνουμε – προτείνουμε τα εξής κάτωθι σημαντικά σημεία, ως ένα μοντέλο το οποίο θα μπορούσε να συμβάλει στην προώθηση και στην αντιμετώπιση των ανασταλτικών παραγόντων της βιώσιμης ανάπτυξης των εν λόγω περιοχών. Παίρνοντας, επομένως, ως εφαλτήριο την αρχή της ισορροπίας και ισοτιμίας των πυλώνων Οικονομία – Κοινωνία – Περιβάλλον, έχουμε τα εξής:

- Αρχικά να διαμορφωθεί μια υψηλού επιπέδου πολιτική ειδικά προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες των ορεινών περιοχών, και εξατομικευμένα ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε περιφέρειας, εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η συγκεκριμένη πολιτική, όμως, θα πρέπει να στηρίζεται πάνω στις συνέργειες ανάμεσα σε προγράμματα, πολιτικές, οργανισμούς και περιφερειακούς και

τοπικούς δρώντες, ώστε να εφαρμοστεί κατά το μέγιστο δυνατό βαθμό και να υπάρξουν τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα.

- Η εν λόγω πολιτική δεν πρέπει να εστιάσει μόνο στην γεωργική πλευρά των ορεινών μειονεκτικών περιοχών, καθώς αυτή αποτελεί μόνο τη μία από τις πολλές πλευρές τους. Υπάρχει ο τουρισμός, σε διάφορες εκδοχές του, η κτηνοτροφία, η γεωργία, η πολιτιστική κληρονομιά, οι καινοτόμες πρακτικές, οι νέες τεχνολογίες, άλλες που υπήρχαν ήδη από το παρελθόν και εξελίχθηκαν και άλλες που δεν υπάρχουν αλλά με την εξέλιξή τους θα μπορούσαν να συνεισφέρουν πάρα πολλά στην πορεία των ορεινών μειονεκτικών περιοχών προς τη βιωσιμότητά τους.
- Για να μπορέσουν οποιαδήποτε θετικά αποτελέσματα να προκύψουν πρέπει οποιαδήποτε πολιτική εφαρμοστεί να ξεκινήσει από το μηδέν. Αυτό μεταφράζεται στις βασικές, καθημερινές ανάγκες των κατοίκων σε αυτές τις περιοχές, δηλαδή η υγειονομική περίθαλψη, η παιδεία, η οδική διασύνδεση, το καθαρό και υγιές περιβάλλον και πόσιμο νερό. Τα παραπάνω δεν είναι βασικά μόνο για όσους διαμένουν μόνιμα σε αυτές τις περιοχές, αλλά και για όσους επιθυμούν να επισκεφτούν, να μετακομίσουν ή να επενδύσουν εκεί. Όλα είναι αλληλένδετα και η μία εξέλιξη επιφέρει άλλες.
- Κάθε περιοχή για να αναπτυχθεί δεν πρέπει να εφαρμόσει μια γενική πολιτική, σχεδιασμένη για όλους. Ενώ η γενική κατεύθυνση οφείλει να είναι κοινή και κοινά προσανατολισμένη, κάθε περιοχή έχει διαφορετικές ανάγκες και προτερήματα. Καμία πολιτική η οποία δεν είναι προσαρμοσμένη σε ειδικές ανάγκες και προσαρμοσμένες αναπτυξιακές δυνατότητες δεν μπορεί να επιφέρει την βιωσιμότητα.
- Για τον παραπάνω λόγο, θα έπρεπε να υπάρχει μια αρμόδια υπηρεσία σε κάθε χώρα η οποία θα ασχολείται μόνο με αυτό το αντικείμενο. Να ερευνά, να μελετά και να προτείνει προσαρμοσμένες πολιτικές για τις ορεινές μειονεκτικές περιοχές της κάθε χώρας. Να συντονίζει αλλά και να ελέγχει τόσο την πρακτική εφαρμογή των αντίστοιχων πολιτικών, αλλά και να ελέγχει κατά πόσο προσφέρουν θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα, ώστε να μπορέσουν να επανεξεταστούν και να προσαρμοστούν ξανά, εάν δεν είναι προσοδοφόρες.
- Κάθε πολιτική για να ανταποδώσει πρέπει να φτάνει στον πολίτη, να γίνεται κοινωνός της και εφαρμοστής της. Αυτός αποτελεί το στοιχείο – κλειδί σε κάθε

πολιτική, ιδίως σε πολιτικές που αναφέρονται σε τόσο ιδιαίτερες περιοχές. Για να φτάσει μια πολιτική κοντά στον πολίτη, πρέπει να υπάρχει η σωστή της διάχυση. Οι πολιτικές για τις ορεινές μειονεκτικές περιοχές πρέπει να κατευθύνονται προς τις Περιφέρειες και την αυτοδιοίκηση, μιας και αποτελούν τις πιο άμεσες μορφές διακυβέρνησης της έκαστης χώρας.

- Σημαντικό ρόλο, φυσικά, διαδραματίζουν και τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία. Οι χρηματοδοτούμενες δράσεις τους αναφέρονται σε περιοχές όπου, ως επί το πλείστον, οι κάτοικοι, και κατ' επέκταση οι αντίστοιχες Περιφερειακές και Αυτοδιοικητικές δομές, αντιμετωπίζουν πληθώρα οικονομικών δυσχερειών. Η απορρόφηση των κονδυλίων, όπως έχει αναδειχθεί μέσω ερευνών εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, δυσχεραίνεται λόγω γραφειοκρατικών κωλυμάτων και άλλων τεχνικών εμποδίων. Η απρόσκοπτη και άμεση απορρόφηση κονδυλίων για την εφαρμογή οποιασδήποτε πολιτικής στις ορεινές μειονεκτικές περιοχές είναι κομβικής σημασίας.
- Οι γεωργικές επιδοτήσεις μπορεί να ανακουφίζουν λίγο τους γεωργούς στις εν λόγω περιοχές, δεν βοηθούν όμως στην επίλυση των οικονομικών τους προβλημάτων, δεν συνεισφέρουν στον επενδυτικό τομέα είτε των καλλιεργειών, είτε σε οποιοδήποτε άλλο τομέα, ώστε να ξεκινήσει μια βιώσιμη αναπτυξιακή διαδικασία. Η ουσία βρίσκεται στην οικονομική ανάπτυξη των ορεινών μειονεκτικών περιοχών μέσω μιας ουσιαστικά αναπτυξιακής διαδικασίας, επικεντρωμένη στις δυνατότητες και τις καινοτόμες πρακτικές.

Όλα τα παραπάνω αποτελούν έναν οδηγό του πως θα πρέπει να δομηθούν οι στρατηγικές και οι πολιτικές του μέλλοντος, ώστε να μπορούν και οι κάτοικοι των ορεινών μειονεκτικών περιοχών τόσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης γενικά, αλλά και ειδικά της Περιφέρειας Ηπείρου, να σταθούν ως ισότιμοι πολίτες της Ευρώπης και να νιώσουν και αυτοί πως υπάρχει μέλλον, πως δεν είναι ξεχασμένοι.

Βιβλιογραφία

Α) Ελληνόγλωσση

1. ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΨΩΦΟΓΕΩΡΓΟΥ - ΌΛΓΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ (2004), ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ, ΒΟΛΟΣ
2. Γκατζογιάννης Σ., Αειφορική Διαχείριση Δασών (2012), Το Δάσος, Μια Ολοκληρωμένη Προσέγγιση, WWF Ελλάς, Αθήνα, σελ 121 – 126
3. Γουργιώτης, Α. (2012) , ‘Χάρτα για την Ανάπτυξη του Ορεινού Χώρου’ στα Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Τμήμα Μηχανικών Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Αειχώρος (17) 34–63
4. Γούσιος Δ., (1999), «Η χωρική διάσταση στο σχεδιασμό και εφαρμογή πολιτικών για τον ορεινό χώρο: από τις ορεινές κοινότητες στις ορεινές γεωγραφικές ζώνες», In : “Ορεινές περιοχές και Βαλκάνια”, Εκδ. Euromontana και Ινστιτούτο Ορεινής Οικονομίας / ΕΘΙΑΓΕ, Αθήνα.
5. Ζαμπέλης, Χ., Γιαλύρη Θ. (2001), ‘Ο χωροταξικός σχεδιασμός ως εργαλείο διαφοροποίησης και αναβάθμισης των ορεινών περιοχών του εθνικού χώρου και δημιουργία νέας εταιρικής σχέσης πόλης υπαίθρου’ στο 3ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε. Μ. Π.: Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές, Θεωρία και πράξη, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου.
6. Κακλαμάνη Τ., Ντυκέν Μαρί – Νοέλ, Πληθυσμός ορεινών περιοχών : προτυποποίηση δημογραφικών & οικονομικών δεικτών ταξινόμησης, Χώρος και Πληθυσμός, Αναλυτικές Προσεγγίσεις (2005), Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βολος
7. Καρανικόλας, Π. και Μαρτίνος Ν. (1999). Χωρική Διαφοροποίηση της Ελληνικής Γεωργίας με Ορίζοντα το 2010, Στο «Η Ελληνική Γεωργία Προς το 2010», Επιμ. Ν. Μαραβέγιας, Εκδόσεις Παπαζήση / Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
8. Κοτλέας Ν. (2007), Εθνική και Περιφερειακή Πολιτική Ορεινών Περιοχών, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
9. Κουτσογιάννης Δ., Ανδρεαδάκης Α., Μαυροδήμου Ρ., Χριστοφίδης Α., Μαμάσης Ν., Ευστρατιάδης Α., Κουκοβίνος Α., Καραβοκύρης Γ., Κοζάνης

- B., Μαμαής Δ., Νουτόπουλος Κ. (2008), Εθνικό Πρόγραμμα Διαχείρισης και Προστασίας των Υδατικών Πόρων, Υποστήριξη της Κατάρτισης Εθνικού Προγράμματος Διαχείρισης και Προστασίας των Υδατικών Πόρων, ΥΠΕΧΩΔΕ – Κεντρική Υπηρεσία Υδάτων και Τομέας Υδάτων και Περιβάλλοντος – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα
10. Λιαρίκος Κ., Μαραγκού Π., Παπαγιάννης Θ. (2012), Η Ελλάδα τότε και τώρα, Διαχρονική Χαρτογράφηση των Καλύψεων Γης 1987 – 2007, WWF Ελλάς, Αθήνα
 11. Μαρτζούκος Β. (29/07/2011), “Δημογραφικό και μετανάστευση: το εκρηκτικό μείγμα που απειλεί το μέλλον της Ευρώπης και την επιβίωση της Ελλάδος. <http://www.antibaro.gr/article/3578>
 12. Μιχαηλίδου Ε. (2008), Ορεινές Περιοχές της Ελλάδας. Χαρακτηριστικά και Στρατηγικές Ανάπτυξης, Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π.
 13. Μπεριάτος Η. (1996), «Η σημασία του χωροταξικού σχεδιασμού στην προστασία και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών», Πρώτο Διεθνές Συνέδριο για την Προστασία και την Οικοανάπτυξη του Ορεινού Χώρου - Mountain Wilderness, Τρίκαλα 5-7 Απριλίου
 14. Μπεριάτος Η. (2005), «Μια χωροταξική και περιβαλλοντική προσέγγιση για τον ορεινό χώρο», στο Η. Μπεριάτος (επ.), Ορεινός Χώρος: περιβάλλον – κοινωνία – ανάπτυξη, Βόλος: ΙΚΙ – ΤΜΧΠΠΑ
 15. Νάστης, Σ., Παπαναγιώτου, Ε. (2010), ‘Πυλώνες αειφορικής αγροτικής ανάπτυξης σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές’, Ανάπτυξη Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών, 2^{ος} Τόμος, στα Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Επιμέλεια Αραμπατζής Γ., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
 16. Παπαδημάτου, Α. και Ρόκος, Δ., 2004. «Βιώσιμη» και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου, Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη», 7-10 Ιουνίου 2001, Μέτσοβο
 17. Παυλόπουλος, (2001), “ Χειμερινός Τουρισμός στην Ελλάδα: Ανάλυση - Συμπεράσματα - Προτάσεις”, από το Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων, Αθήνα

18. Ρόκος, Δ., 2004. Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη, Πρακτικά 3 ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη», 7-10 Ιουνίου 2001, Μέτσοβο
19. Στρατηγέα Α., Παπαδοπούλου Χ-Α.(2012), ‘Στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης του αγροτικού τουρισμού στην Ελλάδα’, Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης, Τόμος ΙΙΙ, Αρ.1, Επιστημονικό Περιοδικό της Ελληνικής Εταιρείας Περιφερειολόγων Επιστημόνων, Αθήνα, σελ. 59-73
20. Τσάλτας Ι. Γρηγόρης (2017), Περιβάλλον, Ι. Σιδέρης, Αθήνα
21. Τσάλτας Ι. Γ., Κατσιμπάρδης Κ. (επιμέλεια), Αειφορία και Περιβάλλον. Η ευρωπαϊκή και εθνική προοπτική, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004, σελ. 101, (κεφ. Local Agenda 21 και Τοπική Αυτοδιοίκηση: Η εφαρμογή της αειφορικής διάστασης της ανάπτυξης στις τοπικές κοινωνίες)
22. Τσιγκλιφύση Α., Χριστοπούλου Ο. (2009), ‘Συγκριτική ανάλυση της πολιτικής σε Ελλάδα και Αυστρία σχετικά με τις Ορεινές Περιοχές’, 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης Βόλος, σελ. 1271-1281
23. Φιλίππου Π., Θεοχαρόπουλος Δ., Ματθόπουλος, Δ. (2009) ‘Χωροταξικός Σχεδιασμός και Ορεινές Περιοχές’ στο 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος, σελ. 1327-1335

B) Ξενόγλωσση

24. Anthopoulou T., Goussios D. (2018), Localizing Global Food: Short Food Supply Chains as Responses to Agri – Food System Challenges, 8.3 Re – Embedding Greek Feta in Localities, Cooperation of Small Dairies as a territorial development strategy, Routledge
25. Georgi Zhelezov (2016), Sustainable Development in Mountain Regions: Southeastern Europe, Southeastern Europe, Springer International Publishing Switzerland
26. Hospers G.J., and Reverda N., “Managing Population Decline in Europe’s Urban and Rural Areas”. SpringerBriefs in Population Studies. 2015. DOI 10.1007/978-3-319-12412-4_1

27. Huddleston, B. et al., "Towards a GIS-based analysis of mountain environments and populations". FAO, Rome, 2003
28. Joseph Tzanopoulos, Athanasios S. Kallimanis, Ioanna Bellac, Lois Labrianidis, Stefanos Sgardelis, John D. Pantis (2011), Agricultural decline and sustainable development on mountain areas in Greece: Sustainability assessment of future scenarios, ELSEVIER (Land Use Policy)
29. Kapos, V., Rhind, J., Edwards, M., Price, M.F. and Ravilious, C. (2000), "Developing a map of the world's mountain forests". In Price, M.F. and N. Butt (eds.) "Forests in sustainable mountain development" report for 2000. CAB International, Wallingford, UK
30. Kokkosis, Ch. And Tsartas, P., (2001): Sustainable tourism development and environment, Kritiki Publications, Athens
31. Marijana Pantić (2015), DELINEATION OF MOUNTAINS AND MOUNTAIN AREAS IN EUROPE – A PLANNING APPROACH, DOI: 10.2298/IJGI1501043P
32. Natalija Bogdanov (2014), The development of support for less favoured areas and deprived regions: challenge of agricultural policy in Serbia
33. Oxouzi E. , Melfou K. , Galea M. and Papanagiotou E. (2012), Economic performance and crop farm efficiency in mountainous and other less favoured areas in Greece, Bulgarian Journal of Agricultural Science, 18 (No 6) , 846-853 Agricultural Academy
34. Tsaltas Gregory, Rodotheatos Gerasimos (2011), "Sustainable Politics and the Crisis of the Peripheries: Ireland and Greece", Chapter 7, Greece and the EU: Promoting the Idea of Sustainable Development. Easy to Plan, Hard to Achieve, Advances in Ecopolitics, Volume 8, Emerald Group Publishing Limited, p.:141-159
35. Varvaresos, S., (2000): Tourism, concepts, sizes, structures. Greek reality. Second edition, Propompos Publications

Γ) Πρωτογενείς Πηγές

36. 94/516/EK: Απόφαση της Επιτροπής της 27ης Ιουλίου 1994 που τροποποιεί τα όρια των μειονεκτικών περιοχών στην Ελληνική Δημοκρατία στα πλαίσια της οδηγίας 75/268/EOK του Συμβουλίου Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 207 της 10/08/1994 σ. 0033 – 0034

37. ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ (2018)
38. ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (2007), ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ (EU – SILC) ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ
39. Γραφείο 12 (Εταιρία Μελετών για Οικιστική Ανάπτυξη), Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., 2000, “Οι δυναμικές των ορεινών και προβληματικών περιοχών στο πλαίσιο των γενικότερων εξελίξεων και μετασχηματισμών του αγροτικού χώρου ”, Αθήνα
40. Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος 1 & Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ) (2018), Ελλάδα Έκθεση Κατάστασης Περιβάλλοντος 2018
41. ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ σχετικά με την εξέλιξη της κατάστασης της αγοράς στον τομέα των γαλακτοκομικών προϊόντων και την εφαρμογή των διατάξεων της «δέσμης μέτρων για τον τομέα του γάλακτος» {SWD(2016) 367 final}, COM(2016) 724 final
42. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΠΟΛ.1098/4.4.1995 Διάκριση περιοχών σε πεδινές, ημιορεινές, ορεινές για την εφαρμογή της 1036112/609/A0012/ΠΟΛ. 1079/21.3.1995 απόφασης του Υπουργού των Οικονομικών (Διάκριση περιοχών σε πεδινές, ημιορεινές, ορεινές για την εφαρμογή της 1036112/609/A0012/ΠΟΛ. 1079/21.3.1995 απόφασης του Υπουργού των Οικονομικών), Αρ. Πρωτ.: 1041664/755/A0012
43. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, Υπουργείο Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, Γενική Γραμματεία Δημοσίων Επενδύσεων – ΕΣΠΑ (2014), ΣΥΜΦΩΝΟ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ 2014-2020 (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης – ΕΣΠΑ 2014-2020)
44. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ (2014), Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011 Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του Μόνιμου Πληθυσμού της Χώρας σύμφωνα με την αναθεώρηση των αποτελεσμάτων της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 2011

45. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ(23/ 6 / 2017), ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ Κίνδυνος φτώχειας ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ 2016 (Περίοδος αναφοράς εισοδήματος 2015)
46. ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 6.12.2017 για την τροποποίηση της εκτελεστικής απόφασης C(2014) 10172 για την έγκριση ορισμένων στοιχείων του επιχειρησιακού προγράμματος «Ηπειρος» για στήριξη από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο στο πλαίσιο του στόχου «Επενδύσεις στην ανάπτυξη και την απασχόληση» για την περιφέρεια της Ηπείρου στην Ελλάδα CCI 2014GR16M2OP004, C(2017) 8406 final
47. Εκτελεστικός Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 808/2014 της Επιτροπής, της 17^{ης} Ιουλίου 2014, σχετικά με τη θέσπιση κανόνων εφαρμογής του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1305/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη στήριξη της Αγροτικής Ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ)
48. Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση - Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Πρωτόκολλα - Παραρτήματα - Δηλώσεις οι οποίες προσαρτώνται στην Τελική Πράξη της Διακυβερνητικής Διάσκεψης η οποία υιοθέτησε τη Συνθήκη της Λισσαβόνας που υπογράφηκε στις 13 Δεκεμβρίου 2007 - Πίνακας αντιστοιχίας Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 326 της 26/10/2012 σ. 0001 - 0390
49. Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 056 της 25/02/1985 σ. 0001 – 0059, Οδηγία 85/148/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 29ης Ιανουαρίου 1985 για την τροποποίηση της οδηγίας 81/645/ΕΟΚ περί του κοινοτικού καταλόγου των μειονεκτικών γεωργικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάδα)
50. Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 184 της 27/07/1993 σ. 0036 – 0041 ΟΔΗΓΙΑ 93/66/ΕΟΚ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 19ης Ιουλίου 1993 για την τροποποίηση της οδηγίας 81/645/ΕΟΚ περί του κοινοτικού καταλόγου των μειονεκτικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάς)
51. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (L 210/19) ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 702/2014 ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 25ης Ιουνίου 2014 για την κήρυξη

ορισμένων κατηγοριών ενισχύσεων στους τομείς της γεωργίας και δασοκομίας και σε αγροτικές περιοχές συμβιβάσιμων με την εσωτερική αγορά κατ' εφαρμογή των άρθρων 107 και 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

52. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (L/347/487) ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1305/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΨ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 17ης Δεκεμβρίου 2013 για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου
53. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 108/1, ΟΔΗΓΙΑ 2007/2/ΕΚ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΨ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 14ης Μαρτίου 2007 για τη δημιουργία υποδομής χωρικών πληροφοριών στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Inspire)
54. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L347/320, ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1303/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΨ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 17ης Δεκεμβρίου 2013 περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006
55. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 354/171, ΑΠΟΦΑΣΗ αριθ. 1386/2013/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΨ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 20ής Νοεμβρίου 2013 σχετικά με γενικό ενωσιακό πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον έως το 2020 «Ευημερία εντός των ορίων του πλανήτη μας»
56. Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Αριθ. Ν. 128/1, Οδηγία του Συμβουλίου της 28^{ης} Απριλίου 1975 περί της ορεινής γεωργίας σε ορισμένες μειονεκτικές περιοχές (75/268/ΕΟΚ)
57. Επιτροπή Μελέτης Επιπτώσεων Κλιματικής Αλλαγής (2011), ΟΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

58. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1998), ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΑΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ COM(1998) 42 τελικό
59. ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ (2008), ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ Πράσινη Βίβλος για την εδαφική συνοχή Μετατροπή της εδαφικής ποικιλομορφίας σε προτέρημα {SEC(2008) 2550}, COM(2008) 616 τελικό
60. ΕΣΥΕ (2001), Πίνακας 3. Μόνιμος πληθυσμός, επιφάνεια και πυκνότητα του πληθυσμού, με διάκριση σε αστικές και αγροτικές περιοχές καθώς, και σε πεδινές, ημιορεινές και ορεινές περιοχές. Μέσος σταθμικός των υψομέτρων. Απογράφη πληθυσμού 18ης Μαρτίου 2001. Αθήνα
61. Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία, Καθοδήγηση για τους τοπικούς φορείς σχετικά με την τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων (2014), https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/guidance_clld_local_actors_el.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
62. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ενημερία εντός των ορίων του πλανήτη μας, 7^ο ΠΔΠ – το γενικό Ενωσιακό Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον έως το 2020 <http://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/7eap/el.pdf> ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
63. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017), Η περιφέρειά μου, η Ευρώπη μου, το μέλλον μας, Η 7η έκθεση για την οικονομική, την κοινωνική και την εδαφική συνοχή
64. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001), Ανακοίνωση της Επιτροπής - Αειφόρος ανάπτυξη της Ευρώπης για έναν καλύτερο κόσμο: Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αειφόρο ανάπτυξη (Πρόταση της Επιτροπής ενόψει του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Göteborg) COM/2001/0264 τελικό
65. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011), ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ Η ασφάλεια ζωής μας, το φυσικό μας κεφάλαιο: στρατηγική της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα με ορίζοντα το 2020 ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ Η ασφάλεια ζωής μας, το φυσικό μας κεφάλαιο: στρατηγική της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα με ορίζοντα το 2020 (COM/2011/0244 τελικό)

66. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016), ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ Επίτευξη των οφελών των περιβαλλοντικών πολιτικών της ΕΕ μέσω της τακτικής επισκόπησης της εφαρμογής τους, COM(2016) 316 final
67. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014), ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ Πρωτοβουλία για την πράσινη απασχόληση: Αξιοποίηση των δυνατοτήτων της πράσινης οικονομίας για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, COM/2014/0446 final
68. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016), ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ Επίτευξη των οφελών των περιβαλλοντικών πολιτικών της ΕΕ μέσω της τακτικής επισκόπησης της εφαρμογής τους, COM(2016) 316 final
69. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016), ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ, Επόμενα βήματα για ένα βιώσιμο ευρωπαϊκό μέλλον, Ευρωπαϊκή δράση για την αειφορία, {SWD(2016) 390 final}, COM(2016) 739 final
70. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017), ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ Η Επισκόπηση της Περιβαλλοντικής Εφαρμογής της ΕΕ: Κοινές προκλήσεις

και πώς να συνδυαστούν οι προσπάθειες με σκοπό να επιτευχθούν καλύτερα αποτελέσματα {SWD(2017) 33 - 60 final} COM(2017) 63 final

71. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017), ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ Πρόγραμμα Εργασίας της Επιτροπής για το 2018, COM(2017) 650 final
72. Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο Τύπου (2018), Στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης πρώτη συνεδρίαση της πολυσυμμετοχικής πλατφόρμας υψηλού επιπέδου της Επιτροπής
73. Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο Τύπου (Στρασβούργο, 29/05/2018), Η πολιτική για την περιφερειακή ανάπτυξη και τη συνοχή μετά το 2020: Ερωτήσεις και απαντήσεις
74. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΕΔΑΦΙΚΗ ΕΠΕΝΔΥΣΗ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗΣ 2014-2020, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/iti_el.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
75. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017), ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ Επισκόπηση της εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της ΕΕ Έκθεση χώρας - ΕΛΛΑΔΑ που συνοδεύει το έγγραφο Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών Επισκόπηση της εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της ΕΕ: Κοινές προκλήσεις και ανάληψη συνδυασμένων προσπαθειών για την επίτευξη καλύτερων αποτελεσμάτων {COM(2017) 63 final} {SWD(2017) 33 - 40 final} {SWD(2017) 42 - 60 final} SWD(2017) 41 final
76. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017), ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ Η περιφέρειά μου, η Ευρώπη μου, το μέλλον μας: Η 7η έκθεση για την οικονομική, την κοινωνική και την εδαφική συνοχή {SWD(2017) 330 final} COM(2017) 583 final
77. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017), Επισκόπηση για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής της ΕΕ: Κυριότερα στοιχεία - Ελλάδα

78. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017), ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ ΠΡΟΣ ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ: ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ της ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ «Επισκόπηση της εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της ΕΕ: Κοινές προκλήσεις και κοινή προσπάθεια για την επίτευξη καλύτερων αποτελεσμάτων» {SWD(2017) 33 - 60 final}, COM(2017) 63 final
79. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017), Panorama / Καλοκαίρι 2017/ αριθ. 61, Η Η πολιτική συνοχής ατενίζει το μέλλον, Ειδική Έκδοση
80. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018), ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΑΠΛΟΥΣΤΕΥΣΗΣ 80 μέτρα απλούστευσης στην πολιτική συνοχής για την περίοδο 2021-2027, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/factsheet/new_cp/simplification_handbook_el.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
81. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018), ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ σχετικά με τη χρηματοδότηση, τη διαχείριση και την παρακολούθηση της κοινής γεωργικής πολιτικής και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1306/2013 {SWD(2018) 301 final} - {SEC(2018) 305 final} COM(2018) 393 final 2018/0217 (COD)
82. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2011), P7_TA-PROV(2011)0297 Η ΚΓΠ με χρονικό ορίζοντα το 2020: η αντιμετώπιση των μελλοντικών προκλήσεων όσον αφορά τη διατροφή, τους φυσικούς πόρους και το έδαφος Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 23ης Ιουνίου 2011 σχετικά με την ΚΓΠ με χρονικό ορίζοντα το 2020: η αντιμετώπιση των μελλοντικών προκλήσεων όσον αφορά τη διατροφή, τους φυσικούς πόρους και το έδαφος (2011/2051(INI))
83. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Έκθεση σχετικά με την πολιτική συνοχής στις ορεινές περιοχές της ΕΕ (2015/2279(INI)) A8-0074/2016
84. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2018), ΕΚΘΕΣΗ σχετικά με την πολιτική συνοχής και την κυκλική οικονομία (2017/2211(INI)), A8-0184/2018

85. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_3.1.2.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
86. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2010), Ευρωπαϊκή στρατηγική για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των ορεινών, νησιωτικών και αραιοκατοικημένων περιοχών P7_TA(2010)0341
87. Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2017), Διαπραγμάτευση των συμφωνιών εταιρικής σχέσης και των προγραμμάτων του τομέα της συνοχής της περιόδου 2014-2020 από την Επιτροπή: δαπάνες περισσότερο στοχευμένες στις προτεραιότητες της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», αλλά πολυπλοκότερες ρυθμίσεις για τη μέτρηση των επιδόσεων
88. Ευρωπαϊκός Όμιλος Οικονομικού Σκοπού (ΕΟΟΣ) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3A126015> ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
89. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, 21/09/2011, Αριθ. Φύλλου 209, ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4014 Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων και δραστηριοτήτων, ρύθμιση αυθαιρέτων σε συνάρτηση με δημιουργία περιβαλλοντικού ισοζυγίου και άλλες διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Περιβάλλοντος
90. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, 16/03/2017, Αριθ. Φύλλου 873, Εξειδίκευση περιεχομένου Περιφερειακών Σχεδίων για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ), σύμφωνα με το άρθρο 43 του ν. 4414/2016 (Α'149)
91. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, 15/09/2017, Αριθ. Φύλλου 3246, Σύσταση, συγκρότηση και κανονισμός λειτουργίας του Εθνικού Συμβουλίου για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠ), σύμφωνα με το άρθρο 44 του ν. 4414/2016 (Α'149)
92. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, 08/09/2014, Αριθ. Φύλλου 2383, ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ Αριθμ. 40332 Έγκριση Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα για τα έτη 2014–2029 και Σχεδίου Δράσης πενταετούς διάρκειας
93. Ηνωμένα Έθνη, Η Διακήρυξη της Χιλιετίας Σύνοδος Κορυφής, Νέα Υόρκη, 6-8 Σεπτεμβρίου, 2000

94. Κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 807/2014 της Επιτροπής, της 11ης Μαρτίου 2014 , για τη συμπλήρωση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1305/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και για τη θέσπιση μεταβατικών διατάξεων
95. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 1082/2006 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 5ης Ιουλίου 2006 για τον ευρωπαϊκό όμιλο εδαφικής συνεργασίας (ΕΟΕΣ)
96. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1305/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 17ης Δεκεμβρίου 2013 για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου
97. Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδος, «Πολιτικές για την ισότιμη συμμετοχή των ορεινών Δήμων στην αναπτυξιακή ανασυγκρότηση της χώρας » 0 8 & 0 9 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2017 – ΚΟΝΙΤΣΑ
98. Ν. ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4519/2018 (ΦΕΚ Α 25 - 20.02.2018) Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών και άλλες διατάξεις
99. Ν. ΥΠ'ΑΡΙΘ. 3852 (ΦΕΚ Α 87/07.06.2010) Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης
100. Συμβούλιο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΟΚ) αριθ. 2137/85 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 25ης Ιουλίου 1985 σχετικά με την ίδρυση Ευρωπαϊκού Ομίλου Οικονομικού Σκοπού (ΕΟΟΣ)
101. ΟΔΗΓΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 20ής Ιουλίου 1981 περί του κοινοτικού καταλόγου των μειονεκτικών γεωργικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάς) (81/645/ΕΟΚ) (ΕΕ L 238, 24.8.1981, p.1)
102. Οδηγία 81/645/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 20ής Ιουλίου 1981 περί του κοινοτικού καταλόγου των μειονεκτικών γεωργικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάς)
Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 238 της 24/08/1981 σ. 0001 – 0054

103. Οδηγία 85/148/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 29ης Ιανουαρίου 1985 για την τροποποίηση της οδηγίας 81/645/ΕΟΚ περί του κοινοτικού καταλόγου των μειονεκτικών γεωργικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάδα)
104. Οδηγία 98/83/ΕΚ του Συμβουλίου της 3ης Νοεμβρίου 1998 σχετικά με την ποιότητα του νερού ανθρώπινης κατανάλωσης
Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 330 της 05/12/1998 σ. 0032 - 0054
105. Οδηγία 93/66/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 19ης Ιουλίου 1993 για την τροποποίηση της οδηγίας 81/645/ΕΟΚ περί του κοινοτικού καταλόγου των μειονεκτικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάς) Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 184 της 27/07/1993 σ. 0036 – 0041
106. Οδηγία 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2000 για τη θέσπιση πλαισίου κοινοτικής δράσης στον τομέα της πολιτικής των υδάτων
Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 327 της 22/12/2000 σ. 0001 - 0073
107. Οδηγία 2001/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 2001, σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων
Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 197 της 21/07/2001 σ. 0030 – 0037
108. Περιφέρεια Ηπείρου (30 Μαΐου 2018), Ετήσια και τελική έκθεση υλοποίησης για τον στόχο Επενδύσεις στην ανάπτυξη και την απασχόληση, http://peproe.gr/images/programa/poreia/Implementation_report_2014GR16M2OP004_2017_0_el.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
109. Σύμβαση για την προστασία των Άλπεων (σύμβαση των Άλπεων)
Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 061 της 12/03/1996 σ. 0032 – 0036
110. Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. - Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος - Διεύθυνση Χωροταξίας, (2000), ‘Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης’, Αθήνα
111. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ & ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ (2016), ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ
112. Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (2014), Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 1992 για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας και Οδηγία 2009/147/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής

Νοεμβρίου 2009, περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών. ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΡΑΣΕΩΝ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ NATURA 2000 ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 2014-2020

113. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ (2014), ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ» (ΕΣΠΑ 2014-2020)
114. Analysis for Economic Decisions - ADE (for European Commission) (2012), Study on the relevance and the effectiveness of ERDF and Cohesion Fund support to Regions with Specific Geographical Features – Islands, Mountainous and Sparsely Populated areas Final Report: Volume 1
115. Alpine Convention Framework Convention (1991) http://mountainlex.alpconv.org/images/documents/European_agreements/alpine_convention.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
116. COUNCIL REGULATION (EC) No 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) (O.J. L 277, 21.10.2005, p. 1)
117. Environmental Science & Policy (2010), Volume 13, Issue 8, Common criteria for the redefinition of Intermediate Less Favoured Areas in the European Union
118. European Association for Cooperation and Development of Mountain areas, Toward Mountains 2020 Step 1 – Capitalising on Euromontana work to inspire programming Version 1.0 - February 2013
119. European Commission (2013), The Economic benefits of the Environment Natura 2000 Network
120. European Commission (05/2016) , Η ΚΓΠ στη χώρα σας» ΕΛΛΑΔΑ
121. European Commission contract No 2002.CE.16.0.AT.136 (January 2004) Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries Final report
122. European Commission (2015), CAP CONTEXT INDICATORS 2014-2020 32. LESS FAVOURED AREAS, https://ec.europa.eu/agriculture/cap-indicators/context/2015/c32_en.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018

123. European Commission (2005), Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Reporting on the implementation of the EU Forestry Strategy {SEC(2005) 333} COM/2005/0084 final
124. European Commission (2011), COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Our life insurance, our natural capital: an EU biodiversity strategy to 2020 COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Our life insurance, our natural capital: an EU biodiversity strategy to 2020 COM/2011/0244 final
125. European Commission (2013), COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS A new EU Forest Strategy: for forests and the forest-based sector {SWD(2013) 342 final} {SWD(2013) 343 final} COM(2013) 659 final
126. European Commission (2015), COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Closing the loop - An EU action plan for the Circular Economy, COM(2015) 614 final
127. European Commission, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Next steps for a sustainable European future European action for sustainability {SWD(2016) 390 final} COM(2016) 739 final
128. European Commission SWD(2016) 390 final
129. European Commission (2016), COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT FITNESS CHECK of the EU Nature Legislation (Birds and Habitats Directives) Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds and

- Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, SWD(2016) 472 final
130. European Commission, COM(2017) 198 final, An Action Plan for nature, people and the economy {SWD(2017) 139 final}
 131. EUROPEAN COMMISSION DIRECTORATE-GENERAL FOR AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT Unit L3/EL D(2008) OVERVIEW OF THE LESS FAVOURED AREAS FARMS IN THE EU-25 (2004-2005)
 132. EUROPEAN COMMISSION DIRECTORATE-GENERAL FOR AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT (2009), COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT PEAK PERFORMANCE New Insights into Mountain Farming in the European Union, SEC(2009) 1724 final
 133. EUROPEAN COMMISSION (2016), EUROPEAN SEMESTER THEMATIC FACTSHEET EFFECTIVE JUSTICE SYSTEMS
 134. European Commission, European Structural and Investment Funds – Greece https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/investment-policy/esif-country-factsheet/esi_funds_country_factsheet_el_en.pdf
ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
 135. European Commission Fact Sheet (2016), A proposal for a new European Consensus on development
 136. European Commission, JRC Scientific and Policy Reports, Fabien Santini, Fatmir Guri, Sergio Gomez y Paloma (2013), Labelling of agricultural and food products of mountain farming
 137. European Commission Press Release (2016), Sustainable Development: EU sets out its priorities
 138. European Commission (2015), REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL THE MID-TERM REVIEW OF THE EU BIODIVERSITY STRATEGY TO 2020 {SWD(2015) 187 final} COM(2015) 478 final
 139. European Commission (2018), REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Progress in the implementation of the EU Forest Strategy 'A

- new EU Forest Strategy: for forests and the forest sector', COM(2018) 811 final
140. European Commission (2015), Territorial Agenda 2020 put in practice Enhancing the efficiency and effectiveness of Cohesion Policy by a place-based approach Volume I – Synthesis Report
 141. European Economic and Social Committee (2017), European Economic and Social Committee contribution to the Commission's 2018 Work Programme
 142. European Economic and Social Committee Section for Agriculture (2017), Rural Development and the Environment Updated NAT work programme 2015-2018
 143. European Economic and Social Committee (Position paper – July 2018), Making civil society a driving force in the implementation of the UN 2030 Agenda for Sustainable Development
 144. European Environmental Agency (2015), State of nature in the EU Results from reporting under the nature directives 2007–2012
 145. European Environmental Bureau (EEB), THE FUTURE OF THE CAP An urgent need for a truly sustainable agriculture, land and food policy EEB POSITION PAPER SEPTEMBER 2017
 146. European Parliament resolution of 10 May 2016 on cohesion policy in mountainous regions of the EU (2015/2279(INI))
 147. European Parliament, Directorate – General for Internal Studies, Policy Department B, Structural and Cohesion Policies, Regional Development(2016), Research for REGI Committee – Cohesion in Mountainous Regions of the EU
 148. European Union, DIRECTORATE-GENERAL FOR INTERNAL POLICIES POLICY DEPARTMENT B: STRUCTURAL AND COHESION POLICIES REGIONAL DEVELOPMENT RESEARCH FOR REGI COMMITTEE - COHESION IN MOUNTAINOUS REGIONS OF THE EU, February 2016 (<http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>) ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
 149. European Union Network for the Implementation and Enforcement of Environmental Law (2015), CHALLENGES IN THE PRACTICAL

IMPLEMENTATION OF EU ENVIRONMENTAL LAW AND HOW
IMPEL COULD HELP OVERCOME THEM

150. Eurostat Manuals and Guidelines (2015), Regions in the European Union Nomenclature of territorial units for statistics NUTS 2013/EU-28
151. Eurostat (2018), Smarter, greener, more inclusive? INDICATORS TO SUPPORT THE EUROPE 2020 STRATEGY 2018 edition
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/9087772/KS-02-18-728-EN-N.pdf/3f01e3c4-1c01-4036-bd6a-814dec66c58c> ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
152. Eurostat Statistical Books (2016), Agriculture, forestry and fishery statistics 2016 edition
153. Eurostat Statistical Books (2017), Smarter, greener, more inclusive? INDICATORS TO SUPPORT THE EUROPE 2020 STRATEGY 2017 edition
154. Eurostat Sustainable development in the European Union MONITORING REPORT ON PROGRESS TOWARDS THE SDGS IN AN EU CONTEXT 2017 edition
155. FAO (2009), International Poplar Commission Thematic Papers International Workshop “Improve the contribution of Poplars and Willows in meeting sustainable livelihoods and land-use in selected Mediterranean and Central Asian countries”
156. FAO (2015), Mountains and the Sustainable Development Goals, Call for Action
http://www.fao.org/fileadmin/templates/mountain_partnership/doc/Mountains_and_the_SDGs.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
157. Future of Rural Energy in Europe <https://www.rural-energy.eu/> ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
158. Geographic specificities and Development Potentials in Europe (GEOSPECS) (2012), European Perspective on Specific Types of Territories Applied Research 2013/1/12 Final Report | Version 20/12/2012
https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/GEOSPECS_Final_Report_v8_revised_version.pdf ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
159. HELLENIC REPUBLIC (GREECE JULY 2018) VOLUNTARY NATIONAL REVIEW ON THE IMPLEMENTATION OF THE 2030 AGENDA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

<http://www.ggk.gov.gr/wp-content/uploads/2018/06/VNR-Greece-2018.pdf>
[ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018](#)

160. Informal Ministerial Meeting of Ministers responsible for Spatial Planning and Territorial Development on 19th May 2011, Territorial Agenda of the European Union 2020 Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions
161. International Peace Institute (09/2017), Greek Recipe for Overcoming Crises: Can the SDGs Be Used as Ingredients?, https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2017/12/1712_Greek-Recipe.pdf [ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018](#)
162. Jean-Claude Juncker (2017), ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΈΝΩΣΗΣ 2017, Ευρωπαϊκή Επιτροπή
163. Motion for a European Parliament Resolution, On Cohesion Policy in Mountainous Regions of the EU (2015/2279(INI)), 04 April 2016
164. Nordregio (2004), Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries
165. OECD (2016), MEASURING DISTANCE TO THE SDGs TARGETS A pilot assessment of where OECD countries stand <http://www.isotita.gr/wp-content/uploads/2017/04/OECD-Measuring-Distance-to-the-SDGs-Target-Pilot-Study-web.pdf> [ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018](#)
166. Official Journal of the European Union 22.12.2005, PROTOCOL on the implementation of the Alpine Convention of 1991 in the field of soil conservation Soil Conservation Protocol
167. REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS concerning the added value of macro-regional strategies /* COM/2013/0468 final */
168. Treaty on European Union (TEU)
169. United Nations, A/RES/70/1, General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 [without reference to a Main Committee (A/70/L.1)] 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development

170. United Nations, Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future
171. United Nations FCCC/SBSTA/2017/3, Adaptation planning, implementation and evaluation addressing ecosystems and areas such as water resources,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2017/sbsta/eng/03.pdf>
ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
172. United Nations (1992), CONVENTION ON BIOLOGICAL DIVERSITY <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018
173. United Nations (1992), THE RIO DECLARATION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT (1992)
174. United Nations Sustainable Development (1992), United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992 AGENDA 21,
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
[ανακτήθηκε Δεκέμβριος 2018](#)

Γ) Διαδίκτυο

1. Γενική Γραμματεία Δημοσίων Επενδύσεων – ΕΣΠΑ
<http://www.ggea.gr/default.htm>
2. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ήπειρος 2014 – 2020 <http://peproe.gr/>
3. Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Περιφερειών
<http://cor.europa.eu/el/Pages/home.aspx>
4. Ευρωπαϊκή Οικονομική & Κοινωνική Επιτροπή
<https://www.eesc.europa.eu/el>
5. Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων <http://www.eib.org/en/>
6. Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
http://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/social-fund/

7. Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ)
http://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/what/glossary/e/european-agricultural-fund-for-rural-development
8. Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
http://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/erdf/
9. Πρόγραμμα Καλλικράτης <https://www.kallikratis.org/>
10. Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης <http://www.mnec.gr/>
11. Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας <http://www.ypeka.gr/>
12. Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας, Δικτυακός Τόπος Διαβουλεύσεων
<http://www.opengov.gr/minenv/>
13. Περιφέρεια Ηπείρου <http://www.php.gov.gr/>
14. Ταμείο Συνοχής http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund/
15. Ψηφιακή Βιβλιοθήκη ΕΛΣΤΑΤ
<http://dlib.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>
16. Association Internationale R.E.D. <http://www.ruraleurope.org/>
17. Agriculture & Rural Development https://ec.europa.eu/agriculture/cap-funding_en
18. Discover Greece www.discovergreece.com
19. European Association of Mountain Areas <https://www.euromontana.org/>
20. European Commission https://ec.europa.eu/commission/index_en
21. European Environmental Agency www.eea.europa.eu
22. European Network for Rural Development
http://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/what/glossary/e/european-agricultural-fund-for-rural-development
23. European Social Fund <http://ec.europa.eu/esf/home.jsp?langId=en>
24. European Union https://europa.eu/european-union/index_el
25. Eurostat <http://ec.europa.eu/eurostat>
26. Future of Rural Energy in Europe <https://www.rural-energy.eu/>
27. Natura 2000, <http://natura2000.eea.europa.eu/#>